

Betænkning

om

KOLDINGHUS

Afgivet af det af
Boligministeriet den 29. april 1964
nedsatte Koldinghus-udvalg

BETÆNKNING NR. 535

1969

INDHOLDSFORTEGNELSE

Koldinghus-udvalget	5
I. Koldinghus' historiske betydning	9
II. Slottets bygningshistorie	11
III. Ruinen	17
IV. Ruin eller genopførelse	20
V. Brugen af Koldinghus	24
VI. Genopbygningen	29
VII. Administration og drift	33
VIII. Det ydre rum	35

BILAG

1. Arkitekt K. Gottlob's redegørelse for Slotskirken på Koldinghus med opmålingsresultater og istandsættelses- og rekonstruktionsforslag	41
2. Arkitekt Viggo Sten Møller's dispositionsplan for Museet på Koldinghus med overslag	48
3. Arkitekterne Edith og Ole Nørgård's forslag og overslag med hensyn til det ydre rum	56

ILLUSTRATIONER

Kolding Slot. Thuras danske Vitruvius. 1749.	16
Koldinghus set fra søen. 1967.	18
Arkitekt Viggo Norn's genopbygningsforslag. 1938.	23
Arkitekt Viggo Norn's af arkitekt C. F. Møller i januar 1969 reviderede genopbygningsskitse omfattende planer af kælder, 1., 2. og 3. etage samt tagetagen og tegninger af fløjene set udvendig og fra gårdsiden.	30
Slotskirken på Koldinghus. Arkitekt K. Gottlob's opmåling og opstillingsforslag	46
Arkitekt Viggo Sten Møller's dispositionsplan for Museet på Koldinghus.	53
Arkitekterne Edith og Ole Nørgård's skitse over foreslåede arbejder i tilknytning til Slotsbanken og bygningerne	56

KOLDINGHUS-UDVALGET

Spørgsmålet om, hvad man skulle stille op med Koldinghus efter branden i 1808, har, som det er nærmere beskrevet i kap. III, med vekslende styrke været fremme igennem mere end 100 år. En række momenter aktualiserede i 1960'erne en afgørelse med hensyn til kompleksets fremtid: *at* ruinen var under fremadskridende forfald, *at* museet på Koldinghus nærede stærke ønsker om pladsudvidelser, *at* Koldings byplanproblemer, som også måtte berøre Slotsbankens og Slotssøens indpasning i det fremtidige bybillede, trængte sig på. Hertil kom den omstændighed, *at* en omfattende istandsættelse af Sønderborg slot, hvis forhold havde visse ligheder med Koldinghus', var påbegyndt på grundlag af en i 1961 af det boligministerielle udvalg af 5. marts 1959 afgiven betænkning.

Efter henvendelser fra Kolding byråd, museumsbestyrelserne m. fl., besluttede boligministeren derfor i 1964 at søge spørgsmålene afklarede gennem en behandling i et udvalg med en mangesidig repræsentation, omfattende politiske, administrative og særligt sagkyndige eller interesserede medlemmer. Udvalget nedsattes den 29. april 1964 og fik til kommissorium at overveje, hvorvidt Koldinghus slot skal restaureres og bevares som ruin, eller om slottet skal søges rekonstrueret og genopført i sin oprindelige skikkelse, samt at tage stilling til den fremtidige anvendelse af det eventuelt genopførte Koldinghus og til administrationen og driften af det. Udvalget fik følgende sammensætning:

Som repræsentant for

Folketinget:

fhv. politimester Vagn Bro,
skatterådsmedlem Erhardt Andersen,
dyrlæge Niels Ravn.

Boligministeriet:

fuldmægtig B. Osborg,
kgl. bygningsinspektør C. F. Møller,
kgl. haveinspektør K. Preisler.

Ministeriet for kulturelle anliggender:

kontorchef Viggo Nielsen (formand).

Ribe amt:

stiftamtmand E. M. Edelberg,
gårdejer Edv. Schmidt.

Vejle amt:

amtmand A. M. Wamberg,
gårdejer Aksel Buhl.

Kolding byråd:

borgmester Peter Ravn,
fabrikant Poul Sørensen.

Nationalmuseet:

rigsantikvar P. V. Glob.

Frederiksborgmuseet:

museumsdirektør Jørgen Paulsen.

Museet på Koldinghus:

overlæge F. Dalkiær,
redaktør Vilh. Behrens,
museumsinspektør Sigvard Skov.

Vejle amts historiske samfund:

amtslæge, dr. med. Jakob Jakobsen.

Kunstforeningen for Kolding og Omegn:

fabrikinspektør I. C. Larsen.

Under udvalgets arbejde er der sket følgende ændringer i sammensætningen:

Ved skrivelse af 9. april 1965 beskikkedes fuldmægtig i boligministeriet Johs. Lund Pedersen som boligministeriets repræsentant i stedet for fuldmægtig Bent Osborg.

Overlæge Finn Dalkiær døde i juli 1965.

Fabrikinspektør I. C. Larsen døde i oktober 1965.

Ved skrivelse af 9. november 1965 beskikkedes sølvsmed Karl Gustav Hansen som medlem som repræsentant for Museet på Koldinghus.

Ved skrivelser af 9. maj 1966 beskikkedes som medlemmer arkitekt Poul Johansen som repræsentant for Kunstforeningen for Kolding og Omegn og ekspeditionssekretær Olaf Sigurdsson som repræsentant for boligministeriet i stedet for fuldmægtig Johs. Lund Pedersen.

I december 1966 døde fhv. politimester og folketingsmand Vagn Bro.

Efter ændringerne i Folketinget i forbindelse med valget i oktober 1966 beskikkedes ved

skrivelse af 24. maj 1967 som nye medlemmer repræsenterende Folketinget: folketingsmedlemmerne Gunhild Due og Jens Bilgrav Nielsen samt Poul Hartling i stedet for Vagn Bro, og Bernhard Tastesen i stedet for Erhardt Andersen.

Ved skrivelse af 28. februar 1968 fritoges udenrigsminister Poul Hartling for hvervet som medlem, og ved skrivelse af 28. august 1968 beskikkedes folketingsmedlem Simon From i stedet for.

I oktober 1968 døde fhv. amtslæge, dr. med. Jakob Jakobsen.

Medlemskredsen ved afgivelsen af nærværende betænkning omfatter herefter følgende:

Som repræsentant for Folketinget:

højskolelærer Jens Bilgrav Nielsen,
fru Gunhild Due,
gårdejer Simon From,
dyrlæge Niels Ravn,
assurandør Bernhardt Tastesen.

Boligministeriet:

kgl. bygningsinspektør C. F. Møller,
kgl. haveinspektør K. Preisler,
ekspeditionssekretær Olaf Sigurdsson.

Ministeriet for kulturelle anliggender:
kontorchef Viggo Nielsen (formand).

Ribe amt:

stiftamtmand E. M. Edelberg,
gårdejer Edv. Schmidt.

Vejle amt:

amtmand A. M. Wamberg,
gårdejer Aksel Buhl.

Kolding byråd:

borgmester Peter Ravn,
fabrikant Poul Sørensen.

Nationalmuseet:

rigsantikvar P. V. Glob.

Frederiksborgmuseet:

museumsdirektør Jørgen Paulsen.

Museet på Koldinghus:

redaktør Vilhelm Behrens,
sølvsmed Karl Gustav Hansen,
museumsinspektør Sigvard Skov.

Kunstforeningen for Kolding og Omegn:

arkitekt Poul Johansen, m.a.a.

Som stedfortrædere for rigsantikvaren har daværende museumsinspektør, nu professor, dr. phil. Otto Norn, samt overinspektør ved Nationalmuseet, Knud Thorvildsen, deltaget i kommissionens arbejde. Professor Otto Norn har yderligere bistået udvalget ved sammen med

kgl. bygningsinspektør C. F. Møller at gennemgå det tidligere af kgl. bygningsinspektør Viggo Norn udarbejdede forslag til en genopførelse. Endvidere har afdelingsarkitekt Arne Gaardmand og arkitekt Birte Nielsen som repræsentanter for boligministeriets kommitterede i byplansager og arkitekt Bent Viggo Hansen fra Kolding kommunes byplanafdeling deltaget i udvalgsarbejdet.

Fonden for bygnings- og landskabskultur har beredvilligt efter udvalgets ansøgning herom stillet arkitekt m.a.a. Ole Nørgård til rådighed for udvalgsarbejdet som æstetisk sagkyndig med hensyn til planlægningen af Koldinghuskompleksets ydre fremtræden. Kunsthistorikeren Hans Helge Madsen har ydet bidrag ved udarbejdelsen af redegørelsen for slottets bygningshistorie, og arkitekt, professor Kaj Gottlob har med bistand af arkitekt i boligministeriet Knud Aage Hansen foretaget en af boligministeriet bekostet undersøgelse af de muligheder, der består med hensyn til Kirkesalen. For at lette gennemgangen af de forskellige problemsæt, der forelå for udvalget, nedsattes ved udvalgsarbejdets påbegyndelse 4 arbejdsgrupper, alle med kontorchef Viggo Nielsen som formand, og i øvrigt med følgende sammensætning:

I. Til overvejelse om, hvorvidt slottet skulle søges genopført eller bevaret som ruin med restaurerede partier:

kontorchef Viggo Nielsen,
gårdejer Aksel Buhl,
stiftamtmand E. M. Edelberg,
amtslæge, dr. med. Jakob Jakobsen,
kgl. bygningsinspektør C. F. Møller,
fuldmægtig Johs. Lund Pedersen,
museumsdirektør Jørgen Paulsen,
borgmester Peter Ravn,
folketingsmand, dyrlæge Niels Ravn.

II. Til gennemgangen af slottets bygningshistorie:

kontorchef Viggo Nielsen,
fhv. politimester Vagn Bro,
arkitekt, kgl. bygningsinspektør C. F. Møller,
museumsinspektør, dr. phil. Otto Norn,
museumsinspektør, mag. art. Sigvard Skov,
fuldmægtig Johs. Lund Pedersen.

III. Til overvejelse om brugen af et eventuelt genopført Koldinghus:

kontorchef Viggo Nielsen,

redaktør Vilhelm Behrens,
sølvsmed Karl Gustav Hansen,
arkitekt Poul Johansen,
ekspeditionssekretær Olaf Sigurdsson,
fabrikant Poul Sørensen,
amtmand A. M. Wamberg.

IV: Til overvejelse om udformningen af de umiddelbare omgivelser for Slottet og Slotsbanen og anlæggets indpasning i Kolding by:

kontorchef Viggo Nielsen,
kgf. bygningsinspektør C. F. Møller,
kgf. haveinspektør K. Preisler,
overinspektør Knud Thorvildsen,
arkitekt Bent Viggo Hansen, m.a.a.
borgmester Peter Ravn,
ekspeditionssekretær Olaf Sigurdsson.

Udvalget holdt sit første samlede møde på Koldinghus den 2. oktober 1964 og det sidste den 14. april 1969. Arbejdsgruppernes møder har dels fundet sted i Kolding, dels i København. Et af plenarmøderne fandt sted på Sønderborg slot, hvor udvalget ved arkitekt m.a.a. Peter Koch og museumsinspektør, dr. phil. Otto Norn fik redegjort for den igangværende restaurering af slottet.

Kommissionens sekretariat har bestået af fuldmægtig Inger Glente, boligministeriet, og fuldmægtig Per Hansen, ministeriet for kulturelle anliggender.

KAPITEL I

KOLDINGHUS' HISTORISKE BETYDNING

Da den varige udskillelse af Slesvig som et særligt hertugdømme under Valdemarstiden var blevet en realitet, blev Kolding en grænseby. Måske var den først i hertugens besiddelse og dens befæstning således rettet mod nord, men allerede i 1268 under Erik Klipping er den i kongens besiddelse, for da omtales opførelsen af en kongeborg. Borgen karakteriserer historikeren Arild Huitfeldt som »en port og nøgle for riget«.

Med sin beliggenhed som grænseborg var Koldinghus forudbestemt til at blive et af landets største og vigtigste kongeslotte, og den opretholdt i denne sin egenskab, i modsætning til mange andre af de kongelige slotte, en sådan betydning, at den fra grundlæggelsen i 1200-årene og frem til 1700-årene stadig var genstand for tilbygninger eller ombygninger.

Gennem århundreder har kongerne lagt vægt på at besidde Koldinghus og have det i en sådan stand, at det svarede til dets vigtige funktioner som fæstning, kongebolig eller ramme om de talrige forhandlinger, der har fundet sted her. En række af vore kendte konger har opholdt sig i længere tidsrum på Koldinghus, og det vil i ældre tid tillige sige, at riget styredes herfra. Som den kgl. lensmands og efter 1661 amtmandens sæde var slottet tillige centrum for den lokale forvaltning.

I 1300-årene var slottet som grænseborg et par gange i holstenernes besiddelse, og her førte siden dronning Margrethe og Erik af Pommern vigtige forhandlinger med de sønderjyske hertuger og de holstenske grever.

Efter at hans folkerejsning var knust af Johan Rantzau tropper i 1534, anbragtes skipper Clement en tid i slottets sikre fangehælv, inden han førtes til Viborg til dom og henrettelse. Da var Koldinghus under Christian III blevet residensslot for længere perioder, og herfra udgik i 1548 orden til trykningen af den første danske Bibel, ligesom i 1558 recessen, rigsloven om fattig-, skole- og retsvæsen ud-

stedtes her. På Koldinghus døde kong Christian III nytårsdag 1559, hvorefter dronning Dorothea i en årrække havde slottet som enkesæde. Her fejrede hun i 1568 bryllup for sin yngste søn, hertug Hans (født på Koldinghus 1545) og Elisabeth af Brunsvig-Grubenhagen, fra hvem vor nuværende kongeslægt nedstammer.

Efter moderens død opholdt Frederik II sig gerne på Koldinghus tiltrukket af de store jagtdistrikter, som han yderligere afrundede og udvidede ved køb af omliggende adelsgårde. Koldinghus blev under ham rammen om en renæssancekonges tilværelse som det afspejles i folkevisernes fortællinger. Også sønnen, den unge prins Christian, kom i længere tid til at opholde sig på slottet, hvor han under tugtemesteren Hans Mikkelsens vejledning lærte at udtrykke sig både i det danske og latinske tungeomål. Her begyndte han også på sin manddoms sysler og deltog første gang i et rigsrådsmøde. Koldinghus var også stedet, hvor han begyndte på den storslåede byggevirksomhed, der mere end noget andet har sikret hans minde. Skibsbyggeri efter egne udkast vidner om kongens livslange kærlighed til søen, og den dybe fangekælder, hvor krigsfanger fra Kalmarkrigen 1611-13 anbragtes, belyser på sin vis kongens ulykkelige tro på eget feltherretalent.

Under de følgende krige skaffede både de kejserlige tropper og Torstenssons og Karl X Gustavs svenske sig adgang til Koldinghus. Juleaften 1658 stormede vore polske forbundsfæller under Carniecki det svenskbesatte slot og nedhuggede besætningen.

I 1711 opholdt kong Frederik IV sig i længere tid på Koldinghus, mens pesten hærgede i hovedstaden. Ved et maskebal på slottet mødtes han med den unge herregårdsfrøken Anna Sophie Reventlow fra Clausholm. Mødet førte storkanslerens datter til et kongeligt ægteskab og siden til dronningekronen.

De følgende konger opholdt sig sjældnere på

Koldinghus, i reglen mest på rejser, som Frederik V på hyldningsrejsen i 1749 til de danske provinser. Mindre kendt er den modtagelse, der i 1766 blev den unge engelske prinsesse Caroline Mathilde til del, da hun fra Altona holdt sit indtog i landet.

Endelig tog i 1807 Christian VII sammen med en del af regeringspersonalet ophold på slottet, mens englænderne indesluttede og bombarderede København. Under den påfølgende krig kom et fransk hjælpekorps, i øvrigt mest bestående af spanioler, under kommando af marskal Bernadotte, den senere kong Carl XIV Johan, til Kolding. Marskallen tog ophold på slottet, hvor den 29. marts 1808 ved uforsigtighed den brand opstod, som medførte slottets ruintilstand.

Til de udbrændte mure knytter sig således mindet om folkehelten skipper Clement, om reformationskongen Christian III, om den byggeglade Christian IV, om dronningerne: den store Margrethe, den virksomme Dorothea, den bedårende Anna Sophie og den ulykkelige Caroline Mathilde.

Slottet har inden for sine mure set holstenske, svenske, brandenburgske, polske, spanske, preussiske, ungarske og østrigske tropper som fjender eller forbundsfæller og sluttelig oplevet Gestapos bander. Minderne om krig og besættelse, om fester og dagligliv har givet Koldinghus en fremtrædende plads i befolkningens historiske bevidsthed.

KAPITEL II

SLOTTETS BYGNINGSHISTORIE

A. De fire hovedperioder.

Slottets historiske betydning afspejles i et vist omfang i dets bygningshistorie. Denne har igen fire hovedfaser: senmiddelalderen, Chr. III's, Chr. IV's og Fr. IV's regeringsår.

1.

Af det *middelalderlige Koldinghus* (1437 Koldinghws) eksisterer foruden den naturlige, men delvis tildannede banke, hvorpå slottet er rejst, kun bygningsdele i nord- og vestfløjen. *Slotsbanken* er meget anselig både af højde og udstrækning og har været godt beskyttet, på nord-siden af den dybe Slotssø, oprindeligt den inderste vig af Kolding fjord, på de øvrige sider af grave, hvis vand måtte opstemmes. Slotsbanken er ved en - nu udtørret - grav tværdelt; på den østre del ligger Staldgårdens trefløjede bygningskompleks, som åbner sig mod vest over for selve slottet på den vestre og højeste del. En vindebro, som nu er erstattet af en dæmning, forbandt slot og staldgård. Ved gravning umiddelbart uden for slotsporten i østfløjen er konstateret, at der også her har eksisteret en tværgrav, og et under slotsporten nord-syd-gående murlevn tyder stærkt på, at adgangen til borgen må have været et andet sted, muligvis i syd. Det areal, som den middelalderlige borgs bygning har dækket, var således langt mindre. Udvildelsen er senest sket ved midten af 1500-årene, da slotskomplekset fik den form og udstrækning, som i hovedtrækkene er bevaret. Det består af fire sammenbyggede fløje, der danner en meget uregelmæssig firkant, således at slotsgården smalner stærkt mod øst. Dens niveau er stærkt faldende i samme retning.

Af det middelalderlige Koldinghus kan de bevarede bygningsrester kun give et højst ufuldkomment indtryk. Af borgens *nordfløj* er bevaret en lille stump murværk tæt ved Dronningens tårn samt den nederste del af østgavlen, begge dele muret i munkeskifte. Gavlstumpen ses nu

i kælderen ikke langt fra Slotsporten. *Vestfløjen* på den naturlige bankes højeste plateau er, selv berøvet sine gavle og i sin flere gange ombyggede og ruinerede stand, et af landets betydeligste borghuse fra middelalderen og må, ud fra bygningsformerne at dømme stamme fra midten af 1400-årene, kan altså være den nordfløj, som Christoffer af Bayern siges at have bygget 1447. Bygningen er opført af munkesten i middelalderlig skiftegang (to løbere veksler med én binder). Trods senere ombygninger tilkendegiver den oprindelige, fra den nuværende helt forskellige etagedeling sig tydeligt gennem sporene af de tilmurede vinduer. Huset har omfattet en underetage, en høj salsetage og et halvstokværks skytteloft (senere forhøjet). To skydeskår med tværbræt til fastgørelse af mindre ildvåben er fremdraget i vestre facademur, der er langt tykkere end østre og efter stenene at dømme opført i to eller tre omgange. Salsetaget må have indeholdt store og fornemme rum, herpå tyder resterne af seks store spidsbuede vinduer i vestre facademur. Vinduessporene i østre langmur er mere uklare; til denne side (mod slotsgården) er facaden prydet af en halvsten fremspringende lisener, der foroven har været forbundet med buer.

2.

Chr. III's Koldinghus. Trods planer 1533 og 1557 om at nybefæste Kolding slot og by opførte borgens militære betydning med udgangen af middelalderen, men 1546 fandt byggearbejder sted, bl. a. fik maler Werner Stecker 36 dalere for at have malet på kongens og dronningens kammer. Efter at slottet 1547 var bestemt til dronning Dorotheas underhold, fortsatte byggeriet i stor målestok indtil 1553. Dette år er nævnt en mester (byggemester eller murermester) Niels. Efter kongens død 1559 iværksatte dronning Dorothea, som nu benyttede slottet som sit vigtigste opholdssted, en række supplerende forbedringer ude og inde. Navnlig

interesserede hun sig for slottets vandforsyning, mølle og have, hvor hun lod sætte spir på et lille lysthus. De lindetræer, som står på Slotsbankens sydside, kan stamme fra dronningens tid. De bygninger, som Chr. III opførte på Koldinghus, var sydfløjen, østfløjen med porten og den østre ende af nordfløjen, alle tre stokværk høje, af røde munkesten i krydsskifte. Til sokkel og partier af de nederste, ydre facade-mure fandt en del romanske granitkvadre anvendelse. Vinduerne havde kurvehanksbuede stik og var i øverste etage lidt mindre end i de to nederste. Yderfacaderne var glatte, kun oplivet af karnapper og hemmeligheder, hvis afløb fandt sted gennem lange, murede kloaker og endte i slotsgraven. Gavle og kviste afbrød skifertagenes ensformige, gråblå flader. Over sydføjens vestende, der var opført i flugt med vestfløjens yderfacade, prangede en stor gavl eller gavlkvist med murede rundbuer i renæssancestil, to lignende, men mindre kviste må samtidig være opsat på vestfløjen. Adgangen fra slotsgården til fyrsteboligerne var gennem to trappetårne, det ene placeret mellem syd- og vestfløj, og det andet midt på sydfløjen. De murede tårne indeholdt spindeltrapper af træ og var afsluttet af skifertækte spir. Et tredje trappetårn, i slotsgårdens nordøstlige hjørne, synes allerede da at have eksisteret. Det gik senere under navnet »Dronningens tårn« og eksisterede indtil 1808.

Kongeboligen var indrettet i sydføjens 2. stokværk. Chr. III havde sit store og lyse kammer i slottets sydvesthjørne og umiddelbart øst herfor sit sengekammer, hvor han døde nytårsdag 1559. Nedenunder var kapellet indrettet. De høje tilmurede vinduesåbninger er endnu synlige. Efter kongens kamre fulgte i retning mod øst dronningens. Til hver af de fyrstelige to-rums lejligheder svarede et trappetårn, dog således, at der fra det østligste, midt på fløjen, var adgang til begge lejligheder. Hertug Hans d. Ældres kammer lå over slotsporten, endvidere nævnes hertug Magnus' og hertug Adolfs kamre. Lensmanden synes at have boet under de kongelige gemakker og tjenerskabet i øverste stokværk. Nordfløjen indeholdt køkken, fadebur og andre økonomirum.

3.

Skønt Fr. II ofte — navnlig i forbindelse med jagt — opholdt sig på Koldinghus, hvor sønnen Chr. (IV) modtog sin første regulære skoleundervisning, fandt den næste afgørende ombyg-

ning og udvidelse af slottet først sted efter dennes kroning 1596.

En brøndkarm af hugne sten, ligesom den på Haderslevhus, blev 1591 bestilt hos Herman (Gertsen) Stenhugger, men kom næppe til udførelse. 1596 forhandlede kongen med billedhugger Thomas Frantzen om en fontænekumme, hvori bronzefiguren fra den forrige skulle sættes. Efter at en stor ildebrand 1597 havde hærget slottet, især nordfløjen, tog Chr. IV anledning til at gennemføre en storstilet modernisering af bygningerne, som først var afsluttet omkring 1616. I sammenhæng med opførelsen af en ny nordfløj blev over slotskompleksets nordvesthjørne rejst et stort nyt tårn. Delvis under dette, delvis i den ved samme lejlighed ombyggede og mod nord forlængede vestfløj indrettedes en kirkesal, der omfattede de to nederste etager og herover, i hele vestfløjens længde en dansesal. Også Chr. III's gamle kongefløj, sydfløjen, blev i samme omgang moderniseret. Til udførelse af det store jordarbejde lod kongen 1598 sine jyske lensmænd udskrive dagdrivere og løsgængere, og samtidig betroede han ledelsen af arbejdet til den gamle bygmester Hercules von Oberberg fra Haderslev »efter den skabelon, som kongen selv har forordnet«. Byggematerialer blev rekvireret fra forskellige len og fra udlandet: tømmer og sten fra Gotland, sandsten fra Weseregnen, skifer fra Rhinegnene, kalk fra Mariager. Specielt om kirkens indretning blev 1601 sluttet kontrakt med stenhuggeren Hans Barchman (efter dennes tegning), som ved Hercules von Oberbergs hjælp skulle fuldføre arbejdet »ligesom den kirke her på Haderslevhus« i løbet af to år, og ifald bygmesteren døde (hvilket skete 1602) da alene. 1604 leverede Barchman tegning til prædikestolen af gotlandske sten forsynet med marmor og alabast; om altertavlen blev 1605 sluttet kontrakt med billedhugger Klaus Lauritzen i Kolding. Samtidig med at Hans Barchman, der nu også benævnes bygmester, helt fornyede trappetårnene i hjørnet mellem vest- og sydfløjen og midt på denne (Klaus Lauritzen huggede den totalt forsvundne portal, som Baltzer Wulff stafferede) og erstattede trætrinene med stentrin (1610), forberedte kongen en fornyelse af slottets indre udstyr. Den 52 m lange, 11 m brede og 4,4 m høje sal »Den lange Dansesal« blev omkring 1614 smykket med stuk af dønnikemester Valentin Dresseier von Schmalkaldt, og Baltzer Wulff (maler i Kolding) fik 1610 betaling for at staffere både udhugne og udskårne

arbejder. Klaus Lauritzen dekorerede 1611 en kamin i kongens lille sal, der lå ved siden af Chr. III's slotskapel. Dette rum blev nyindrettet (altertavlen blev 1615 solgt til Bramdrup kirke) og murermejer Anders Olufssøn brød en dør gennem ydermuren til et lille, rundt trappetårn, der førte ned til badstuen i den øverste urtehave tæt op mod slottet. (En anden større have lå øst for voldgraven; en løngang forbandt dem). To hvælvinger under kirken blev indrettet til at rumme slottets brevkister. 1612 nævnes følgende rum på slottet: de fire kamre på det nye tårn (»Kæmpetårnet«), Hertug Hans' sengekammer, kongens skrædderkammer, kongens kammer, som nu er prinsens kammer, sengekammeret næst hos og en dør sammesteds med gennemsigtigt sprinkelværk ud til vindeltrappen (midt på sydfløjens gårdfacade), en dør mellem kongens lille sal (forhen Chr. III's kirke), som blev udstyret med en stor jernkakkelovn, og den lange gang herfra (gennem vestfløjen) til kirken.

Ombygningen fortsatte adskillige steder i de følgende år. 1613 blev boldhuset fornyet, og to Koldingsnedkere, Thomas Thomassøn og Jens Chrestensøn gjorde efter kongens egen befaling en stor ny stol på galleriet i kirken og stader til kongens folk på gulvet. 1612 gav kongen mundtlig befaling til yderligere forandringer i slottets sydvesthjørne ved hans egen bolig. Den middelalderlige vestfløjs søndre endegavl, som var over 2 m tyk og hovedsagelig af kampesten og derfor muligvis ældre end resten af huset, blev brudt ned og en ny mur opført; i kælderens under Chr. III's kirke blev indrettet to bagerovne og i sammenhæng hermed opmuret en stor skorsten, som også betjente flere kaminer i vestfløjens søndre ende, bl. a. den store i dansesalen; arbejdet forestodes af Hans Barchman. Klaus Lauritzen, »billedhugger, stenhugger og billedsnider i Kolding«, havde stadig hænderne fulde, 1614 lavede han ti nye stolestader i kirken, og skulle hugge fire statuer i fuld, menneskelig størrelse forestillende årstiderne, en kamin af gotlandske sten til den store dansesal og en vindeltrappe i kirken. Denne, samt kongens stol sammesteds, blev stafferet af Christoffer Treutiger, maler i Kolding. 1616 blev i anledning af den højtidelige fornyelse af Slesvigs forlening opsat et »palads« til kongens stol i salen. Uden for slottet blev et muret hus neden for Slotsporten, kaldt »Klodsbanen«, nedbrudt, et nyt af bindingsværk opført til urtegårdsmanden, et andet, forhen bryggers, blev indrettet til røge-

hus, og kongen befalede opsat en beriderbane. Med disse udenværker og rimeligvis adskillige andre arbejder, som ikke er nævnt i regnskaberne, havde Chr. IV fuldført moderniseringen af Koldinghus.

Koldinghus var Chr. IV's første, større byggeføretagende og i udstrakt grad resultatet af hans egne ideer og personlige smag, som endnu stærkt var præget af det indtryk, faderens slotte, Kronborg og Haderslevhus, havde gjort på ham. Når således »Den lange Dansesal« fik meget nær de samme dimensioner som Ridder salen på Kronborg, hvilket medførte, at Hercules von Oberberg måtte projektere en tilbygning til vestfløjens nordgavl, som gik langt ud over slotsbankens stejle brink, skyldtes det utvivlsomt kongens vilje. Ideen til »Kæmpetårnet«, hvis vægt, af hensyn til den lange sal, delvis måtte bæres af en trædrager, der spændte tværs over vestfløjen, kan Chr. IV ligeledes have fået fra Kronborg. At kongen ønskede slotskirken ligesom på Haderslevhus, skyldtes nok teologiske grunde. Her havde hertug Hans 1566 realiseret ideen om det ortodokse, evangelisk-lutherske fyrstekapel. Da den projekterende arkitekt var død, trådte den oprindelige stenhugger Hans Barchman efterhånden i hans sted, men lensregnskaberne viser, at arbejderne ofte blev iværksat direkte efter kongens anvisninger. Den dygtige lensmand Caspar Markdanner har utvivlsomt betydet meget for den praktiske gennemførelse.

Det så rigt udstyrede renæssanceslot blev stærkt ødelagt under de ulykkelige krige i Chr. IV's senere år, men især under krigen mod Karl X Gustav. Ind imellem ødelæggelserne forsøgte kongen at bøde på de skader, som såvel fjender som forbundsfæller forvoldte på tag og fag, fast indretning og inventar. 1633 og flg. år havde murermesteren Ernst Normand ledelsen af bygningsreparationerne, 1641 lod kongen bygningerne besigtige af Lenert Blasius, snedker Thommis Thammesen i Kolding leverede 1631 møbler til de kongelige gemakker, Hans Maler, ligeledes i Kolding, malede døre, bænke, stole og skabe, og der opsloges rødt klæde i adskillige rum. 1632 ledede Hans Steenwinckel bygningshåndværkerne på slottet. 1634 arbejder Koldingsnedkeren Nicholaus Jensen i kirken og i Prinsens sal. 1641 blev brøndkummen i Slotsgården fornyet, og 1647 gav kongen snedker Frederik Slache i Kolding en skriftlig anvisning på, hvorledes han ville have sin nye stol i kirken, og i en oversigt over dennes mindre re-

parationer nævnes følgende rum på slottet i sydfløjen: det store skrædderkammer, køkken-skriverens kammer, apoteket, den gamle kirke, kammertjener- og drabantstuen, trappen ned til haven (på sydvesthjørnet), kongens gemak og sengekammeret, kammeret uden for den ny badstue, prinsens eget gemak, prinsens det andet gemak, sengekammeret mellem begge gemakkerne, klædekammeret og forstuen, skrædderstuen, den stue næst hos, et andet lidet kammer derhos, doktorens begge kamre. I vestfløjen: sølvkammeret, edelknabernes kammer, det andet kammer derhos, oldfruestuen, kirken, den store sal, loftet over salen. I det store tårn (»Kæmpetårnet«) 3 (findes 4) kamre og vindeltrappen. I nordfløjen: kornloftet, hertug Ulrichs to kamre, to kamre næst ved røggammeret, to gemakker nedenunder, to kamre næst op til, nederste røggkammer, det danske kancelli, rådstuen, køkkenet, kokkens kamre. I østfløjen: borgstuen, lensmandens køkken, et kammer derhos, lensmandens stue, de andre kamre næst hos, den store stue hos fruerstuen, to kamre over fruerstuen, to andre kamre derhos, vaskerkammeret og lidet andet derhos, kornloftet ovenover, to små kamre hos kornloftet, brygerskælder, kongens bagerkælder, lensmandens to spisekældre. I staldgården: kongens egen stald, 52 fag, det Østre og søndre hus, lensmandens stald, og skriverstuen ovenover.

Fr. III og Chr. V anvendte store summer på at sætte Koldinghus i stand efter svenskekrigen. I 1670'erne blev staldgårdens bygninger stærkt fornyet som et regulært, trefløjet anlæg af grundmur med sandstensindfattet port midt i østfløjen og åbent over for slottet, således at Kæmpetårnet kom til at ligge i dets midtakse. De to østre hjørner blev udformet som pavilloner med flade tage. Ved en ombygning 1718 i forbindelse med rytterdistriktets oprettelse fik staldgården overalt sortglaseret teglstenstag og facaderne et lag kalkpuds.

4.

Fr. IV's bygningsarbejder på Koldinghus indgik som et led i denne konges planer om at gøre en række af landets gamle kongeborge tjenlige til at huse hoffet i en kortere tid, når det var på rejse. Ombygningen synes for Koldinghus' vedkommende at være planlagt af W. Fr. von Platen, men gennemført og afsluttet af J. C. Ernst 1726. Claus Stallknecht havde tilsynet på stedet og virkede ret selvstændigt. Såvidt muligt for-

søgte man at gennemføre en ensartethed, der var i pagt med barokkens ånd. Gamle gavle og gavlkviste blev fjernet. Hemmeligheder og karnapper blev pillet af facaderne, etagehøjder reguleret, hvor det var muligt, og store, ensartede vinduer indsat overalt i salshøjde og uden hensyn til de tidligere vinduer, hvis spor blev dækket under et lag puds og hvidtekalk. Forsøget på at omskabe Koldinghus efter barokkens idealer måtte dog komme til kort over for resultatet af århundreders sammenbygning. Slotsgården beholdt sine maleriske, men umoderne træk; dog var anbringelsen af den pompøse, endnu velbevarede sandstensportal med Fr. IV's navnetræk og årstallet 1720, midt på vestfløjens gårdfacade, et forsøg på at lægge en midtakse ind i den yderligt skæve slotsgård; men den magelige, »italienske« trappe, som man måtte vente at møde inden for portalen, kom aldrig, barokken havde kun lagt et tyndt slør over Chr. IV's Koldingshus, hvis indre grundigt er beskrevet i et syn 1770 (P. Eliassen. Kolding. S. 160), og som totalt forsvandt ved branden i 1808.

B. Slottet umiddelbart før branden 1808.

På Fr. IV's barokslot er ydermurene glatte, uden »hemmeligheder« og karnapper, de er pudsede og hvidkalkede, vinduerne er lige store og sidder så vidt muligt i samme højde, overalt i 3 etager. Saddeltagene fremtræder store og gennemgående uden gavle og kviste.

Et indtryk af dette slot får man dels af et prospekt, J. J. Bruuns gouache 1746 (Nationalmuseet), med slottet set fra nordøst. Endvidere af 4 tegninger i »Fr. V's Atlas«, signeret 1720 (Kgl. Bibliotek), slottets 4 yderfacader, og endelig af P. I. Grønvolds kobberstik, 1749, der viser slotsgården set mod vestfløjen, med dele af nord- og sydfløjen.

Midt i gården står et springvand, en 8-kantet sandstenskumme, i hvis midte er anbragt en søjle i en flad concha, fra hvilken vandet strømmer ud i kummen gennem 4 løvemasker. I conchaens midte står en bronzefigur af »Fortuna«. Brolægningen i gården danner et stjernemønster med springvandet som centrum.

Hvordan det indre af slottet er disponeret, fremgår af C. Bruhns grundplaner 1740 (Nationalmuseet, gengivet P. Eliassen. Kolding. 1910, s. 160), endvidere af inventarielister 1725, 1747 og følgende år (Rigsarkivet), samt

af en besigtigelse af bygningerne 1770 (Rigsarkivet, aftrykt Eliassen s. 160). Man lægger mærke til, at dansesalen er opdelt i 9 værelser på række, forbundet med en gang, der løber langs slotsgården. Kongens værelse er i sydfløjens 2. etage, dronningens i østfløjens 2. etage, køkkenet i nordfløjens stueetage. De fleste herskabsværelser er med paneler, betrukne med forgyldt læder, »ulden tapetzeri« eller sribet »tirlumtei«.

Vestfløjen, med kirken og Kæmpetårnet, er den længste fløj, ca. 60 m lang. I nord rager den et stykke (5-8 m), uden for nordfløjens begrænsning af anlæggets firkant, i syd løber den ind på sydfløjen i en ret vinkel, idet den lader sin vestmur flugte med sydfløjens vestgavl, og således selv har skjult sydgavl.

Den består af 2 hoveddele, en sydlig og en nordlig. Den sydlige del er godt 35 m lang og er i vestmuren 7 fag, i østmuren 8 fag (omtrent hele fløjens gardside). Vestmuren er tykkest, østmuren er dekoreret med lisener, midt på denne sidder en sandstensportal med Fr. IV's navnetræk og årstallet 1720.

Den nordlige del er knap 25 m lang. Den markerer sig i vestvæggen ved at springe frem foran den sydlige. Den er yderligere udkraget op til mellem kirke- og dansesalsetagen, en udkragning der fortsætter rundt på Kæmpetårnets nord- og østvæg. Vestvæggens vinduesfag fordeles sig således: nederst 2 rækker små tilgltrede vinduer, der hører til de 2 overhævede kældre, brevkammeret og »den svenske kælder«. Dernæst det 2-etages kirkerums vinduer, nederst 3 fag, øverst 7 fag. I 3. etage 5 fag vinduer. I nordvæggen findes kældervinduer i 2 etager, derover et stort blændet vindue. På den fremspringende østvæg er i hver af kirkens 2 etager eet fag vinduer, derunder forløber (stadig på ydersiden af muren) en trappe ned til den »svenske kælder«.

Kæmpetårnet er 40,7 m højt, målt fra slotsbankens terræn ved tårnets nordside. Det hæver sig over fløjens 3. etage i 4 etager, hver med et kammer. Det er kvadratisk i grundplan og uden spir, på den ydre østvæg med en vindeltrappe. Tårnets sydmur har ingen direkte forsettelse ned gennem de underliggende mure, den bliver båret af en meget dristig konstruktion af trædragere, som spænder over vestfløjen. Platformen, øverst oppe, er omgivet af et rækværk af gotlandsk sandsten, som hviler på en gesims med dekorative konsoller (masker, narrehoved, havfruer). På hvert hjørne af

rækværket står en 2,25 m høj »kæmpe« i sandsten, tilsammen de 4 klassiske helte, Hannibal med det danske, Hector med det jyske (slesvigske), Scipio med det norske og Hercules med Unionens våbenskjold.

Kirketårnet i hjørnet mellem nord- og vestfløjen med adgang til begge kirkens etager, samt til nordfløjens 2. og 3. etage ad en stenvindeltrappe, er opadtil afsluttet med fladt tag omgivet af rækværk med stenbalustre (ligesom Kronprinsens tårn i slotsgårdens sydvestre hjørne). Dets portal er med pilastre og bue i murede rustikkvadere, derover topstykke med Chr. IV's og dronning Anna Cathrines kronede våbenskjolde.

I kirkerummet står altret midt for nordvæggen, foran en høj niche, inden for det høje blændede vindue. De 3 andre vægge er med et smalt overhælvvet galleri i 2 etager med joniske og (øverst) korintiske søjler af sandsten. Midterrummet er overdækket med 3 flade 6-delte ribbehælvv dekoreret med stuk. I hvert af felterne over de ved 4 mindre arkader opdelt 7 fag, er et tilsvarende antal statuer anbragt på konsoller og flankeret af oplysende bibelsprog. Det er på østvæggen fra nord: Markus, Kristus og Lukas, på sydvæggen Paulus, og på vestvæggen videre mod nord Johannes, Peter og Matthæus. Talrige bibelsprog er også at læse på galleriernes facader ind mod midterrummet. Altertavle, prædikestol og døbefond er kostbare billedhuggerarbejder. Altertavlen er af forskelligfarvet marmor med figurer i basrelief. Prædikestolen til højre herfor hviler på en fremspringende løve, som holder det danske våben. Gulvet er belagt med sorte og hvide marmorfiser i tavl, træinventaret består af kongens stol samt 34 almindelige stole. En trævindeltrappe fører fra gulvet til galleriet i højre side.

Nordfløjen er ca. 50 m lang. Den støder mod vestfløjen 5-8 m inden for dennes nordende, således at nordfløjens ydervæg omtrent rammer Kæmpetårnets midterlinie. I øst slår fløjen et svagt knæk før den løber ind på østfløjen i forlængelse af dennes nordgavl, den har således selv skjult gavl.

Den vestlige del af fløjen, inden knækket, er 8 fag i nordvæggen og 9 fag med et trappetårn i sydvæggen mod Slotsgården. 3 døråbninger i stueetagen er med rustikt murede dobbeltpilastre. Midt på fløjen står Klokketårnet med adgang til 2. og 3. etage, ved besigtigelsen 1770 med trævindeltrappe. Det er opadtil afsluttet med spir (ligesom Kongens Tårn midt på syd-

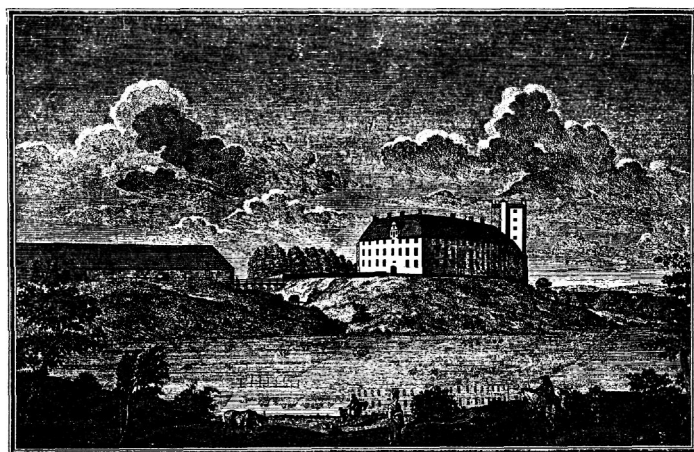
fløjen). Portalen er med rustikke pilastre og en overdel med rulleværkskartouche med kronet C og AK (Chr. IV og Anna Kathrine), flankeret af årstallet 1598. Midt i 1700-årene nævnes et urværk, anbragt i dette tårn. Stueetagens 7 vestligste fag er overhvalvede, hvælvene støtter sig til ottekantede granitsøjler.

Den lille østlige del af fløjen er på 2 fag. Dronningens tårn står i hjørnet mellem nord- og østfløjen, med adgang til fløjens østende ad en træ vindeltrappe. Det er opadtil afsluttet med spir.

Østfløjen, portfløjen, er den korteste fløj, på sit længste ca. 35 m. Den forbinder sig med nordfløjen i en spids, men omtrent ret vinkel, således at den ender med en fri nordgavl på 2 fag. Overgangen til sydfløjen er blødere og sker i en stump vinkel. Ydermuren er opdelt i 8 fag. Den rundbuede port løber igennem under 2 fag. Over porten findes et våben med Fr. III's og dronning Sophie Amalies navnetræk omgivet af kongens valgsprog: »Dominus Mihi Adjutor« (Herren være min hjælper). Slotsporten består af et dobbelt lag svære egeplanker med små firkantede skydehuller. I taget (over portfaget) sidder en kvist eller gavlkvist. - Mod Slotsgården er muren inddelt i 3 fag. Over port-

åbningen sidder, i et udsparet rektangulært felt, en stenplade rimeligvis fra Chr. III's tid.

Sydfløjen, Kongefløjen, er ca. 55 m lang. Efter et svagt knæk forbinder den sig med vestfløjen i en ret vinkel, idet den ender med en fri vestgavl på 2 fag. Overgangen til østfløjen er blødere og sker i en stump vinkel. - Fløjen har mod syd 11 fag samt have- eller badstuetårnet. Ved hjørnet af østfløjen står en »Hemmelighed« i 3 etager. Det runde havetårn ved hjørnet af vestfløjen er med adgang til 2. og 3. etage ad en trævindeltrappe, der opadtil er afsluttet med en vælsk linie. Fløjen har mod nord, mod Slotsgården, 8 fag samt 2 trappetårne. I hjørnet mellem syd- og vestfløjen står Kronprinsens tårn med adgang ad en stenvindeltrappe til alle 3 etager; det er opadtil afsluttet med fladt tag omgivet af et rækværk med stenbalustrade. Portalen er med halvsøjler med murede rustikkvadere. Midt på fløjen står kongens tårn med adgang til 2. og 3. etage ad en stenvindeltrappe. Opadtil er det afsluttet med et spir. Portalen består, bl. a. over døren, af en frise med ansigter og løvehoveder samt Chr. IV's og dronning Anna Kathrines valgsprog, navnetræk og krone; ovenover frisen kongens og dronningens våben; materialet er gotlandsk sandsten.

1749. Prospect af det Kongelige Slot ved Kolding. - Vue du Château Royal de Coldingen. - Prospect von dem Königl. Schloß zu Coldingen.

Kolding slot. Thuras Danske Vitruvius. 1749
I denne skikkelse stod slottet ved branden i 1808.

KAPITEL III

RUINEN

Det var dette foran beskrevne store anlæg med dets bestanddele præget af forskellige stilarter i den danske arkitekturhistorie, gotikken, renæssancen og barokken, der ved den ulykkelige brand den 30. marts 1808 reduceredes til en ruin. Slottet blev ved branden næsten helt udbrændt. Kun fløjenes ydermure stod tilbage med nogle grundmurede tværskillerum; enkelte hvælve over kælder og 1. etage var bevaret, således at det dog var muligt for slotsforvalteren i en kortere tid efter branden at blive boende i et par rum i nordfløjen. Kæmpetårnets sydlige del var styrtet ned og må i faldet yderligere have voldt ødelæggelser i Kirkesalen. Af trappetårnene var et helt ødelagt, medens to havde mistet deres spir.

Slottet, der allerede på brandens tidspunkt helt havde mistet sine funktioner som en egnet residens og som fæstning, måtte herefter anses for fortabt, og dette da ikke mindst under de økonomisk anspændte tider under Napoleonkrigene og senere efter statsbankerotten. 1809 blev der holdt et par auktioner på slottet, og her bortsolgtes ikke blot en del indbo, der var reddet under branden, men også bygningsdele, mursten og dekorative sandsten. I øvrigt blev ruinen anvendt som stenbrud for byens borgere igennem længere tid, og selv den aflukning, der blev påbudt ved en kongelig resolution af 28. maj 1831, kunne ikke hindre fortsatte tyverier. Aflukningen havde sit udgangspunkt i den interesse, der i mellemtiden var opstået for at bevare monumentet ud fra dets antikvariske betydning. I 1860'erne lykkedes det bygningsinspektør L. A. Winstrup at få restaureret Hercules-statuen, og der ydedes 100 rigsdaler om året til ruinens vedligeholdelse. Det lykkedes senere bygningsinspektøren i årene mellem 1879 og 1895 at få gennemført ret anseelige vedligeholdelsesarbejder omfattende istandsættelse af hvælvinger, opførelse af et tag over nordfløjen, forankringer af ydermure, delvis genopførelse af badstuetårnet og istandsættelse af Kæmpe-

tårnets rester. I en følgende periode under bygningsinspektør J. V. Petersen fortsattes istandsættelserne og nu ikke mindst ud fra det initiativ, der vistes fra bestyrelsen for den lokale museumssamling, der var stiftet i 1890 ved dannelsen af Koldings historisk-antikvariske selskab. Herunder bliver nordre fløj tagdækket i hele sin længde, hvorefter museet kunne indrettes. I 1914 overdækkedes vestfløjen, og bibliotekssalen indrettedes til brug for museet, overflyttet fra det gamle kgl. bibliotek. I 1930'erne fortsattes bygningsarbejderne under kgl. bygningsinspektør V. Norn. Ruinens tilstand var på dette tidspunkt en sådan, at en nedstyrtning af Kæmpetårnet måtte befrygtes. For at undgå dette og for på andre punkter at imødekomme de fra bestyrelsen for Museet på Koldinghus fremsatte ønsker, blev i årene op til 2. verdenskrig Kæmpetårnet genopført. Endvidere foretoges der en overdækning af kirkerummet og en del af Riddersalen i vestfløjen, ligesom nogle kælderrum restaureredes. Efter 2. verdenskrig er restaureringerne fortsat. I de sidste år er således under ledelse af kgl. bygningsinspektør C. F. Møller foretaget sikringsarbejder ved sydfløjens mur, og yderligere et rum er blevet overdækket i portfløjen.

Koldinghus udgør således i dag en mellemting mellem en bygning og en ruin: Kæmpetårnet er genopført, vest- og nordfløjen er overdækket med flade tage, medens syd- og østfløjen i det væsentlige står i ruiner.

Situationen for de forskellige led i anlægget er herefter i dag således:

Vestfløjen. Fr. IV's portal midt på facaden er uskadt. - Kæmpetårnet genopførtes 1931-35, i hovedtrækkene som det oprindelige. Dets syd- og østmur er af samme beskaffenhed som den gamle, altså uden fortsættelse ned gennem de underliggende mure, men den bliver nu båret af en betondrager. Af de 4 kæmper er Hercules bevaret og står på sin plads; hovedet af Scipio findes i stensamlingen.

Kirketårnet mistede sin oprindelige afslutning opadtil, af denne er bevaret en del af gimsens frise, samt en konsol og en baluster. Portalen er velbevaret. Tårnet er nu afsluttet med en ikke original altan med brystning, indrettet i 1910. En trævindetrappe fra Det kgl. Bibliotek i København blev samtidig opstillet i tårnet, idet man sørgede for, at brudstykkerne af de oprindelige sandstenstrin forblev urørte.

Hvælvene over den svenske kælder er istandsat, og de knuste hvælv over brevkammeret genopført (1881-84). - Af kirkerummets knuste hvælv samt sandstensdekoration er kun få fragmenter bevaret i murværket, således 2 søjlepar nærmest alteret på deres plads i nordvæggen. I stensamlingen findes kapitælstykker fra andre søjler, samt enkelte ribbe- og slutsten fra hvælvet. I nichen bag alteret findes en del brudstykker i rød og sort marmor, der rimeligvis stammer fra alteret. Af stengulvet og træinventaret er intet bevaret.

Fløjen blev restaureret i alle 3 etager 1911—17, med anvendelse af en del materialer fra det gamle kgl. biblioteks bygning. Således indbyggedes 1914 i 2. etage »Den hvide sal«, en ca. 28 m lang bibliotekssal med søjlebårne gallerier, oprindelig udført 1781-85 efter tegning af Christian Joseph Zuber. 1931-35 overdækkedes hele fløjen med nyt fladt tag, og man genskabte i rå konturer den nordre ende af Danse-

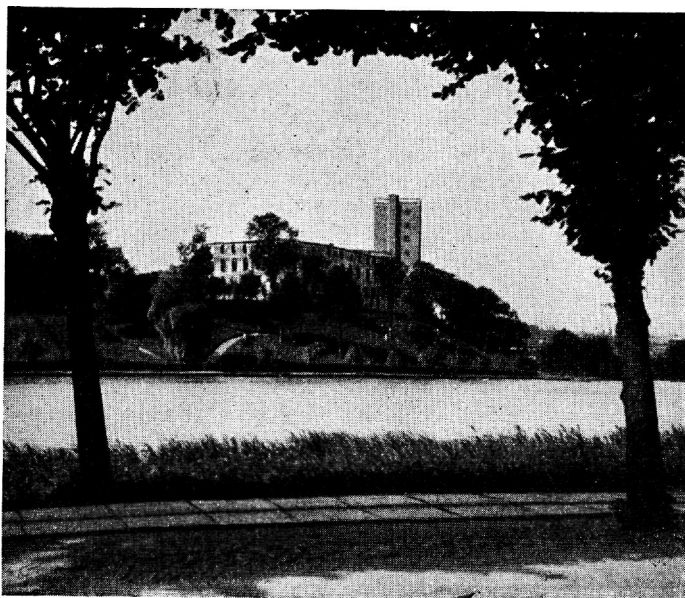
salen; af de to kaminer på endevæggene findes stadig den nordres forvitrede sandstensindfatning på sin plads.

Nordfløjen. De tre døråbninger i 1. etages gårdfacade har bevaret deres sandstensindfatninger omtrent uskadede. Klokketårnet har mistet spiret, af portalen er bevaret højre side og overdelen; en ny vindetrappe af jernbeton med slidtrin af egetræ er blevet indbygget 1954-55. - Af Dronningens tårn står kun fundamentet tilbage.

Hvælvene over 1. etages 7 vestlige fag var sikkert ikke ganske ødelagte, således beboede som nævnt slotsforvalteren i årene efter branden 2 hvælvede værelser på dette sted (jfr. også interiørtegning af Fabritius Tegnagel, 1834, der findes i Museet på Koldinghus). I forbindelse med, at 5 ottekantede søjler, som i tiden efter branden var fjernet fra ruinen, efterhånden genfundtes, blev 1. etages 2 vestligste rum restaurerede 1892, og det tidligere slotskøkken øst herfor 1896.

Fløjens østligste del blev i sin helhed restaureret år 1900. - De to etager over de allerede istandsatte hvælv i fløjens vestlige del i 1906-07 som én stor sal, altså uden at følge den oprindelige etageinddeling.

Hele fløjen blev overdækket med et nyt fladt tag 1952-53. En ny etageadskillelse mellem 1. og 2. etage i fløjens østlige del blev lagt 1954-

Koldinghus, set fra søen. 1967.

55 og 1966-67 til erstatning for ældre etageadskillelser.

Østfløjen. Af ydermurens 8 fag når de to sydligste ikke fuld murkronenhøjde. De to rundbuede portåbninger er oprindelige. Ligeledes er slotsporten og våbnet over porten med Fr. III's og hans dronnings navnetræk bevaret. Stenpladen over porten mod gården (rimeligvis fra Chr. III's tid) er forsvundet. - Porthvælvet er nyopført 1929-30. I den overhvælvede kælder i fløjens 2 nordligste fag er indrettet toiletter 1932-33.

Sydfløjen. Denne fløjs ydermur er på de 6 østligste fag kun i 2 etager, idet den 3. etage på dette stykke blev nedtaget 1881-84. I samme periode blev det runde Havetårn, der var styrtet ned 1879, delvis genopført. Af »Hemmeligheden« er den nederste del bevaret. - 1957 rettedes størstedelen af ydermuren op på et nyt

fundament. Nye fundamentarbejder er udført i 1965.

I Slotsgården er Kronprinsens tårn blevet bevaret til og med 3. etage, af portalen er søndre vange bevaret. Af Kongens tårn er såvel spiret som portalen gået tabt.

Der findes stadig rester af brolægningen i gården. - Fragmenter af springvandets kumme findes i stensamlingen.

Staldgården er såvel under som efter branden bevaret i sin helhed. Dens grundmurede bygninger har efter branden tjent som rytterkaserne, stutteri og til depot- og magasinformål. Den er i en vel vedligeholdt stand og for tiden indrettet til depoter for forsvarrets bygningstjeneste samt til tegnestuer og 2 boliger for ansatte under bygningstjenesten. Et rum i det sydøstre hjørne er indrettet til museumsbrug.

KAPITEL IV

RUIN ELLER GENOPFØRELSE

Funktionerne for vore mange kongelige slotte, hvad enten disse havde været at tjene som sikre opholdssteder under kongernes rundrejser i landet eller som jagt- eller lystslotte, som administrative centre eller som militære anlæg, var allerede på det tidspunkt, da Koldinghus brændte, for de fleste slottes vedkommende bortfaldet, og antallet af slottene var derfor meget betydeligt reduceret. Dels af denne grund, og dels fordi Koldinghus Slot havde haft en særlig betydning blandt de kongelige slotte, følte branden som noget af en national katastrofe på samme måde som senere i århundredet Frederiksborg Slots brand. Det var en af landets stolte borge, der var gået tabt, og netop på denne baggrund er der grund til at antage, at den udbrændte ruin har virket så meget mere uhyggelig. Denne frisk brandhærgede ruin har været skræmmende og aldeles uden mulighed for at vække de følelser, som senere, efter at ruinen havde fået den fornødne patina, opstod omkring den.

Karakteristisk er formentlig det indtryk vi får igennem historikeren og topografen Chr. Molbech's beskrivelser i hans »Ungdomsvandringer« af et besøg i Kolding den 19. juni 1813, altså nogle få år efter branden. Han skriver her, hvorledes han kommer frem til Kolding — »til højre på en anelig bank knejser ruinerne af det ærværdige Koldinghus, hvoraf en kolossalsk levning endnu stod blandt nyere bygninger, men skånet i århundredet af tiden, fortæredes i få timer af luerne, og ligesom så meget andet stort og skønt fra alderdommen hos os, blev ødelæggelsens rov. Husene i byen ligger nedenfor de banker, som bærer det høje slot eller rettere dets ruiner, hvis gråladne, askefarvede mure med levninger af et mindre tårn og en overbleven skorsten, slet ikke tager sig smukt ud. Det brustne, halvt afrevne Kæmpe-tårn, de store åbne mure, de mange vinduer, som man ser helt igennem, giver denne bygning en ubehagelig anseelse; den forekom mig ret

som benradet af et slot, og udgør en stødende kontrast til den muntre omegn.«

Og Molbech omtaler senere, hvorledes kong Chr. VII i 1807 tog til Koldinghus, - »da han måtte forlade sin hovedstad for venners overfald midt i fred og tøvende der nogen tid, inden han begav sig til Rendsborg. Han blev vel den sidste konge, der så denne gamle kongeborg, som året efter lå i aske, hvorefter den formentlig ikke mere rejser sig. Slottets beliggenhed var lige så imponerende som udmærket skøn.«

Det måtte yderligere være ganske klart, at ingen under de anspændte økonomiske forhold, der i de følgende årtier herskede i landet, ville tænke på noget sådant som en genopførelse af slottet. Det var ribbet for inventar; det tilbageværende var bortsolgt ved auktioner, og ruinerne blev brugt som stenbrud af byens og egnens borgere. Den antikvariske interesse for anlægget bestod imidlertid fortsat, og C. J. Thomsen, den nu verdenskendte arkæolog, der var sekretær i oldsagskommissionen, gav allerede i 1822 borgmester Estrup i Kolding anvisninger om, hvorledes ruinen kunne vinde i anseelse og skønhed ved oprydning, ved visse restaureringsarbejder og ved en almindelig pasning. Effektive foranstaltninger kan denne henvendelse ikke have givet anledning til, og det ved vi - foruden fra den serie af domme over folk, der kunne påvises at have stjålet materialer - fra digteren H. C. Andersen, der i et brev fra 1830 skriver:

»Kolding Slot er en dejlig stor ruin, og fra Slotsbanken ser man op i de 3 danske provinser. . . . Politimesteren Estrup gjorde mig en visit, og jeg har lovet ham ved min ankomst til København at gå til Thomsen og tale efter evne, om ikke han kan frelse slottet fra aldeles at nedbrydes, som er en spot og skam, men som der meget frygtes for vil ske.«

Billedet er altså nu skiftet. Romantikeren H. C. Andersen og hans tid har i overensstemmelse med hele den herskende åndsretning fået

øjnene op for ruinens skønhedsvirkning ikke mindst i kraft af dens pragtfulde beliggenhed. Der er nu bestræbelser i gang for at bevare ruinen som ruin, omend disse kun har begrænset held i relation til fremskaffelsen af bevillinger til en vis sanering og istandsættelse af den. Karakteristisk er, at Folketinget i 1855 med 69 stemmer mod 6 forkastede at yde en bevilling på 100 rigsdaler til genopstilling på Kæmpetårnet af den næstsidste af kæmpestatuerne, Scipio, der netop var styrtet ned - og som senere i det væsentlige er gået tabt.

Men man sørgede dog, som det fremgår af den førnævnte kgl. resolution af 1831, for, at ruinen fik lov til at blive liggende i fred: »Ruinerne skulle blive stående i deres nuværende tilstand som imponerende til byens og omegnens forskønnelse.«

Alligevel gnavede tidens tand på ruinen, og dette har vel sammen med den særlige situation, der opstod i forbindelse med de sønderjyske problemer, hvorved en kongeborg på dette sted måtte anses at få en ganske særlig betydning, givet baggrunden for, at der efterhånden fremkom ønsker om en direkte genopførelse af slottet. Disse ønsker næredes allerede af Orla Lehmann, der tidligere havde været amtmænd over Vejle amt, da han i 1863 blev indenrigsminister og dermed som sagsområde fik Koldinghus ruiner, der ved forfatningsændringen i 1849 var blevet henført under indenrigsministeriets ressort. Han anmodede den daværende bygningsinspektør L. A. Winstrup om en redegørelse for »om ruinen af Koldinghus Slot i sin helhed eller væsentlige dele af den var skikkede til at gengives en nyttig anvendelse og i så fald, hvilken bekostning der efter et løseligt skøn ville medgå hertil.« I løbet af kort tid fik bygningsinspektøren opmålt og undersøgt bygningerne og afgav et forslag til en restaurering, der ville muliggøre en udnyttelse af slottet til kaserne, og som indebar genopførelse og taglægning af hele bygningsværket. Dette ville have kostet 40.000 rigsdaler, men de politiske begivenheder senere i 1863-64 medførte naturligvis, at tanken om en genopførelse indtil videre blev skrinlagt.

Fra dette tidspunkt opstår altså den dualisme, som senere har behersket alle drøftelser omkring Koldinghus: skal man genopføre slottet og gøre det funktionelt og flot, eller skal man bevare ruinen som ruin som et monument over en historisk epoke, der netop gennem sin fremtræden fortæller om historiske begivenhe-

der og således taler til beskuerens følelser. Fra én side var parolen givet i denne problemstilling. Den kreds af interesserede, der som foran omtalt, ønskede plads for en museumssamling. Den kreds af interesserede, der, som fordest muligt omfang, således at slottet kunne få en funktion til museumslokaler. Denne principielle indstilling støttedes ikke mindst af nationalt indstillede mennesker, der ønskede i grænsebyen at få genskabt noget, der kunne kaldes et kongeligt slot.

I det stille og i små ryk arbejdede museums-kredsen og opnåede efterhånden de mange foran beskrevne anselige istandsættelser. Et oplæg til en principiel afgørelse var ved at fremkomme i 1890'erne, da greve Raben-Levetzau i 1894 tog initiativet til nye opmålinger og rekonstruktionstegninger som led i en plan om en genopførelse og indretning af slottet til kongebolig. Henimod første verdenskrig fremkom på ny tanken om en fuldstændig genopførelse, men første verdenskrig og forholdene derefter bragte alle disse planer til standsning.

Efter at Koldinghus, der i mellemtiden foruden under indenrigsministeriet i perioden 1892-1932 havde henhørt under kultusministeriet, i sidstnævnte år påny var blevet overført til indenrigsministeriet, og kgl. bygningsinspektør V. Norn var blevet bygningsinspektør for slottet, kom der på ny gang i rekonstruktionsplanerne. Norn udarbejdede tegninger til en fuldstændig restaurering, men fra de bevilgende myndigheds side blev der principielt taget afstand fra tanken om en genopførelse, og hvad der videre skete, blev således den stykkevisse restaurering og indretning til museumsformål, efterhånden som museets behov manifesterede sig.

Netop i 1930'erne var forfaldet af ruinen af Kæmpetårnet skredet så stærkt frem, at hele komplekset truedes af den katastrofe, det ville være - også for helhedsindtrykket af anlægget - hvis tårnets rester styrtede ned. Det må antages, at en nedstyrtning ville være sket, hvis ikke Koldinghusmuseets formand i 1930'erne, guldsmed Holger Kyster, havde taget et initiativ og opnået, at staten genopførte Kæmpetårnet, og i forbindelse hermed fik dækket Slotskirken og Riddersalen. Med disse arbejder, der var afsluttede i 1935, var der sket et afgørende brud i forhold til de tidligere arbejder derved, at man i vidt omfang havde fjernet ruinpræget i de genopførte partier.

I årene op til 2. verdenskrig viste der sig dog, bl. a. støttet af daværende statsminister Th.

Stauning, en varm interesse for at få rekonstruktionsforslaget bragt til udførelse, og en udgiftsfordeling blev aftalt med Kolding byråd, idet man tænkte sig arbejdet udført som beskæftigelsesforanstaltning over en længere periode. Af finansielle grunde blev planen imidlertid stillet i bero, og med udbruddet af den 2. verdenskrig afsluttede man i denne omgang de videre planer.

Efter 2. verdenskrig fortsatte de officielle drøftelser omkring den mulige genopførelse. Spørgsmålet herom blev f. eks. rejst i Folketinget af afdøde folketingsmedlem Vagn Bro, og boligministeriet, under hvis ressource Koldinghus ved oprettelsen i 1947 var blevet inddraget, modtog talrige henvendelser fra Koldinghusmuseets ledelse og Kolding byråd. Efter at der i 1959 var nedsat et boligministerielt udvalg, der skulle overveje Sønderborg slots istandsættelse og fremtidige brug, og dette udvalgs betænkning var afgivet i 1961 og midler tilvejebragt til påbegyndelse af istandsættelsen, besluttede boligministeriet at få afklaret problemerne omkring Koldinghus gennem nedsættelsen af nærværende udvalg.

Udgangspunktet for udvalgets overvejelser om det principielle spørgsmål, om man skal opretholde komplekset i sin nuværende tilstand eller søge Koldinghus genopført, er ikke helt det samme som for 100 år siden. Betydelige dele af slottet er genopført og taget i brug til museumsformål. Ruinindtrykket er således ikke det eneste indtryk, man får, men øst- og især sydfløjen fremtræder på den anden side stadig som ruiner med delvis nedstyrkede mure og tomme vinduesåbninger, der endnu såvel inde fra slottets gård som udefra giver et særpræget visuelt billede ved de gennembrudte mures skulpturelle virkning. Man kan sige, at ruinen i kraft af selve sin fremtoning fortæller historie, idet den foruden at berette om branden i 1808 vækker beskuerens opmærksomhed og interesse for slottets almindelige historiske skæbne.

Problemet, om man skal bevare en ruin som ruin, eller om man skal retablere en tidligere bygning, er ikke enestående for Koldinghus. Adskillige historiske bygninger har været udsat for ødelæggelser ved ildsvåde eller ved sprængninger, og man har så stået over for dette spørgsmål, om man skulle lade dem ligge eller ej. I de nordiske lande har man haft problemerne ved Uppsala slot og ved de to gamle slotte, der blev ødelagt under krigen, henholdsvis i Åbo i Finland og Bergenshus i Norge.

For de to sidstnævnte vedkommende, ligesom for utallige andre bygninger rundt om i Europa, der blev beskadiget under 2. verdenskrig, gælder dog, at der har været tale om en umiddelbar genopbygning ud fra et ofte veldokumenteret materiale på samme måde, som tilfældet var det ved genopførelsen af Frederiksborg slot efter branden i 1859, idet væsentlige dele var bevaret af den brandhærgede bygning. For Uppsala slots vedkommende svarede problemerne i højere grad til dem, der gælder ved Koldinghus. Slottet brændte i 1702, men genopførelsen fuldførtes først i 1820. Det er her bemærkelsesværdigt, at denne genopførelse, selv om den foregik i den romantiske periode, er foretaget i en meget nøgtern form. De seneste istandsættelser af slottet i dette århundrede har haft til formål, at bygningerne bedre kunne udnyttes bl. a. til repræsentations- og udstillingsformål.

For Koldinghus' vedkommende gælder, at det materiale, der er til rådighed som grundlag for en evt. retablering eller tilbageførelse af slottet til det udseende, det havde i 1808, i dag er meget fragmentarisk, således at en egentlig genskabelse ikke ville være mulig. Dette ville i endnu højere grad gælde forsøg på at genskabe slottet, som det så ud i 1500- eller 1600-årene. Naturligvis er det især sydfløjen, hvis øverste murparti er fjernet, der ville byde på vanskelige problemer i forbindelse med en rekonstruktion, men for hele slottets vedkommende er det således, at de fleste arkitektoniske detaljer er gået tabt, så der ingen mulighed er for at genskabe det i et omfang, der går videre end til en simpel opførelse af mure og skille- rum.

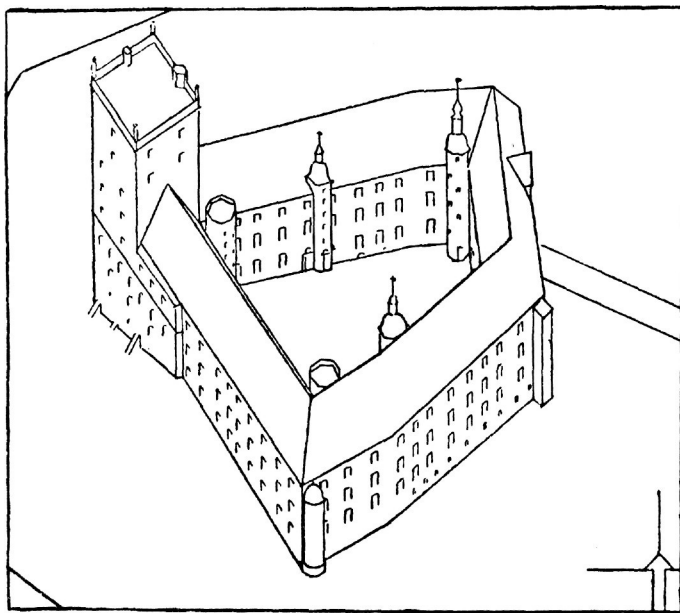
Selv om der i udvalget ikke mangler forståelse for, at selve ruinen meddeler værdifulde indtryk til beskuerne, har den overvejende stemning været, at man ikke kan blive stående ved den nuværende tilstand. Alle erfaringer viser, at teglstensmure, som ikke er beskyttet af tag, ikke kan stå i det danske klima uden en eller anden form for vedligeholdelse. Som ruinpartierne af Koldinghus står i øjeblikket, er de udsat for en fremadskridende ødelæggelse, og udgifter til en forhindring eller forsinkelse af denne ødelæggelse vil således melde sig i stigende grad. En opretholdelse af ruinen vil være kostbar. En opretning af murene i sydfløjen har måttet foretages i de senere år, og en stabilisering af situationen måtte i alt fald forudsætte en pilotering og en afdræning af ruinområdet.

Endvidere vil der, når murpartier i ruinen successivt skal fornyes, efterhånden ske det, at de synlige partier er resultatet af nyere istandsættelser og således ikke længere har den samme følelsesmæssige betydning.

Udvalget er således enedes om, at man må stille efter en løsning, der muliggør bevarelsen i videst muligt omfang af anlægget: en indkapsling eller indføjelse af det resterende murværk i en nyere konstruktion, der tillige vil kunne tjene visse brugsmæssige formål. Det er udvalgets hovedopfattelse, at en rekonstruktion til et bestemt mønster i retning af det udseende, som Koldinghus har haft i 1600- eller 1700-årene eller endog i 1808, ikke er mulig. Bestræbelserne for en bevaring af anlægget må derfor i første række rette sig henimod en nøgtern supplerings af det originale murværk og det allerede hertil føjede samt en tagdækning, medens forsøg på f. eks. pudsning af murværket for at

nå frem til et udseende, der kan minde om det barokslot, der gik til grunde i 1808, må afvises. Naturligvis vil dog resultatet af en sådan forenklet genopførelse i de grove hovedtræk og i det ydre få en stor lighed med slottet, således som det så ud lige før branden. Det genopførte kæmpeårn og de tilstødende mure kan give et indtryk af en sådan virkning.

Med hensyn til det indre, må man stå ret frit. Skillevæggene mellem de enkelte rum i slottets sidste periode kan vel delvis erkendes, men en slavisk følgen op af en tvivlsom rumfordeling kan ikke være nødvendig. Særlige problemer vil der kun opstå med hensyn til Kirkesalen, men såvel med hensyn til dette rum som ved alle andre må det gælde, at når murværket er sikret, må det bærende i arbejdet være, hvilke funktioner man kan tiltænke et eventuelt genopført slot.

Viggo Morns rekonstruktionstegning. 1938.

KAPITEL V

BRUGEN AF KOLDINGHUS

I alle forslag om en genopførelse af Koldinghus er indgået tanker om, hvad anlægget skulle benyttes til. I 1863 var det bl. a. en kaserne her i grænsebyen, der indgik i overvejelserne. Ved det senere forslag fra 1890'erne om en total genopførelse drejede det sig om en residens for kong Chr. IX. De store genopbygningsplaner blev ikke til noget. Afgørende indflydelse på udviklingen fik derimod den kreds, der gennem tiderne fra oprettelsen af museumsforeningen i 1890 har virket for genrejsning af slottet og dets indretning til museumsbrug.

Allerede ved museumsforeningens stiftelse forelå et behov for plads til de indsamlede museumsgenstande, og det måtte naturligvis for den historisk interesserede kreds være naturligt at rette blikket imod lokaler på Koldinghus. Det lykkedes at få myndighedernes tilladelse til at anvende Brevkælderen under Kirkesalen, og i denne kælder placeredes det unge museums første genstande, tilvejebragt vidt omkring fra.

Hermed var indledt et angreb på ruinstilstanden, som steg proportionalt med samlingernes omfang. Efter kort tids forløb slog Brevkælderen slet ikke til som magasin, og med Nationalmuseets tilladelse fik man indrettet 2 rum i nordfløjens stueetage, hvis hvælvinger istandsattes. Disse rum tjente bl. a. som lokaler for oldsagssamlingen. De blev hurtigt fyldt, og derefter gik museumsbestyrelsen løs på en mere omfattende udvidelse, organiserede en ny indsamling og fik, projekteret af et af bestyrelsesmedlemmerne, arkitekt Fussing, gennemført betydelige udvidelser i nordfløjen. Museet kom i løbet af få år til at omfatte hele nordfløjen, der i 1907 var under tag. Hertil kom i perioden 1910–15 vestfløjen, der ligeledes bragtes under tag, hvorved de væsentligere bygningsarbejder var afsluttede, indtil man nåede til 1930'erne. Medinitiativtagere til arbejdet i vestfløjen havde også Kunstforeningen for Kolding og Omegn, der havde brug for udstillingsplads til sin kunst-

samling, været. Efter istandsættelsen overtog foreningen hele stueetagen til sine udstillingsformål. Samtidig overlodes et arkivrum til Vejle amts historiske Samfund.

Det var stadig kredsens omkring museet, der med en nær forbindelse til Kolding byråd over for ministeriet fremkom med forslag om videre istandsættelser. Principielt kunne man sige, at ruinens helhedsvirkning stadig var opretholdt, men en udvikling var påbegyndt som ikke lod sig standse.

Et brud med denne linie fandt som nævnt sted ved genopførelsen af Kæmpetårnet i 1930'erne, der senere, ligesom Riddersalen, gav rum for dele af museets samlinger.

Efter 2. verdenskrig konsolideredes Koldinghus-museets udnyttelse af slottet og nu under en stadig tilsidesættelse af hensynet til ruinpræget, et hensyn der kombineret med pengemangel havde medført en række interimistiske arbejder. Man fik i 1962 støbt et jernbetontag over nordfløjen, genskabte trappen i trappetårnet, fik opsat etageadskillelser og skillerum og fik gennemført en rekonstruktion af adskillige rum. Også i vestfløjen fik man færdigmonteret bibliotekssalen, og som et afgørende led i udnyttelsen og for hele slottets fremtid blev der i tiden indtil 1960 installeret fjernvarme i museet. En yderligere ekspansion af det kulturhistoriske museum fandt sted efter krigen, da det besluttedes at indrette et rum i Staldgården, som af det tyske gestapo var blevet anvendt som fængselscelle for bl. a. modstandsbevægelsens folk som et minde for denne fase i slottets historie og i det hele for modstandsbevægelsen i Sydjylland.

Ved museets initiativ og ved hjælp af indsamlede pengemidler er der også i løbet af 1960'erne foretaget enkelte bygningsarbejder, som har tilsigtet en forbedring eller udvidelse af museumslokalerne. I nordfløjen er således opsat yderligere etageskillerum, og det rum i nordøsthjørnet af slottet ved siden af porten,

hvor branden i 1808 opstod, er blevet istandsat og inddraget i museumslokalerne.

Planer foreligger fra museumsbestyrelsen om videre landvindinger til brug for museets særlige formål, og det står fast, at en imødekommeelse af disse ønsker vil medføre, at Koldinghus i sin helhed bliver et museumsslot omfattende samlingerne for Museet på Koldinghus.

For kunstsamlingens vedkommende gælder, at denne, efter at have optaget vestfløjens stueetage, nu er lukket inde. En udvidelse på Koldinghus måtte ske i konkurrence med Koldinghus-museet og ville alligevel kun komme til at omfatte mindre egnede kunststillsrum. Det må derfor antages, at kunstsamlingernes forbliven på Koldinghus er midlertidig, selv om en bortflytning formentlig først vil kunne realiseres efter en længere årrække.

Den brugsmæssige situation for Koldinghus kan herefter opgøres således:

Vestfløjens stueetage og Kirkesalen udnyttes af *Kunstforeningen for Kolding og Omegn* som en selvstændig institution dels til udstilling af en samling af nyere dansk kunst dels for Kirkesalens vedkommende til anbringelse af gipsafstøbninger m.v.

De øvrige tagdækkede lokaliteter udnyttes af det i henhold til lokalmuseumsloven af 7. juni 1958 godkendte *lokalmuseum »Museet på Koldinghus«*, der har fået tillagt status som Landsdelsmuseum for Sydjylland. Dette museums samlinger, der rækker betydeligt udover de lokalbestemte samlinger, der er normale ved lokalmuseerne, kan opdeles i forskellige grupper:

- 1) en oldsagssamling overvejende hidrørende fra tidligere indsamlinger.
- 2) en byhistorisk samling omfattende genstande fra middelalder til nyere tid.
- 3) en samling af kulturhistoriske genstande af den art, som typisk findes i danske lokalmuseer, men for en dels vedkommende indsamlet over et videre område.
- 4) en samling af våben, faner og minder fra de slesvigske krige, krigsmindesamlingen.
- 5) i nogen tilknytning til den kulturhistoriske samling en betydelig samling af kunstindustri, herunder især porcelæner, fajancer og sølvtøj.
- 6) i tilslutning til våben- og krigsmindesamlingerne må nævnes den tidligere omtalte for publikum tilgængelige gestapocelle på Staldgården.

Samlingene er fordelt således i bygningerne:

De tidshistoriske samlinger (2 og 3), der for en del er udstillet interiørmæssigt, rummes i nordfløjen. De er opstillet kronologisk, således at genstandene fra middelalder og renaissance vises i stueetagen, tingene fra 1700-årene i 2. etage og de senere i 3. etage.

De keramiske samlinger og krigsmindesamlingen (4 og 5) er anbragt henholdsvis i vestfløjens 2. og 3. etage.

Oldsagssamlingen (1) er placeret i et af de fire tårnværelser. I de tre øvrige er samlinger af våben, søfartsgenstande og folkekunst.

Riddersalen benyttes til udstilling af kister og skabe fra renaissance og barok, et enkelt gobelin samt portrætter af danske konger. Med hensyn til dette rum, som i en vis udstrækning benyttes til koncerter og repræsentative formål, har *boligministeriet* forbeholdt sig dispositionsretten.

Endelig rummer slottet kontor-, konserverings- og billokal samt en toiletgruppe.

I overvejelserne om udnyttelsen af et eventuelt helt genopført Koldinghus har det været afgørende for udvalget, at vidtgående hensyn må tages til de 2 museer, der har haft til huse på slottet, og som de drivende kræfter gennem årene har medvirket til slottets delvise opretning. I betragtning af, at en fuldstændig istandsættelse af slottet og en indretning af det vil kræve meget store investeringer, har man dog ment, at anvendelsen ikke kan betragtes som ganske præjudiceret ved den hidtidige brug, men at man må stå ret frit i overvejelserne.

Naturligvis har museumsinteresserne haft de første og største muligheder for at få deres ønsker gjort gældende. I denne henseende har det været betydningsfuldt, at man fra Kunstforeningen har erfaret, at foreningen ikke mener, at slottet på længere sigt vil være en egnet ramme om kunstudstillingerne, men at disse med tiden bør placeres i en særlig bygning andet steds. De mere langsigtede planer for slottet må således kunne operere med, at stueetagen i vestfløjen vil blive rømmet. Hvorvidt det i den mellemliggende tid vil blive fornødent at overveje at stille yderligere lokaler til rådighed for Kunstforeningen for Kolding og Omegn vil afhænge af, om mulighederne for at skaffe andre lokaler til foreningens samlinger og udstillingsaktivitet må skønnes realisable, når slottets genrejsning og terminerne herfor kan anses sikret. Eventuelt midlertidig dispositionsret over nyretablerede lokaler på Kol-

dinghus vil dog næppe kunne gribe forstyrrende ind i de dispositioner, der måtte blive lagt for sådanne lokalers endelige anvendelser. For Kirkesalens vedkommende vil en hurtigere bortflytning af den uharmoniske samling af gips-skulpturer åbne muligheder for en finere udnyttelse af rummet.

Med hensyn til museet på Koldinghus har der foreligget redegørelser og forslag fra museumsbestyrelsen og museumsinspektør Sigvard Skov. Endvidere har Statens Lokalmuseumstilsyn været inddraget i overvejelserne og nedsatte et særligt udvalg, i hvis drøftelser repræsentanter for Koldinghus-museet også har deltaget. Det nævnte udvalg under Lokalmuseumstilsynet fremkom den 24. november 1967 med et indretningsforslag, der tjente som grundlag for videre overvejelser i udvalget. Efter at styrelsen for museet på Koldinghus havde engageret arkitekt Viggo Sten Møller som sagkyndig for museets indretning, har denne sammen med museumsinspektør Peter Seeberg, repræsenterende Statens Lokalmuseumstilsyn, og sølvsmed Karl Gustav Hansen fra museets bestyrelse foretaget en yderligere gennemgang af museets problemer og er fremkommet med det nedenfor omtalte forslag (bilag 2).

Generelt må det erkendes, at der udover den konkrete baggrund for, at Koldinghus anvendes til museumsvirksomhed, overalt er en tradition for, at gamle slotte anvendes til sådanne formål. Flere forhold er afgørende herfor. Med bortfaldet af de oprindelige funktioner for disse bygninger, har det ofte været vanskeligt at finde formål for dem. Museerne har følt det som noget positivt for samlingernes fremtræden, at udstillingen sker i rammer, der i sig selv er historiske og dermed giver en særlig inspiration. Mange af de gamle slotte har været så rummelige, at de på en billig måde har kunnet afgive al ønskelig plads til museerne.

Den nyere udvikling inden for museerne med dens krav om pædagogisk udstillingsaktivitet, plads til vandreudstillinger og til lokaler til undervisning, foredrag, film, forskning og konservering, har imidlertid gjort det tvivlsomt, om de gamle bygninger, som det af mange grunde vil være vanskeligt at foretage større ændringer eller installationer i, er de heldigste rammer for selve museumsvirksomheden. Ved en genopbygning af Koldinghus vil man dog være mindre bundet end de fleste andre steder, idet der kun vil være særlige hensyn at tage til de bevarede dele af slottet, medens man vil stå ret

frit med hensyn til ruminddelingen, nærmere indretning osv.

En anvendelse til museumsformål vil i nogen grad kunne udviske indtrykket af anlægget som Nørrejylland's sidste kongeborg, idet der kan være en disharmoni imellem de udstillede genstande og slottets oprindelige, kongelige indretning, der i høj grad har haft repræsentative formål. Det må i alle tilfælde være af betydning, at det repræsentative indtryk opretholdes. Det vil også være muligt museums-mæssigt at indordne sig herunder, således som det allerede fremgår af opstillingerne i nordfløjens stueetage, i bibliotekssalen og riddersalen. Alligevel er det ikke sikkert, at hele Koldinghus først og fremmest bør anvendes til museumsformål.

Udvalget har overvejet, om andre kulturelle funktioner skulle kunne finde deres plads på et genopført Koldinghus. Debatten om de såkaldte kulturcentre har givet et udgangspunkt herfor. De tanker, der har været om en kulturcenterlov, gik ud på, at der gennem denne skulle ydes statsstøtte til »kulturcentre«, der oprettedes på lokalt initiativ og delvis finansieredes fra lokal side. Man tænker sig sådanne centerlokaler til foredrag, aftenskolevirksomhed, vandreudstillinger, koncerter, rejsende teatervirksomhed og i det hele til skiftende kunstneriske aktiviteter. Det må i almindelighed erkendes, at Koldinghus næppe ville være egnet til at opfylde alle disse formål. Bygningen ville kun vanskeligt kunne forsynes med teatersal og udstillingsfaciliteter i stort omfang, og adgangsforholdene til stedet er næppe tilstrækkeligt gode. Hertil kommer som noget meget afgørende, at Koldinghus, såfremt en museumsvirksomhed skulle opretholdes på slottet, f. eks. i det hidtidige omfang, ikke vil kunne rumme ret mange andre aktiviteter. I det omfang, der skulle være mulighed for en bredere virksomhed end den nuværende, finder udvalget det betydningsfuldt, at denne kan finde sted.

Koldinghus har selv i ruinstilstanden været ramme om byens offentlige udadvendte liv. Offentlige modtagelser, kongebesøg og officielle fester har fundet sted her efter en tradition, som man vel kan sige rækker tilbage til kongeborgens periode. Bibliotekssalen og riddersalen har gentagne gange været ramme om repræsentative arrangementer.

For udvalget har det derfor været naturligt også at overveje anvendelsen af slottet til sådanne formål. I denne henseende må det især være byområdets behov, der kan komme på

tale, men det kan ikke udelukkes, at Koldinghus også ville kunne udgøre et repræsentativt centrum for en større geografisk enhed. En indretning af repræsentative rum vil kræve gode adgangsforhold, køkken og serveringsmuligheder, toiletter, garderober osv., og vil derfor indebære meget betydelige arbejder. Samtidig vil le dog dette medføre, at rummene kunne udnyttes også til andre formål, til foredrags- og udstillingsvirksomhed.

Udvalgets overvejelser har derfor været koncentreret om at nå frem til en kombination af de museums-mæssige og de repræsentative formål, medens man må stille sig afvisende overfor, at dele af slottet skulle kunne udnyttes til administrative formål.

Et helt specielt problem for Koldinghus udgør Kirkesalen. Dette i sin tid arkitektonisk fremragende rum henstår nu i en utilfredsstillende skikkelse med et tarveligt cementgulv, snavset og med et groft betonloft. Der har været tanker fremme om at få rummet istandsat, således at det i fremtiden skulle kunne benyttes til kirkelige formål. Overvejelserne herom er mundet ud i, at slotskirken, foruden at ligge for tæt på sognekirken Set. Nicolaj Kirke, har så vanskelige adgangsforhold og ved en anvendelse som kirkerum ville kræve sådanne særlige faciliteter, at en indretning hertil ikke vil være realistisk. Den vil heller næppe kunne anvendes som menighedssal. Udvalget er imidlertid enig om, at dette rum bør fremtræde i værdig form, og således at det kan udnyttes til koncerter og måske også til kirkelige formål.

Udvalget har i overensstemmelse med det foran anførte kunnet samle sig om en udnyttelse af et genopført Koldinghus efter de retningslinier, der er anført i det tidligere omtalte af arkitekt Viggo Sten Møller, museumsinspektør Peter Seeberg og sølvsmed Karl Gustav Hansen udarbejdede dispositionsforslag. Forslaget må naturligvis på dette stadium betragtes som langsigtet og vejledende, idet en række forhold og herunder de erfaringer, der indvindes under et detailprojekteringsarbejde eller under selve byggearbejderne vil kunne åbne andre muligheder, der bør kunne udnyttes. Forslaget omfatter herefter:

Østfløjen (portfløjen): Stueetagen, hvis nordre rum er istandsat og inddraget i museet: Selve portrummet deles på tværs midt over med et gitter, der skal kunne åbnes. Herfra adgang lige inden for porten til højre til en stor stenlagt forhal (det nordre rum) med garderobe,

kontrol, salg af billetter, kort, turistvarer m.v. Herfra er der adgang til nordfløjen ad Dronningetårnets trappe, til Rigsrådssalen på 1. sal og til gården. Det sydlige rum i stueetagen vil kunne anvendes til vagtlokaler m.v. I 2. etage retableres dimensionsmæssigt Rigsrådssalen til anvendelse til mødesal, kongressal etc., formentlig under anvendelse af de på Koldinghus anbragte materialer fra Frederik III's biblioteksal. Dette rum vil strække sig over to etager og altså også udfylde 3. etagen.

Nordfløjen: samtlige tre etager i den allerede istandsatte bygning indgår i det kulturhistoriske museum.

Vestfløjen: Kirkerummet restaureres til anvendelse til koncerter og sammenkomster m.v. Stueetagen, der indtil videre anvendes til kunstmuseum, indrettes på længere sigt til skiftende udstillinger. Mellemetagen, der i øjeblikket er optaget af den hvide sal, indgår ligesom nordfløjen i det kulturhistoriske museum. På 3. etage foreslås Riddersalen retableret i sin fulde oprindelige udstrækning til anvendelse til større møder. I tårnrummene placeres bl.a. våben og krigsmindesamlingen.

Sydfløjen: Kælderetagen indrettes til restaurant og cafeteria. I stueetagen placeres kontorer, biblioteker, arbejdsrum m.v. I 2. etage placeres den hvide sal, der nu er i vestfløjen til anvendelse til repræsentative formål, eventuelt i forbindelse med Rigsrådssalen i østfløjen. 3. etagen påregnes udnyttet til lokaler til karto- teker, grafiske samlinger foruden til møde- og opbevaringsrum for Vejle amts historiske samfund.

Museumsrummenes indretning og museums- virksomheden forudsættes at ske ud fra de nyeste erfaringer inden for området. Der må således være mulighed for at kontrollere publikum ved ind- og udgang, og i museumsrummene må der tilvejebringes særlige sikringer af genstande og monrer bl.a. ved anvendelse af dobbelte, aflåselige vinduer.

For museets linie gælder, at det nuværende kulturhistoriske museum i betydelig grad har et kunstindustrielt præg, og man vil finde det naturligt, at samlingen suppleres også med den nyeste tids kunsthåndværk. I øvrigt vil man ved en nyindretning af samlingerne kunne anlægge en række særlige synspunkter på dem, således at de indgår i en kulturhistorisk sammenhæng. Museet vil ikke blot kunne vise genstande, men også den arbejdstekniske baggrund i redskaber og arbejdspraksis, ligesom museet

kan give et overblik over funktionstypers opståen og udvikling eller et indtryk af et stilbegrebs spændvidde inden for de givne materialer og eventuelt inden for det givne samfund. En indretning efter sådanne linier vil kunne blive retningsgivende også for det fremtidige indsamlingsarbejde og angive nye veje for hele denne type af museer, ligesom man herved kan imødekomme oftere udtalte ønsker om en vis specialisering af udstillingen på selve slottet.

De foran omtalte dispositioner med hensyn til en koncentrering af de kulturhistoriske samlinger og i det hele rumindretningen i selve slottet med henblik på andre anvendelsesmuligheder har som en afgørende forudsætning, at betydelige dele af de nuværende samlinger i museet og ligeledes en række særlige brugslokaler finder plads andetsteds, nemlig i *Staldgården*. Her tænker man sig således placeret de by- og egnshistoriske samlinger, herunder med det forhistoriske materiale. Endvidere må Staldgården rumme arkivrum, studierum, skolerum, konserveringsværksteder, magasiner o.s.v., ligesom eventuelle boliger for museets medarbejdere kunne indrettes her. Det egns- og byhistoriske museum, der vil få en placering umiddelbart op til skolelokalerne bør opstilles efter dokumentariske principper og give et indblik i egnens og byens bebyggelses- og erhvervshistorie.

Ved udvalgets beslutning om at foreslå Koldinghus genopført og indrettet efter de forannævnte retningslinier har det været noget afgørende, at slottet fremtidigt kan være tilgængeligt for almenheden, og at det kan få en betydning udover det rent monumen-

tale og blive rammen om levende funktioner.

Udvalgets beslutninger får derved en betydelig rækkevidde for det offentlige liv på egnen. En iværksættelse af prognoser for yderligere fremtidige behov inden for rammerne af et genopført Koldinghus har man ikke indladt sig på, men det er utvivlsomt, at der i disse år inden for udstillings- og museumsområdet foregår en hastig udvikling, som stiller krav om en aktiv museumsvirksomhed og derigennem også til rammerne for denne virksomhed. Det kan ikke udelukkes, at rammerne netop i en bygning som Koldinghus på længere sigt vil kunne virke hindrende for et moderne museums udvikling, og at der derfor som for kunstsamlingernes vedkommende kan opstå ønsker om investeringer i selvstændigt museumsbyggeri. Det er derfor udvalgets opfattelse, at man ved genopførelsen og indretningen må stile efter den størst mulige fleksibilitet, således at man ikke udelukker muligheder for mangeartede aktiviteter for museet eller af anden kulturel art. Naturligvis vil der ved en bygning af Koldinghus' karakter være visse grænser for den eksperimenterende anvendelse, men samtidig må man lægge vægt på betydningen af, at Koldinghus opretholder sin plads i almenhedens bevidsthed som det naturlige midtpunkt for by og egn. I sin nuværende tilstand taler anlægget til den besøgendes fantasi, og de fleste er fortrolige med dets historie, i alt fald såvidt det afspejler hændelsen i 1808. Et genopbygget Koldinghus må kunne byde almenheden andre aktiver, hvis man skal kunne håbe på, at kommende generationer skal føle sig tiltrukket af det i samme grad.

KAPITEL VI

GENOPBYGNINGEN

Foran, især i kap. III, er omtalt de bestræbelser, der tidligere har været udfoldet for at sikre ruinerne af Koldinghus eller for en regulær genopbygning af anlægget. Udgangspunktet for disse bestræbelser har først og fremmest været monumentets nationale betydning, men også vanskelighederne ved ruinens fortsatte opretholdelse og ønsker om tilvejebringelse af lokaler til bestemt brug.

Fuldstændige rekonstruktionsforslag har været udarbejdet i 1860-erne, 1890-erne og 1930-erne henholdsvis til anvendelse til kaserne, kongebolig og museum. Det sidstnævnte forslag, kgl. bygningsinspektør Viggo Norn's, der også lå til grund for de bygningsarbejder, der foretoges i 1930-erne, herunder genopførelsen af Kæmpetårnet, må naturligvis have særlig betydning for det fortsatte arbejde, dels fordi det er det seneste og baseret på grundige, primære opmålinger, dels fordi det opererer med, at bygningerne skal anvendes til museumsbrug.

Ud fra de forudsætninger, der er opstillet af udvalget, nemlig *at* der bør ske en genopførelse, *at* denne foretages med den yderste nøgternhed, således at man indskrænker sig til en genopførelse af de manglende murpartier samt en tagdækning uden at sigte på en rekonstruktion af barokslottet, og *at* det således genskabte slot anvendes til museumsbrug og til repræsentative formål som i kap. IV beskrevet, har et af udvalgets medlemmer, arkitekt C. F. Møller i samarbejde med professor, dr. phil. Otto Norn i 1968-69 gennemarbejdet Viggo Norn's forslag og ladet det danne grundlaget for et nyt rekonstruktionsprojekt (bilagOO). I overensstemmelse med kravet om størst mulig nøgternhed regnes der ikke i det nu foreliggende forslag med en rekonstruktion af spirene eller renæssanceportgavlen, hvis betydning for det samlede arkitektoniske billede ellers har været stor. Heller ikke regner man med en istandsættelse af sandstensreliefferne, der på

det sparsomme grundlag ikke alene ville blive vanskelig og meget bekostelig, men ikke engang kunne forventes at ville give et tilfredsstillende resultat. Den hvidkalkning, der var et led i barokslottets fremtræden, tænkes heller ikke udført.

Tilsvarende vil man i det indre afstå fra vidtgående restaureringer eller rekonstruktionsforsøg. Således påtænkes et element som kaminerne ikke retableret.

En genopførelse efter disse tanker vil på den anden side intet foregribe. Hvis man senere skulle finde det ønskeligt at føje yderligere led til, f.eks. at opføre portgavlen eller rejse spirene eller eventuelt udføre andre detaljer, som man måske måtte have fået bedre kendskab til, vil dette uden videre være muligt. Kun må man konstatere, at udvalget ikke betragter den nu foreslåede løsning som en etape, men som et forslag, der er i pagt med tidens indstilling over for restaurerings-rekonstruktionsspørgsmål.

Under udvalgsarbejdet har arkitekt C. F. Møller gennemfotograferet bygningskomplekset og dermed skabt et sikrere grundlag for fremlæggelsen af overslagstal. Også disse bygger principielt på Viggo Norn's tal, selv om de har udgangspunkt i en præcisere formulering af de bygningsmæssige krav, herunder i arkitekt Viggo Sten Møllers forslag til museets indretning.

Arkitekt C. F. Møllers overslag må naturligvis, når det drejer sig om en bygning af Koldinghus' karakter og om et genopbygningsarbejde, der nødvendigvis må strække sig over en årrække, være forbundet med en vis usikkerhed, omend netop dette, at kun murene står tilbage i væsentlige dele af komplekset, for så vidt forenkler problematikken. Det kan ikke udelukkes, at detailprojekteringen vil medføre visse justeringer af overslagsbeløbene.

Beregninger, der er foretaget pr. 16. januar 1969 og er støttet af kalkulationer, udarbejdet af civilingeniør Mikkel Thomsen, Kolding, og

de rådgivende ingeniører Hecht-Pedersen og B. Werner for henholdsvis bærende konstruktioner og installationer, er sålydende:

»På grundlag af de af kgl. bygningsinspektør Viggo Norn i sin tid udarbejdede tegninger og overslag har jeg foretaget en prisstigningsregulering og en summarisk efterregning.

På dette grundlag er jeg kommet til det samme resultat, som jeg tidligere har fremført over for udvalget, at en genopbygning af Koldinghus på grundlag af vedlagte reviderede tegninger af 2. 1. 1969 og efterfølgende beskrivelse vil beløbe sig til kr. 9.300.000,00 exclusive nedsættende foranstaltninger.

Restaurering af slotskirken.

Spir på 5 tårne.

Genopførelse af kaminer.

Istandsættelse af sandstensrelieffer og dørpartier.

Frontispice over porten.

Møbler og museumsinventar.

Flytning og genopstilling af eksisterende museumsgenstande.

Eventuel istandsættelse af dele af staldgården til museumsbrug.

Gartnerarbejde ved Slotsbanken.

Beskrivelse af genopbygningen.

Det på medfølgende projekt af 2. 1. 1969 angivne uskraverede murværk genopføres.

Facaderne istandsættes og fuges i samme struktur og farve, som den allerede opførte del af slottet.

Etageadskillelserne støbes af jernbeton, som de eksisterende og belægges med Ølandssten, eller der udføres bjælkelag af træ med synlige bjælker, belagt med brede fyrrebrædder - alt brandimprægneret.

Nye vinduer som de allerede udførte i de med sort farve angivne muråbninger.

Nye døre monteres i de angivne åbninger i skillerummene og der anbringes hoveddøre i ydervæggene udført som 2" fyldingsdøre med profilerede indfatninger.

Der rejses nyt tagværk over alle fløje af svært tømmer og dobbelte hanebånd.

Tagsten udføres efter stor model 14" fra Skanderborg Slot.

Tagrender og nedløb udføres af kobber.

Væggene indvendig berappes og kalkes.

Varmeanlæg ved radiatorer udføres som i de eksisterende fløje tilsluttet fjernvarmeanlægget.

Toiletter til skolebørn i kælderen i sydfløjen samt et cafeteria incl. køkkeninventar.

Der installeres normal elektrisk belysning i rummene (ekskl. montre- og malerbelysning).«

Et særligt problem inden for genopbygnings- og restaureringsprojektet udgør kirkesalen, der som foran omtalt er det eneste komplicerede og arkitektonisk markante rum i slottet. Takket være et beredvilligt tilbud om bistand fra fhv. kgl. bygningsinspektør, professor, arkitekt Kaj Gottlob og bevillinger stillet til rådighed af boligministeriet, er det lykkedes under udvalgets arbejde at få gennemført undersøgelser og primære opmålinger af rummet med henblik på en kortlægning af de muligheder, der måtte foreligge med hensyn til dette rums fremtidige udseende og anvendelsesmuligheder.

Kaj Gottlob har således på grundlag af opmålinger og undersøgelser opstillet et register over de forskellige løsninger, spændende fra en fuldstændig rekonstruktion til en helt nødtørf-tig istandsættelse (bilag 1). Der har i udvalget været enighed om, at kirkesalen ikke bør være et udstillingsrum og ej heller bør søges rekonstrueret, men må stå nøgent efter en opstilling over 1 eller 2 fag af de bevarede dekorationsrester, således at man kan få en illustration af rummets betydning og de enkelte dekorative elementers funktion eller sammenhæng. Arbejderne bør således efter udvalgets opfattelse begrænses til en museums-mæssig konservering og opstilling eller opsætning.

I overensstemmelse hermed har Kaj Gottlob udarbejdet forslag til en sådan istandsættelse og indretning for en samlet anslået udgift af 440.000 kr. (bilag 1).

Udvalget kan tilslutte sig dette forslag, herunder at netop dette afsnit af istandsættelsesarbejdet, hvis detaljerede bearbejdelse er langt fremskredent, fortsættes kontinuerligt. Man kan således anbefale, at de fornødne midler snarest stilles til rådighed til de arbejder, der er foreslået under den videre fremgangsmåde: Fjernelse af asfaltgulvet og afsluttende undersøgelser og opmålinger af detailstykkerne.

I takt med genopbygningen og restaureringen af de forskellige afsnit må den museums-mæssige indretning foretages i overensstemmelse med den side 48 af arkitekt Viggo Sten Møller for museumsbestyrelsen udarbejdede dispositionsplan. Denne er som nævnt i væsentlig grad bestemt af slottets ruminddeling og af ønskerne om, at museet skal kunne rumme skiftende udstillinger. Til denne dispo-

VESTFLØJENS ØSTSIDE

Horsens i Februar 1934

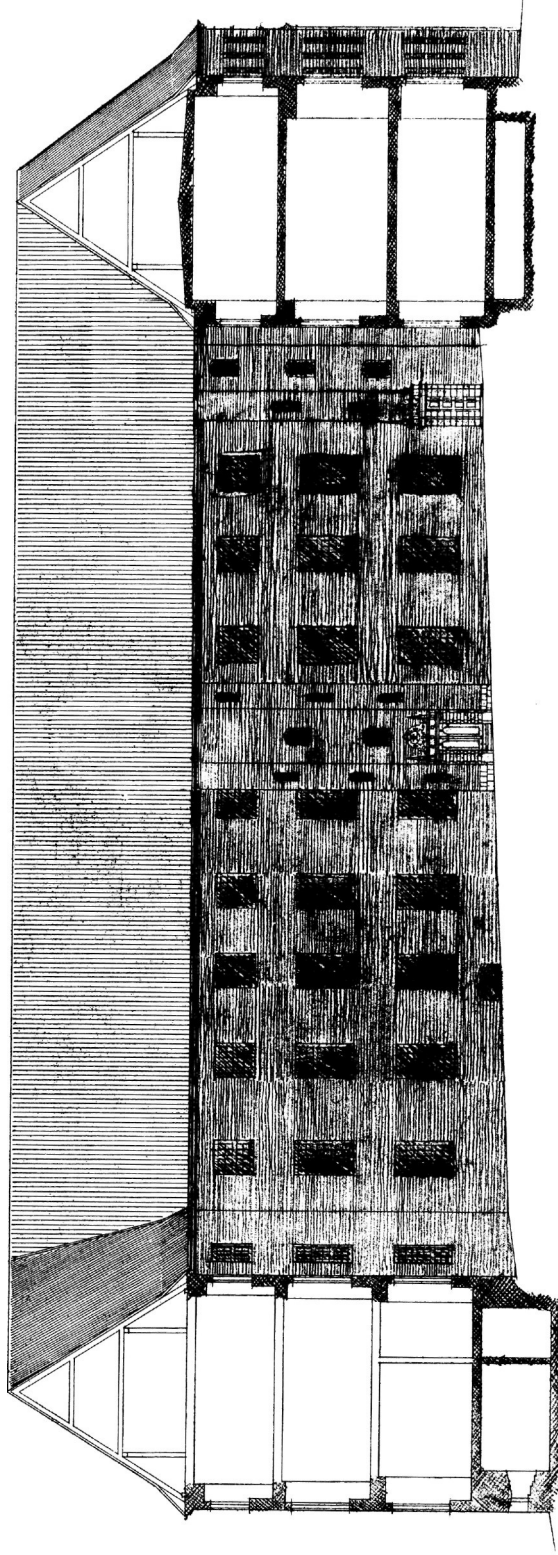
 $2m_m$

REV. JANUARY 1969.
C. F. MOLLER'S TECHNOLOGIE.

KOLDINGHUS

STORTÅRNS NORDSIDE

Horsens i Februar 1854

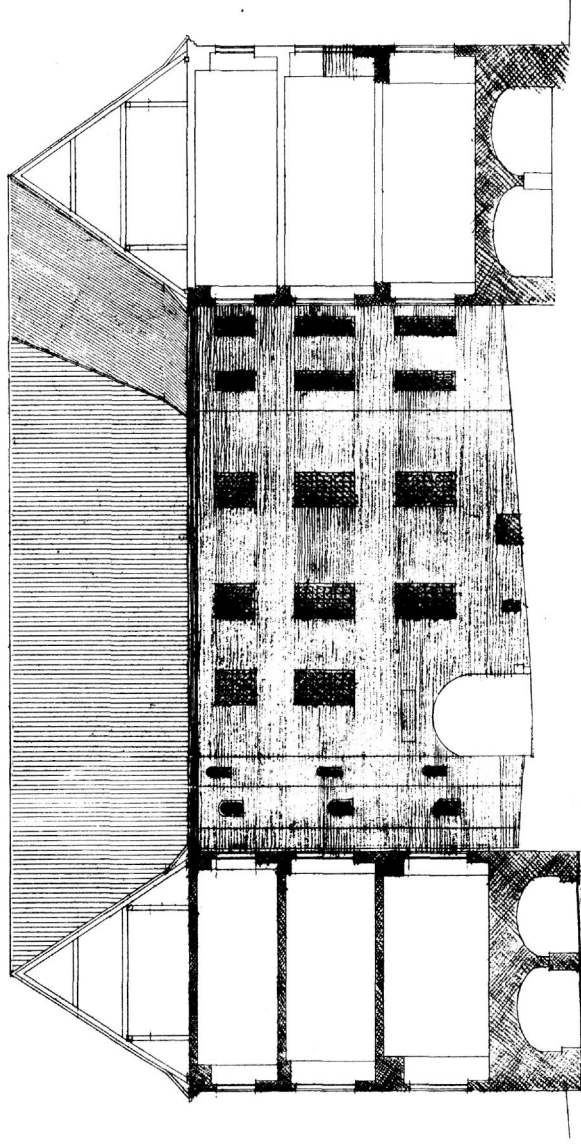

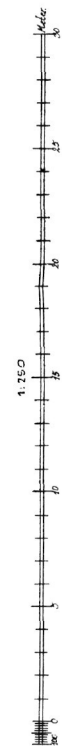
Fig. 4
C.F.M.

KOLDINGHUS

ASTFJÆRNS VESTRØDE

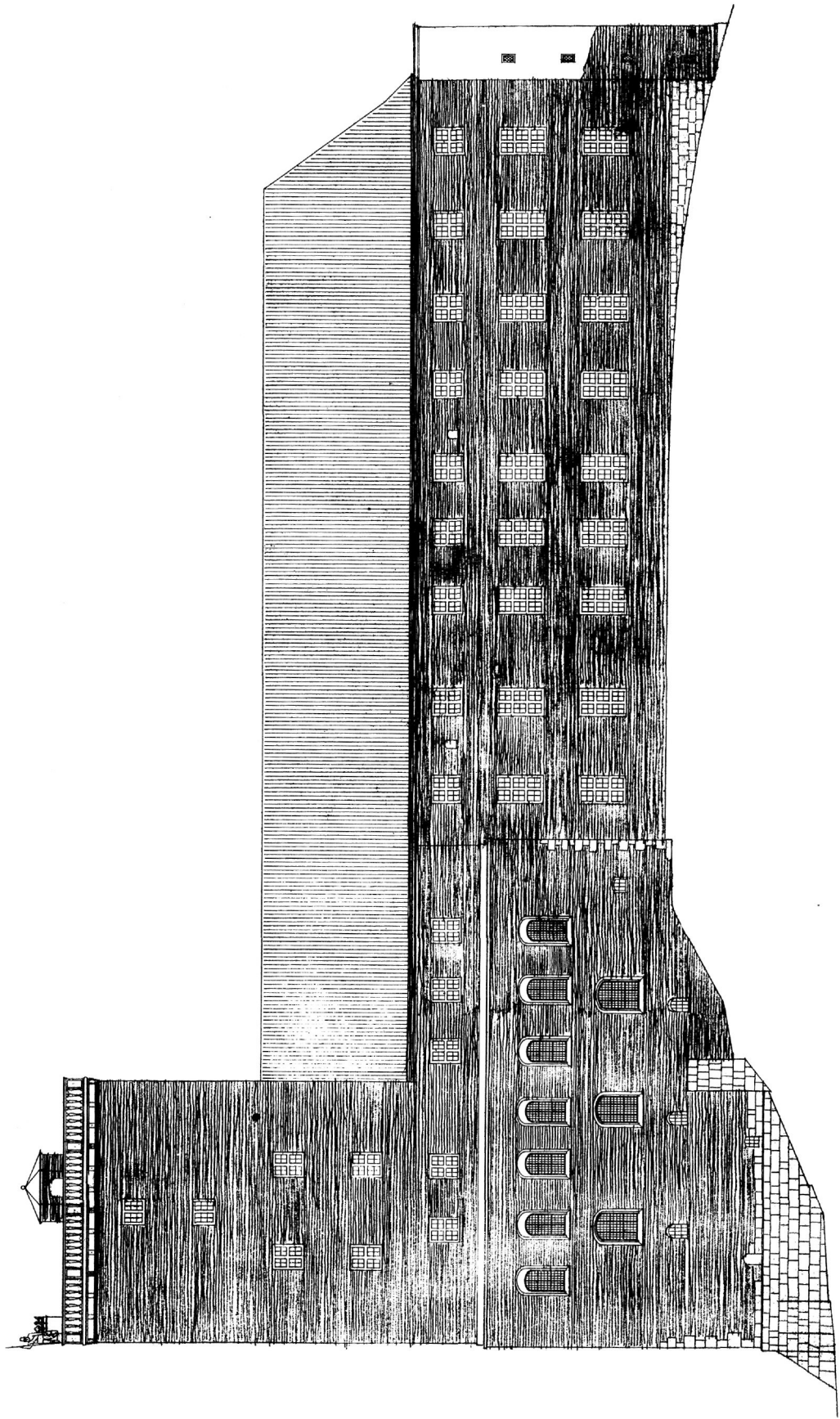
REF. JUNE 1969.
C.F. MOORE'S TECHNOLOGY.

Horsens i Februar 1934

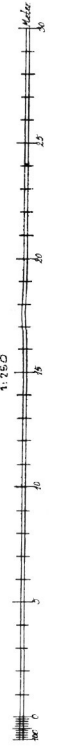

KOLDINGHUS

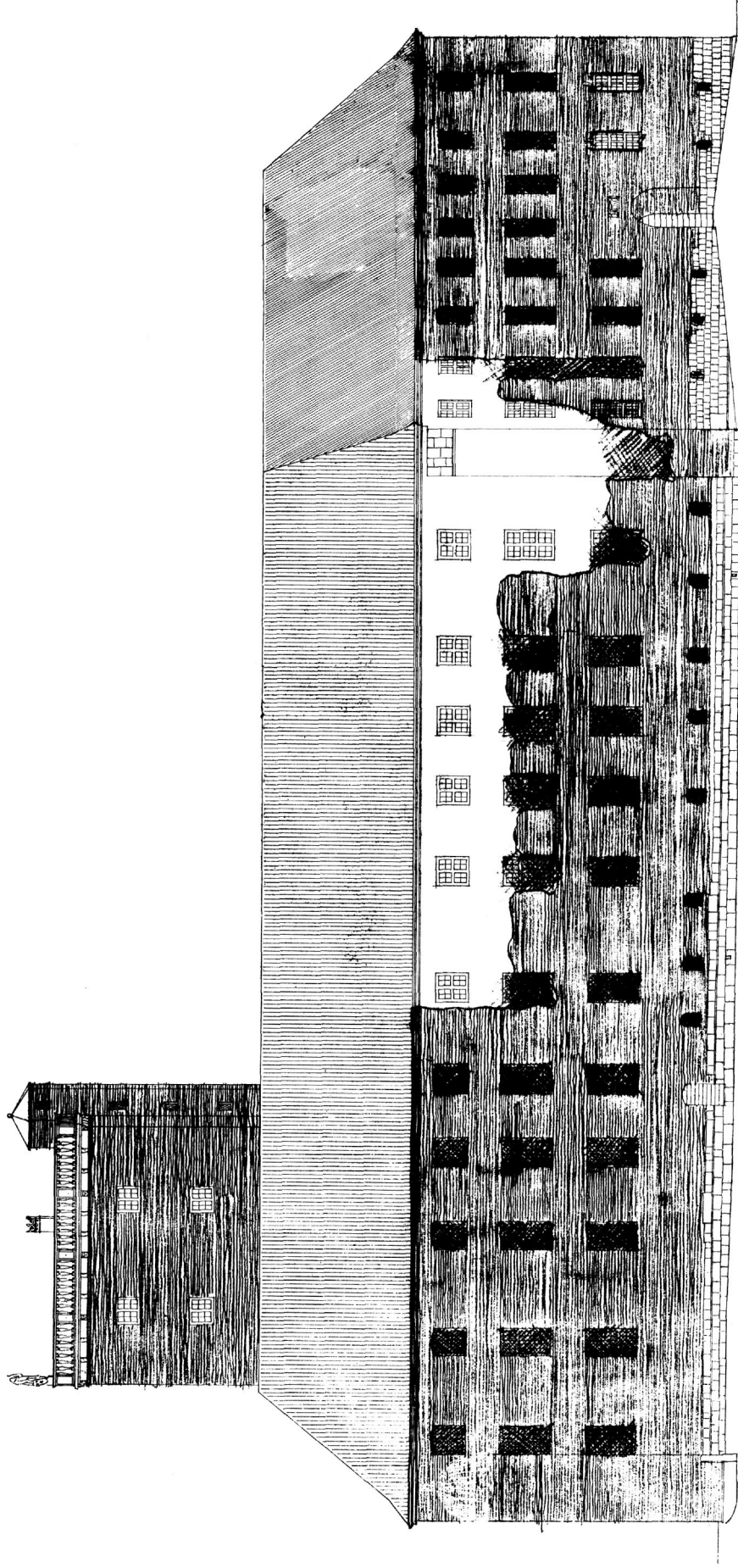
VESTLØENS VESTSØE

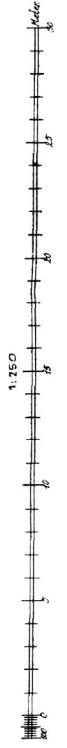
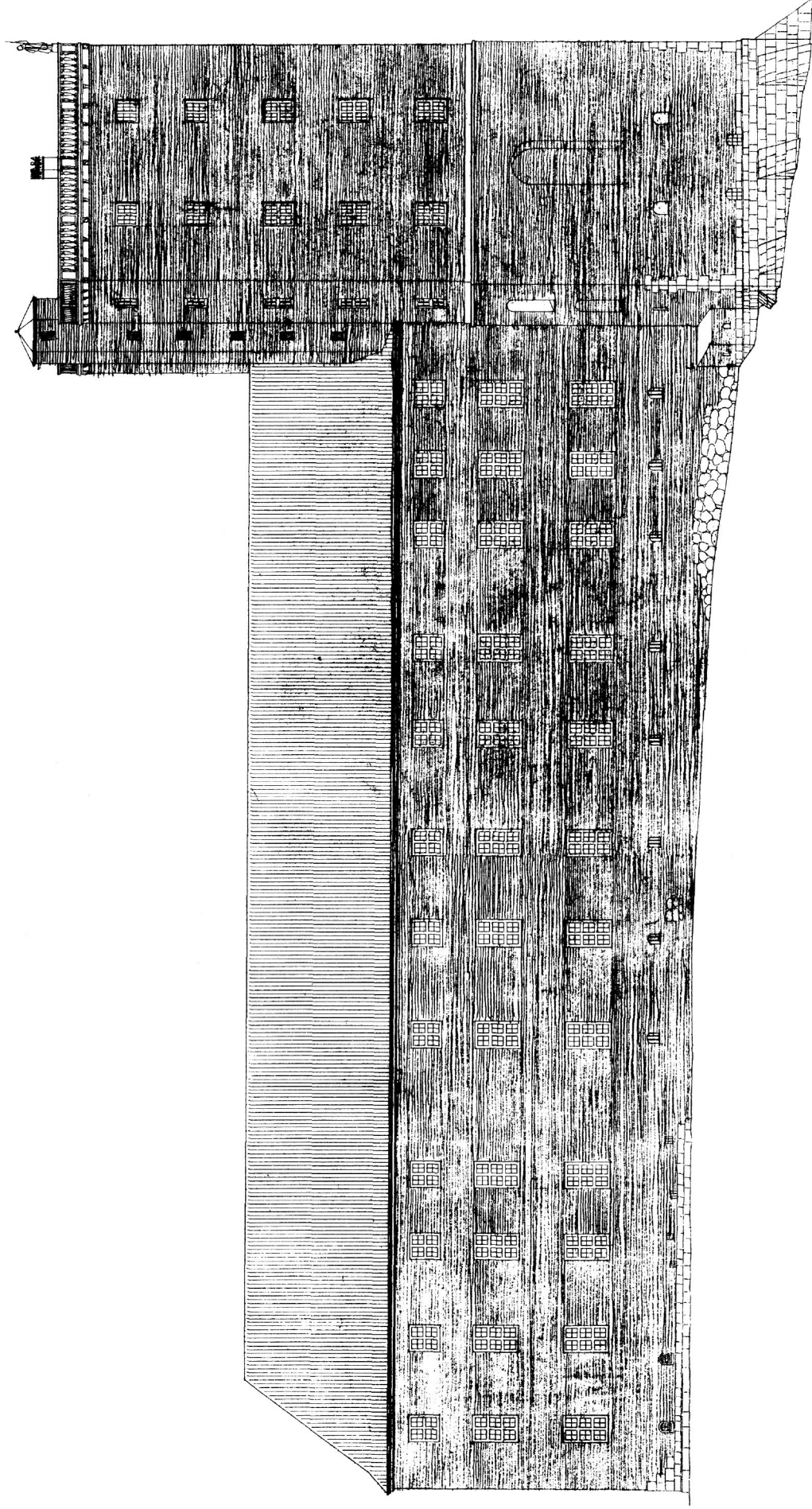
Hovmønstret 1:134

00000
BOK- og KUNST- og
C. F. ANDERSEN'S BOKHANDLING

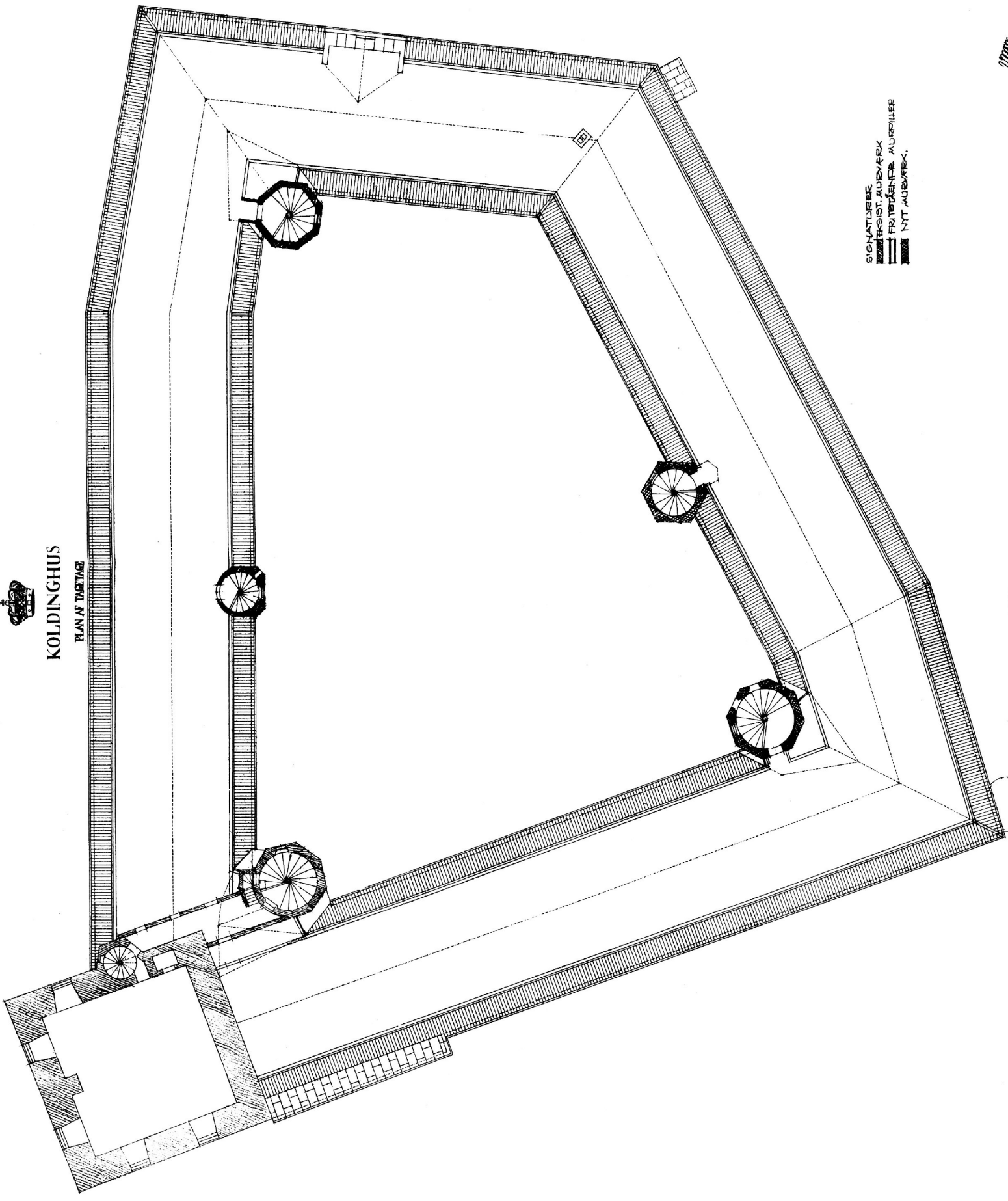

0mm
REV. J. M. L. A. S.
C. E. A. C. L. E. S. T. E. N. A. B. U. L. E.

Hornsea 1/10/1934

KOLDINGHUS
 PLAN AF TAGEHUSET

SIGNATURE
 MURERST. AUBVERK
 FRONTENDE. MURPILLER
 NYT AUBVERK.

27mm.
 REX JENSEN 1834.
 C. E. JENSEN'S TEGNINGSTUE.

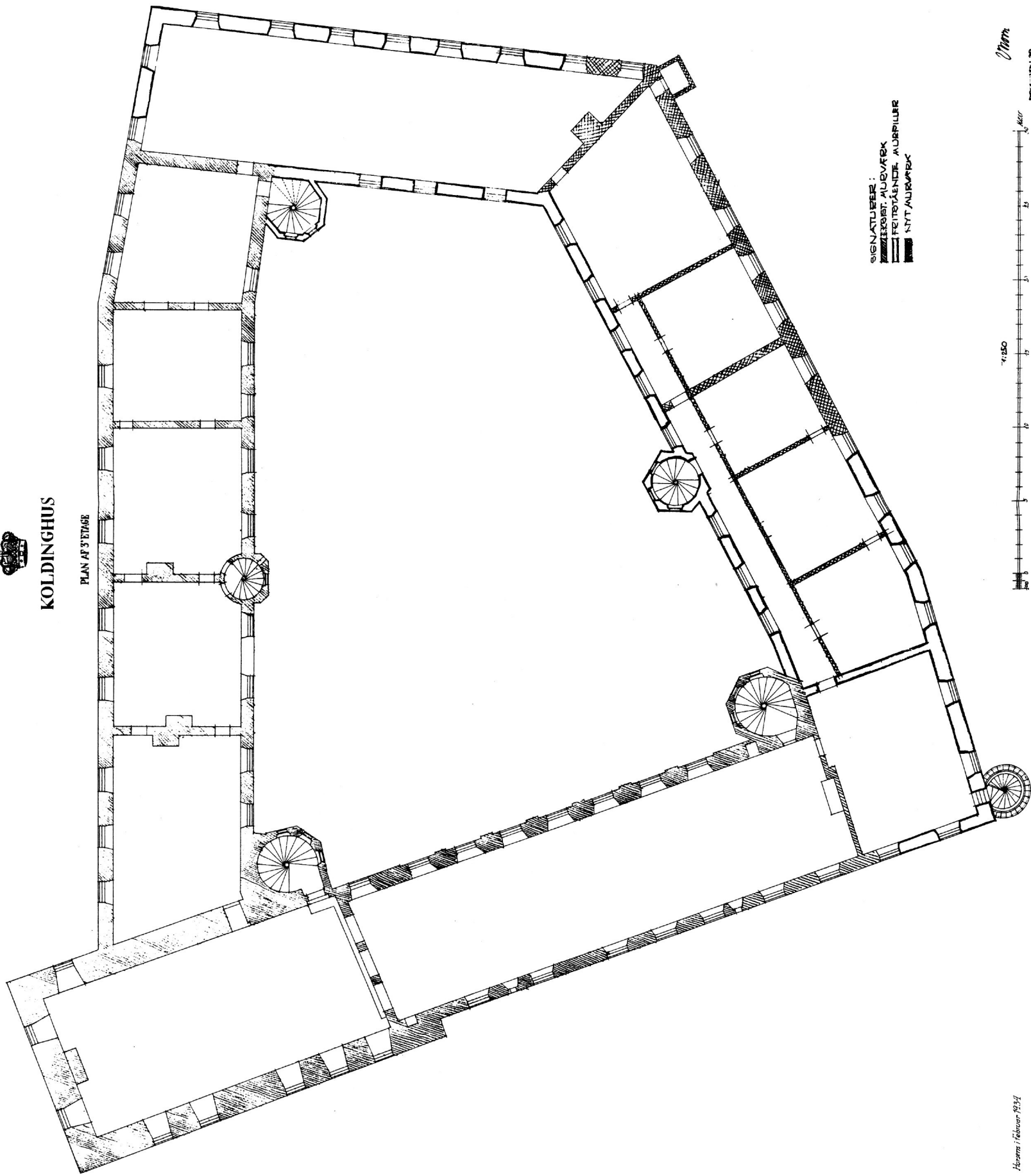
1:250
 0 5 10 15 20 25 30
 Meter

H. v. d. H. 1834

KOLDINGHUS

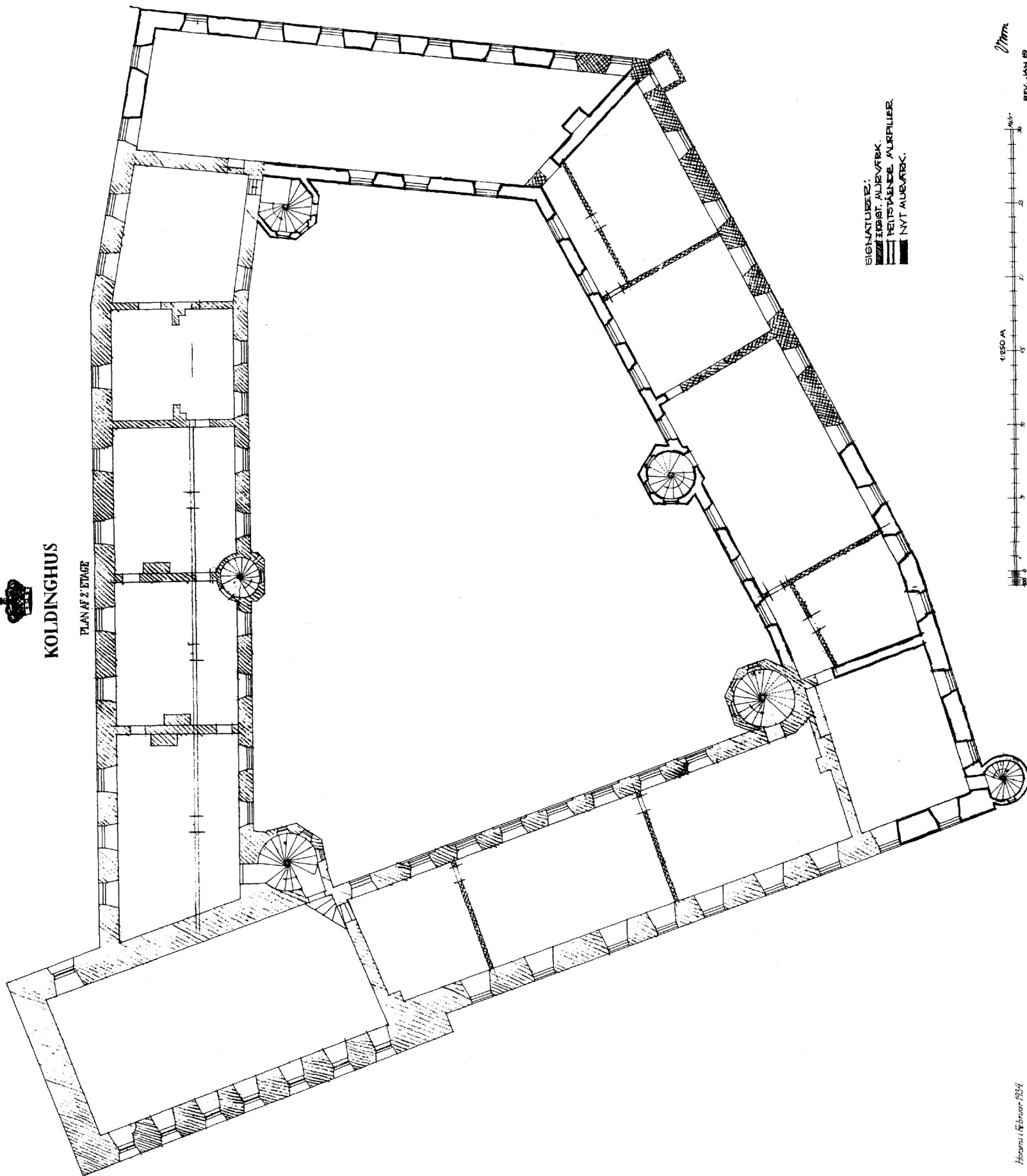
PLAN AF 3. ETAGE

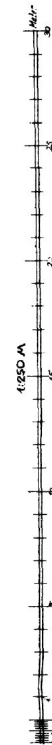
SIGNATURE:
AUGUST: AUGVERK
FESTSTÅENDE: AUGPILLER
NYT AUGVERK

 KOLDINGHUS

PLAN AF 2. ETAGE

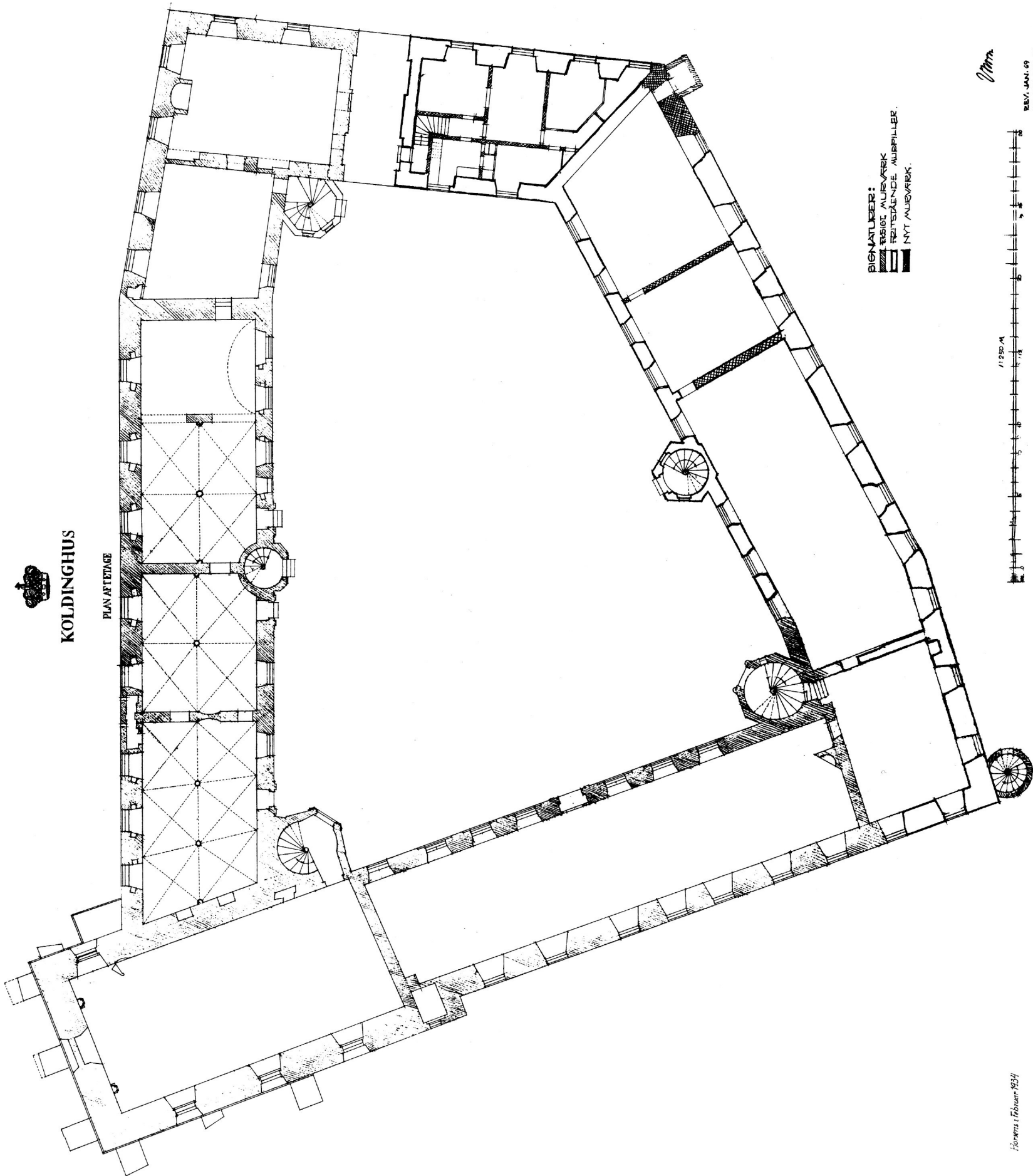
SIGNATURE:
 HESTAD, ALVAREK.
 HESTAD, ALVAREK.
 NYT ALVAREK.

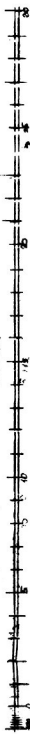
KOLDINGHUS

PLAN AF TETAGE

SIGNATURER:
FÆRST AUEVAREK
FÆRSTÆNDE AUEPILLER
NYT AUEVAREK

1:250 M

Hørsens i Februar 1934

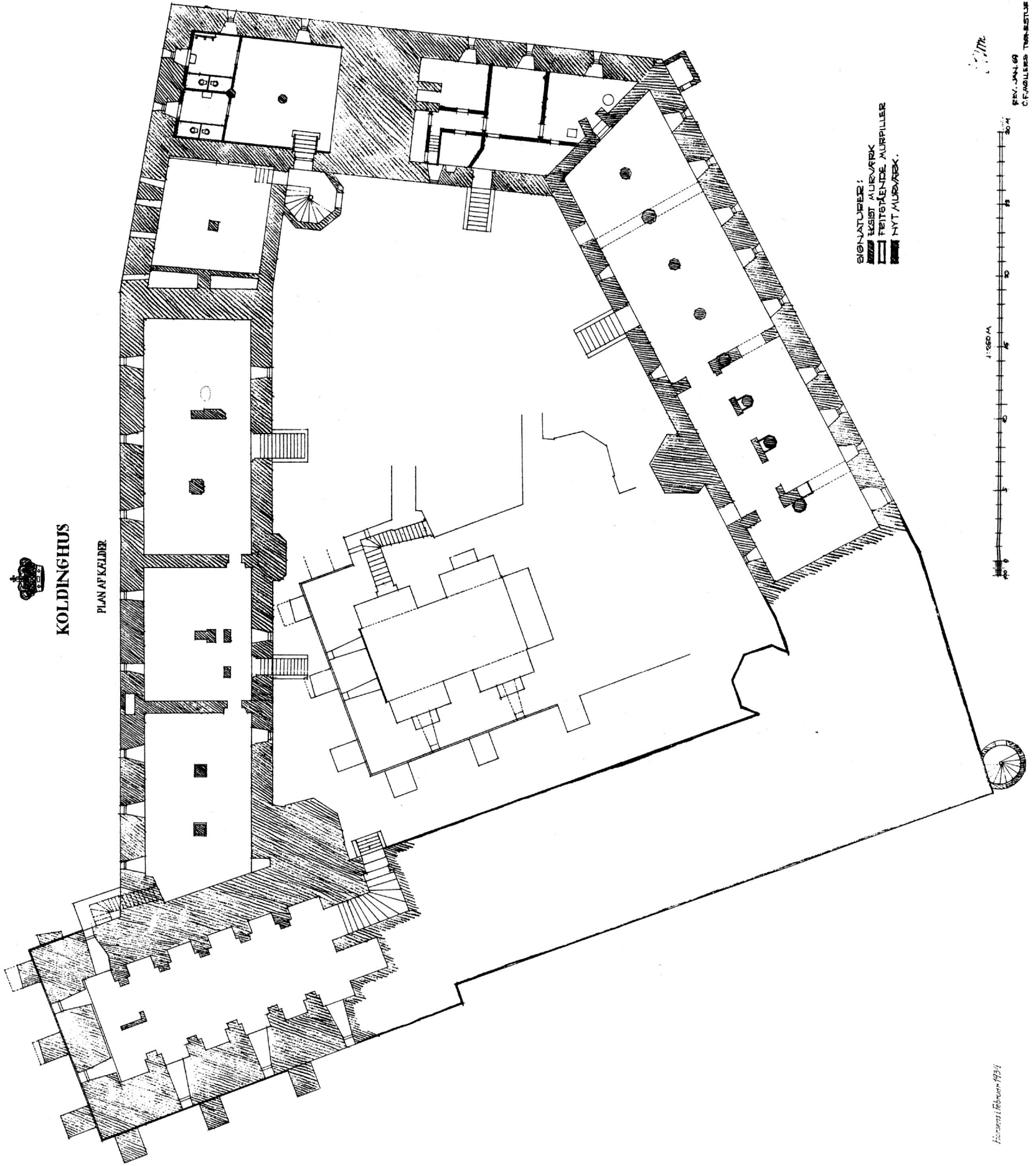
REV. JAN. 69
C.F. ANDERSEN TERNSTUE

Handwritten signature

KOLDINGHUS

PLAN AF KJELDER

SIGNATURE:
KJELDER MURVÆRK
FESTENDE MURPILER
NYT MURVÆRK.

1:500 M

Hovedtegning 1934

REV. JAN. 69
OF. MOELLES TEGNESTUE.

sitionsplan er knyttet et overslag, hvorefter de samlede udgifter ved indretningen såvel i slottet som i Staldgården vil andrage ca. 1,2 mill. kr.

Projektet til genopbygningen af Koldinghus har gennem kabinetssekretariatet været forevist Hans Majestæt Kongen, der efter meddelelse af 24. marts 1969 fra kabinetssekretariatet med interesse har gjort sig bekendt med skitserne, som ikke har givet anledning til bemærkninger.

Genopbygningsprojektet har endvidere som vedrørende en i klasse A fredet bygning været forelagt Det særlige Bygningssyn, der i skrivelse af 9. april 1969 har udtalt:

»I denne anledning skal man, efter at sagen har været behandlet på Bygningssynets møde den 8. april d.a. meddele, at Synet i princippet kan gå ind for Koldinghusudvalgets forslag om genopbygning af Koldinghus, således som dette forslag er nærmere beskrevet i skrivelse af 16. januar 1969 fra arkitekt m.a.a. C. F. Møller til formanden for Koldinghusudvalget, idet bemærkes, at det herved af Bygningssynet er forudsat, at det endelige detailforslag udarbejdes i samråd med Bygningssynet.«

Med henblik på sikringen af samarbejdet om genopbygningsforslaget har Bygningssynet nævnt muligheden af en repræsentation i et eventuelt nedsat byggeudvalg.

Statens Lokalmuseumstilsyn har med hensyn til dispositionsplanen for museet og det dertil knyttede overslag i skrivelse af 28. marts 1969 meddelt, at tilsynet enstemmigt har vedtaget at godkende de principper, der danner grundlaget for dispositionsplanen. Tilsynet har dog i denne forbindelse forbeholdt sig lejlighed til at udtale sig nærmere om enkeltheder efter forelæggelse af detailprojektet.

Af afgørende betydning for arbejdernes påbegyndelse og for den endelige realisering af museumsdispositionsplanen er det, at der kan opnås rådighed over i alt fald en del af Staldgården, der huser magasiner, kontorer og tjenesteboliger for Forsvarets bygningstjeneste. Under forudsætning af forsvarsministeriets godkendelse er det fra bygningstjenestens side stillet i udsigt, at de vestlige halvdele af de to sidefløje med et rimeligt varsel vil kunne stilles til rådighed for Koldinghus-museet.

Kolding byråd har i en skrivelse af 26. september 1968 under forudsætning af, at nærværende betænkning tiltrædes fra statens side, og

at slottets genopførelse kan påbegyndes i de nærmest kommende år, tilsagt sin medvirken, således at kommunen er villig til at afholde 20 % af genopbygningsudgiften, hvis staten afholder resten.

Repræsentanter for museumsbestyrelsen og Kolding byråd har under forhandlingerne erklæret sig indforstået med, at de fornødne midler til museumsindretningen fremskaffes lokalt.

Hjemmelen for afholdelsen af statens andel af genopbygningsudgifterne vil principielt kunne tilvejebringes blot ved optagelsen af de nødvendige bevillinger på finansloven.

I betragtning af den stilling problemerne omkring Koldinghus har indtaget i den offentlige debat igennem et århundrede, og at lovforslag om slottets genopførelse tidligere har været forberedt, men også på grund af størrelsen af udgiftsbeløbet og den særlige fordeling mellem stat og kommune, har man imidlertid fundet det rigtigst at foreslå, at genopførelsen hjemles gennem en særlig lov. Udvalget kan foreslå følgende formulering af et forslag til lov om genopbygning af Koldinghus:

»Boligministeriet bemyndiges til at anvende indtil 10 mill. kr. til genopbygningen af Koldinghus Slot.

Stk. 2. Statens udgifter til genopbygningen må ikke overstige 80 % af de samlede anlægsudgifter. «

Bemærkninger til forslaget.

Efter henvendelser fra bl.a. Kolding byråd og museumsbestyrelserne for de på Koldinghus værende museer besluttede boligministeren i 1964 at nedsætte et udvalg »Boligministeriets Koldinghusudvalg af 29. april 1964«, der fik til opgave at overveje, hvorvidt Koldinghus Slot skulle restaureres og bevares som ruin, eller om slottet skulle søges rekonstrueret og genopført i sin oprindelige skikkelse. Udvalget skulle tillige tage stilling til den fremtidige anvendelse af det eventuelt genopførte Koldinghus og til den fremtidige administration og drift.

Udvalget, der fik en mangesidig repræsentation, omfattende politiske, administrative og særligt sagkyndige eller interesserede medlemmer, har i april 1969 afgivet betænkning (betænkning nr. 535, 1969), hvortil der i øvrigt henvises.

Af udvalgets betænkning fremgår det, at spørgsmålet om en bevaring af Koldinghus som

ruin har været underkastet en nøje overvejelse. Man har været opmærksom på, at slottets karakter af historisk monument måske vil blive ændret ved en genopbygning, der i nogen grad vil udviske det synlige minde om Koldinghus' brand i 1808. En bevaring som ruin er imidlertid skønnet at ville blive meget bekostelig, samtidig med at ruinen i virkeligheden efterhånden ville komme til at bestå af nye elementer. Hertil kommer, at de delvise genopbygningsarbejder, der i årenes løb har fundet sted, navnlig for så vidt angår Kæmpetårnet, efter udvalgets opfattelse som en naturlig følge må få en fuldstændig genopbygning. Koldinghus er i dag hverken ruin eller slot. Udvalget foreslår på denne baggrund den genopbygning, som varmt har været ønsket af vide kredse, og som vil kunne danne grundlag for en øget brug af slottet.

Med den principielle indstilling om at lade Koldinghus genopføre og sikre omgivelserne, Slotsbanken, som en værdig ramme for slottet, har udvalget herefter overvejet den fremtidige anvendelse af Koldinghus. Slottets status som fredet historisk bygning forhindrer indgribende ændringer i bygningen, og ud fra det synspunkt, at slottet skal søges bevaret som et historisk monument, har udvalget nøje gennemgået de forskellige anvendelsesmuligheder. En anvendelse af dele af Koldinghus til f.eks. undervisningslokaler, til teaterbrug, administrationskontorer o.s.v. vil med de stadigt øgede krav til specialindretning af sådanne rum stille så store krav til udformning af ikke alene lokalerne, men også til trapper og faciliteter af alle slags, at slottet vil blive for stærkt domineret heraf, samtidig med at det vil medføre urimeligt store anlægsudgifter.

En gennemgang af pladsbehovet for »Museet på Koldinghus« har vist, at det genopbyggede slot vil kunne danne en god ramme om dette museums virksomhed samt i de nærmeste år tilige om det på Koldinghus værende kunstmuse-

um og endelig om repræsentationslokaler (bl.a. Riddersalen og Rigsrådssalen) til brug især for by og amt. En af udvalget tiltrådt dispositionsplan for »Museet på Koldinghus« er indeholdt i udvalgets betænkning.

Udgifterne til en genopbygning til disse formål er efter de hidtidige beregninger, der er foretaget af fhv. kgl. bygningsinspektør C. F. Møller som medlem af Koldinghusudvalget i forbindelse med udarbejdelsen af skitseprojektet opgjort til 9,3 mill. kr., hvortil i henhold til fhv. kgl. bygningsinspektør Kaj Gottlobs overslag kommer 440.000 kr. til den særlige istandsættelsesopgave med hensyn til kirkesalen og efter arkitekt Ole Nørgårds overslag 800.000 kr. til gårdeksteriøret og omgivelserne. Ved et genopbygningsarbejde af denne art, der skal strække sig over en årrække, vil der imidlertid kunne påløbe merudgifter, og der bør derfor være en vis margin med hensyn til overskridelser.

Under udvalgets arbejde har Kolding byråd under forudsætning af, at staten yder 80% af genopbygningsudgifterne, herunder til ændringer i slottets omgivelser, givet tilsagn om at ville afholde de resterende 20 %. Repræsentanter for museumsbestyrelsen og Kolding byråd har under forhandlingerne erklæret sig indforstået med, at de fornødne midler til museumsindretningen, der skønnes at ville koste ca. 1,2 mill. kr., fremskaffes lokalt.

Et genopbygget Koldinghus forudsættes som nærmere omtalt i betænkningens kap. VI som hidtil af staten som ejer udlejet vederlagsfrit til museerne som brugere, idet museerne, respektive kommunen, må påtage sig den indvendige vedligeholdelse, medens staten som hidtil sørger for den udvendige vedligeholdelse af bygningerne og vedligeholdelsen af slottets omgivelser. Den daglige administration forudsættes at kunne ske som hidtil.

KAPITEL VII

ADMINISTRATION OG DRIFT

Koldinghus har selv i sin ruintilstand formelt været et af vore kongelige slotte, og det henhører i dag sammen med Slotsbanken og Staldgården under boligministeriet. Boligministeriet har således indseende med alle forandringer af bygningsmæssig karakter og gennem Inspektoratet for de kgl. haver med de statsejede omgivers fremtræden. Indseendet med eventuelle forandringer ved anlægget fra statslige myndigheders side er imidlertid flerdobbelt. Som jordfast fortidsminde er Slotsbanken fredet efter naturfredningslovens § 2. Dette medfører, at enhver ændring i bankens tilstand kræver en særlig tilladelse af rigsantikvaren og det stedlige fredningsnævn og for de landskabelige omgivers vedkommende, og her tænkes først og fremmest på Slotssøen, skal ændringer i tilstanden godkendes af fredningsnævnet, der om det pågældende spørgsmål skal indhente en udtalelse fra rigsantikvaren. Fredningen efter bygningsfredningsloven af bygningerne, respektive bygningsresterne, i klasse A indebærer for bygningernes vedkommende, at Det særlige Bygningssyn skal godkende enhver bygningsmæssig disposition, der ligger udover sædvanlig vedligeholdelse.

Det er på baggrund af Koldinghus' betydning som et af vore vigtige nationale monumenter klart, at ejendomsforholdene med hensyn til anlægget bør opretholdes, således at staten fortsat står som ejer af de i dag statsejede arealer, uanset at såvel bygninger som omgivelser brugsmæssigt er af størst betydning for det lokale samfund. I overensstemmelse hermed har man valgt den foran omtalte delingsnorm for genopbygningsudgifterne, og i konsekvens heraf finder man, at selve den udvendige vedligeholdelse af bygningerne og disses omgivelser fortsat bør påhvile staten. Forsåvidt angår Slotsbanken finder man anledning til at anbefale, at de havearealer ved Staldgården, der hidtil har været til rådighed for Forsvarets Byg-

ningstjeneste, successivt inddrages i det samlede anlæg og underlægges Inspektoratet for de kgl. havers tilsyn og pleje.

Når bortses fra Forsvarets Bygningstjenestes brug af Staldgårdskomplekset har benyttelsen af Koldinghus efter den delvise genopbygning derimod været ganske overvejende af lokal interesse. Slottet i sin nuværende tilstand er ved særlige lejekontrakter overladt til de 2 museer vederlagsfrit og i øvrigt på en række nærmere angivne vilkår. Også efter genopbygningen vil en anvendelse i overensstemmelse med det i denne betænkning foreslåede være af overvejende lokal interesse, idet de to museer uanset deres nuværende status som selvejende institutioner overvejende er kommunale og måske med tiden direkte vil blive overtaget af Kolding købstadkommune. Ligeledes vil de rum, der skal kunne anvendes til repræsentative formål, overvejende få lokal betydning.

Udvalget kan anbefale, at også de ved genopbygningen indvundne lokaliteter vederlagsfrit udlejes til museet på Koldinghus, idet de nærmere vilkår for lejemålet fastsættes af boligministeriet. Disse vilkår må dog indbefatte en forpligtelse til en fuldstændig vedligeholdelse af slottets indre, herunder trapper, gange og gårdsplads og til at sørge for orden i og renholdelse af bygninger, gårdspladser og parkeringsarealer. Museet sørger selv for opvarmning af de lejede lokaler.

Det er et principielt ønske fra udvalget, at det pålægges lejerne at holde den størst mulige del af lokalerne i slottet tilgængelige for publikum.

Med hensyn til de lokaler, herunder Ridder salen og Rigsrådsalen, der påtænkes anvendt til repræsentative formål, finder man det naturligt, at også disse indgår under museets lejemål, men at deres anvendelse stilles under en særlig bestyrelse med en repræsentation fra boligministeriet, amtet, kommunen og museumsbesty-

relserne. Der vil med hensyn til disse lokaler være behov for særlige bestemmelser om fordelingen af de driftsudgifter, der vil være forbundet med anvendelsen til repræsentative formål. Det må i denne forbindelse overvejes, om et sådant udvalg ikke tillige vil være egnet til at tage stilling til fællesproblemer om slottets og Staldgårdens anvendelse. De mange beskyttelseshensyn og brugsinteresserne tilsiger, at der tilvejebringes et sådant fællesorgan.

Efter det foranstående vil opretholdelsen af det ydre billede således helt komme til at påhvile staten, medens vedligeholdelsen af slottet og med tiden Staldgårdens indre, opvarmning, tilsyn, orden og renholdelse og den museums-mæssige indretning helt påhviler brugerne, d.v.s. museerne, respektive Kolding kommune, der også sørger for renholdelsen af og orden i Slotsgården og på Staldgårdens gårdsplads.

KAPITEL VIII

DET YDRE RUM

Koldinghus er anlagt på en øagtig banke, en ryg, som har modstået presset af smeltevandet i en toarmet forgrening i den yderste del af den anselige smeltevandsdal, som Kolding å løber i, og som udmunder i Kolding fjord. Denne smeltevandsdal markerede grænsen imellem kongeriget og hertugdømmerne, Nørre- og Sønderjylland, fra den tidlige middelalder og indtil 1864. Den øagtige banke på selve denne grænselinie måtte være forudbestemt til placeringen af en borg mod fjender fra syd eller fra nord. Beliggenheden opfyldte ethvert krav, man kunne stille til en middelalderborg, naturlige beskyttelsesmuligheder, et væsentligt udsyn og en monumental beliggenhed, som for enhver måtte markere, hvad man stod overfor. Neden for borgen var et bysamfund, formentlig opstået ved et vadested over Kolding å. Denne by, hvis købstadsprivilegier går tilbage til midten af 1200-årene, da også borgen første gang omtales i kilderne, havde sin betydning for virket på borgen og trivedes omvendt i læ af den. Her har altså, som så mange andre steder i Europa, været en vekselvirkning i forholdet mellem by og borg.

Slotsbankens forsvarsmæssige muligheder lå i dens stejle klintagtige sider især mod nord og i de fugtige strækninger, der omgav den, hvor naturligvis især den i middelalderen opstemmede slotssø har haft en afgørende betydning.

Men de naturgivne forhold har ikke været tilstrækkelige. Slotsbanken er tildannet eller bearbejdet: Allerede i middelalderen har man formentlig gjort siderne stejle og forsynet den med grave og palisader. Øst for slottet er endnu rester af den i øvrigt opfyldte grav, der har afspærret slottet imod øst, og hvorover der gik en vindebro. Den har muligvis været placeret i en oprindelig sænkning på dette sted.

Slotsjorderne og de nødvendige bygninger har optaget et stort areal. Umiddelbart omkring slottet bredte sig slotshaverne, der nød en betydelig anseelse. På den østlige afslutning af

Slotsbanken lå Staldgården på det sted, hvor der formentlig meget tidligt har været staldbygninger og lign., og endelig hørte til slottet den obligate ladegård, der forsynede besætningen med de nødvendige naturalier.

Så godt som alt tilliggende er efterhånden bortsolgt: Den store slotshave, ladegården og dens jorder, en dyrehave og slotsmøllen. Overgangen af disse arealer til privat besiddelse, der skete allerede i 1700-årene, skabte grundlaget for en væsentlig del af den senere byudvikelse.

Efter branden i 1808 blev stats arealerne yderligere successivt reduceret, idet dele af Slotsbanken efterhånden blev inddraget til privat bebyggelse. En ny bebyggelse opstod som en rand omkring Slotsbanken; såvel ud for selve slottet som syd for Staldgården har bebyggelsen i Jernbanegade - der ligger, hvor den tidligere store slotshave lå - rejst sig. I 1867-68 foretog Kolding kommune et egentligt anlæg af stien langs Slotssøens sydbred, Kærlighedsstien.

Med denne indklamring af Slotsbanken, der i det væsentlige var afsluttet allerede omkring århundredeskiftet, kom anlægget til at indtage den rolle i Koldings bybillede, som det har i dag.

Fra den situation i tidligere tider, da den lille købstad var begrænset til sin beliggenhed mellem Slotsbanken og fjorden, og hvor det kompakte bygningsanlæg må have haft en storslået virkning set ude fra landskabet, er slottet nu, da byen er vokset ud i landskabet til alle sider, blevet et led i et bylandskab af høje og lave huse, master, krane og lign. og har sin hovedvirkning i dette. Ruinen fremtræder i dag med sine på en gang gennembrudte og massive muremasser på en fængslende og harmonisk måde som et i visuel henseende næsten abstrakt var-tegn over dette bylandskab. På en gang er således Koldinghus indbegrebet af byen, og samtidig kan anlægget opfattes som en hindring for tilsyneladende rationelle løsninger af et mo-

derne, voksende bysamfunds planlægningsproblemer.

Under overvejelserne om Koldinghus' fremtid har udvalget ikke kunnet undgå at beskæftige sig med og tage stilling til en række af de planlægningsproblemer, der står i forbindelse med det samlede borganlæg og dets udnyttelse fremover. Det er således ikke alene det umiddelbare eksterieur for bygningerne (udformningen af slotsgården og af Staldgårdens gårdsplads) og slotsbankeområdet (den i henhold til naturfredningslovens § 2 fredede borgbanke med dens bevoksning, veje og stier m.v.), der er indgået i udvalgets overvejelser, men også omgivelserne i øvrigt og slottets funktioner i det fremtidige bysamfund og betydningen for dettes planlægning. Også anlæggets indpasning i det samlede bybillede og de problemer, som slottets fremtidige funktioner rummer, har man overvejet.

Koldings geografiske beliggenhed og ikke mindst eksistensen af Slotsbanken og slotssøen og den gamle bys heraf betingede byplan og vejssystemer har medført, at trafikproblemerne i og omkring bykernen er blevet meget store og komplicerede.

Den største trafikbelastning af de centrale bydele stammer fra den lokale trafik og kan opdeles i to væsensforskellige former for bytrafik: Den, der har ærinde i city, og som gør ophold der, og den, der går fra en del af byen til en anden og derved passerer bykernen.

Men også den gennemgående trafik er betydelig, idet byen gennemskæres af den øst-vestgående hovedvej 1 og den nord-sydgående hovedvej 10. Hovedvej 10's trafik og ikke mindst den trafik, der skifter hovedvej i Kolding - den øst-sydgående trafik - præger i høj grad trafikbilledet i den centrale bydel.

Kolding kommune har da også gennem en lang årrække overvejet planer om forbedringer og kraftige udbygninger af vejforbindelserne i Kolding. Hovedtankerne i disse overvejelser har været, at den gennemgående trafik må føres uden om hele byområdet i forbindelse med gennemførelsen af de motorvejsanlæg nord og vest om Kolding, som nu er fastlagt i hovedtrækkene gennem loven om den østjyske motorvej. Også den lokale trafik har man i princippet tænkt sig ført uden om den centrale bydel, og der har været arbejdet med flere muligheder dels for øst-vestgående aflastningsgader og dels nord-sydgående forbindelser, der tangerer den indre bys område og Slotssøen. Blandt

de mest debatterede af de forskellige fremkomne forslag var det af Kolding byråd allerede i 1947 udarbejdede forslag til anlæg af en vej langs med foden af Slotsbanken ved opfyldninger i Slotssøen med henblik på at opnå en aflastning af trafikken i Jernbanegade. Dette forslag blev igennem en årrække drøftet imellem de forskellige implicerede myndigheder herunder undervisningsministeriet og senere ministeriet for kulturelle anliggender, hvorfra der fremkom forslag om yderligere undersøgelser af trafikproblemerne og endvidere om, at man i stedet for en aflastningsvej langs Slotssøens sydbred opererede med en langs nordbredden.

Ikke alene trafikproblemerne, men også hele betragtningen af Koldings byplanmæssige situation har i den mellemliggende tid udviklet sig således, at de tidligere forslag næppe er aktuelle. Som et led i de foranstaltninger, der nu er foretaget, er der gennemført udfyldninger af Slotssøens nordøstlige hjørne med henblik på et vejprojekt, som skulle forbinde byens ringgade-system syd for søen med Nordre Ringvej nord for søen og samtidig tilvejebringelse af et parkeringsareal. Et af udvalgets æstetiske konsulent, arkitekt Ole Nørgård fremført forslag til ændringer i opfyldningsprojektet fremkom for sent til at kunne blive taget i betragtning. Den pågældende opfyldning er nu gennemført og illustrerer, at Slotssøens dimensioner ikke er store, og at der blot ved små indgreb i Slotssøen vil kunne befrygtes at ske et brud på de harmoniske proportioner, der i dag er mellem borg, borgbanke og den nord for liggende Slotssø.

Anvendelses- og bebyggelsesforholdene i bykernen vil naturligvis ligeledes indgå med en stor vægt i bedømmelsen af Koldinghus-området, og selv om der må tillægges karreerne mellem slotsområdet og Jernbanegade, Axeltorv og Adelgade en særlig betydning i billedet, må dog også disse karreer ses i sammenhæng med planerne for det centrale byområde som helhed.

I kommunens gældende bygningsvedtægter er den centrale bydel udlagt til blandet bolig- og erhvervsbebyggelse i maksimalt 2 $\frac{1}{2}$ og 3 $\frac{1}{2}$ etage og med en udnyttelsesgrad på højst 0,8 (med mulighed for indtil 1,04 på grundlag af bebyggelsesplan). Erhvervsbebyggelsen må alene bestå af bygninger, der helt eller delvis indrettes til butikker og kontorer med dertil hørende lagerlokaler og reparationsværksteder eller til hoteller, biografer, klinikker og lign.

Virksomheder til produktionsformål kræver kommunalbestyrelsens særlige tilladelse.

Den planlægning, der har fundet sted i forbindelse med udarbejdelsen af bygningsvedtægten er søgt fulgt op af mere detaljerede planer, der tænkes sikret i form af tinglyste partielle byplanvedtægter med fastholdelse og måske uddybning af bygningsvedtægtenes bestemmelser.

De ændrede forudsætninger, som udviklingen har medført, har fremskyndet Koldings bestræbelser for at få tilvejebragt en revision af den gældende dispositionsplan. De tanker, der hidtil er fremkommet i denne forbindelse, går ud på, at det umiddelbart syd for Slotsbanken liggende cityområde i videst muligt omfang skal aflastes for biltrafik, og at området i det hele skal fredeliggøres evt. gennem etablering af gågader, opholdsarealer og lign. Samtidig tænker man sig parkeringspladser anlagt umiddelbart uden for det inderste cityområde.

Bortset fra at man må regne med anlægget af den omtalte nord-sydgående vejforbindelse øst for slotsbanken, kan det herefter antages, at den helhed, som slottet, slotsbanken og søen udgør, vil blive betragtet som et udiskutabelt udgangspunkt for den øvrige planlægning.

Herefter vil på baggrund af betragtningerne i de foranstående kapitler de umiddelbare problemer i forbindelse med slottets ydre rum kunne opdeles i 2 grupper, som dog i nogen grad er sammenhængende.

Den ene gruppe indeholder problemerne omkring slottets tilgængelighed og byplanmæssige sammenhæng, den anden problemer i forbindelse med slottets visuelle fremtræden.

Den nedenstående formulering af de to grupper problemer og deres løsning, som udvalget kan tilslutte sig, er i det væsentlige formuleret af udvalgets æstetiske konsulent, arkitekt Ole Nørgård, i samarbejde med den særlige arbejdsgruppe.

1. Slottets tilgængelighed og byplanmæssige sammenhæng.

Disse forhold er vanskelige at vurdere, da dispositionsplanen for Kolding er til revision for tiden, og der som følge deraf ikke foreligger nogen vedtagelse for den fremtidige udvikling af bycentret og byen som helhed.

Såfremt byrådet accepterer de synspunkter, der er fremlagt af Koldings byplankonsulentfirma, Institutet for Centerplanlægning, må man regne med, at den nuværende tilkørsel til slottet ad Markdanersgade og de tilhørende parke-

ringspladser på længere sigt må opgives, idet det er tanken at omdanne de centrale bydele til et fodgængerområde.

Da man i Koldinghusudvalget er gået ind for, at slottet genopbygges og anvendes mere intensivt som et kulturcentrum, er det væsentligt, at adgangs- og parkeringsproblemerne løses tilfredsstillende, ikke mindst fordi man påtænker, at aktiviteten i slottets bygninger og Staldgården i fremtiden skal foregå hele året og dermed i al slags vejr.

I henhold til byplankonsulentfirmaets skitse vil der kunne etableres tilkørsel til slotsanlægget ad de fremtidige butiksservicegader vest for slottet ved Hyrdestræde, og parkering på areaerne, som udgøres af de nuværende butiksbagårde bag Adelgade. Disse tilkørsels- og parkeringsforhold kan ikke betragtes som tilfredsstillende, idet de dels angriber Slotsbanken fra bagsiden og giver en meget lang stejl opstigning, dels næppe vil kunne få en til slottets betydning svarende kvalitet og værdighed.

Tilbage bliver så muligheden for, at tilkørslen sker ad den nuværende rampe fra Fredericiagade op til Staldgården, og at parkering sker i Staldgården.

Opkørslen på dette sted må forudsætte, at trappen i porten nedlægges, og at der foretages en sænkning af befæstelsen i portens inderside. Endvidere må det forudsættes, at der sker en udvidelse af rampen, så trafikken i begge retninger kan passere. Denne opkørsel vil i øvrigt give den ankomende en passende optakt til besøget. Rampen, der overvinder en højdeforskel på 8 m, er imidlertid meget stejl (ca. 1:10) og ikke trafiksikker i frostvejr. Det må derfor, selv om det er temmelig bekosteligt, overvejes at der indlægges et optøningsanlæg i den

Det kan ikke betragtes som noget tilskud til miljøkvaliteten, at man i fremtiden må parkere på Staldgårdens gårdsplads, men det er næppe muligt at anviser nogen anden løsning, medmindre man vil udføre et underjordisk parkeringsanlæg under den nuværende parkeringsplads og med direkte tilkørsel fra Jernbanegade eller fra Slotsgade.

Da forsvaret må forventes fortsat at have behov for at benytte den østlige halvdel af Staldgården endnu en tid, vil kun den vestlige halvdel af gårdspladsen kunne indrettes til parkering i denne periode. Det vil dog være muligt straks at retablere midterporten i sydfløjen, så der kan ske en cirkulation mellem parkeringspladserne inden for og uden for Staldgården.

Da omdannelsen af Koldings bykerne til fodgængerområde vil ske gradvis over en længere årrække, vil det formentlig også være muligt i de første 10-15 år at benytte Markdanersgade som tilkørsel til slottet, og der vil således være god tid til at gennemarbejde de alternative adgangsmuligheder, som senere må blive nødvendige.

2. Slottets visuelle fremtræden.

A. Virkningen af slottet, når man befinder sig uden for eller i udkanten af byen.

Den oprindelige virkning af et slotsanlæg, der såvel ved sin placering som ved sine dimensioner behersker hele byen, kan ikke genskabes. Dertil er byen vokset for stor, og der er tilkommet mange høje bygningsanlæg, siloer, kraner o.l., som i højde kan konkurrere med slottet.

Fjernvirkningen må derfor blive glimtvis syn af slottet eller bygningernes silhouet mod himlen.

Der kunne i byplanen udpeges zoner med en højdebegrænsning for bygninger, således at visse af de mest værdifulde fjernvirkninger af slottet bevares.

B. Virkningen af slottet set fra de nærmere omgivelser, Slotssøen, adgangsvejene m.m.

Fra arealerne omkring Slotssøen opleves bygningsanlægget stadigvæk i den typiske middelaldersituation som et forsvarsanlæg på en banke.

Samspillet mellem søen, banken og slottet er af uamtvistelig æstetisk kvalitet, og det må tilrådes, at man sikrer sig imod, at dette bybilledes kvaliteter forringes.

Dette kan bl.a. ske ved, at Kolding kommune drager omsorg for, at alle bygningsanlæg, som kan ses sammen med slottet og søen, holdes i tilpas små dimensioner, samt ved at forhindre, at høje vejbelysningsanlæg o.l. trænger sig ind i dette bybillede. Speciel opmærksomhed må i den forbindelse knytte sig til det nye vejanlæg og parkeringsanlæg ved Slotssøens nordøstre hjørne. En plantning af store træer vil være gavnlige for synsmæssigt at dæmpe virkningen af de mange biler her.

Ved hjælp af supplerende træplantninger ved søen vil det være muligt at forbedre bybilledets kvaliteter på steder, hvor bebyggelsen omkring søen ikke er af høj kvalitet.

Fra nordsiden af Slotssøen har man det mest ukompromitterede billede af slottet, banken

og søen, idet billedet her er helt uden forstyrrende indvirkning af nyere bebyggelse og andre byudviklingsfænomener.

Det bør derfor overvejes at føre søstien hele vejen rundt om søen og at indrette sydvendte bænkepladser på nordsiden.

Området umiddelbart syd for Slotsbanken med gaderne Markdanersgade, Slotsgade og Slotsstræde har i tidens løb fået et utaltalende præg ved rydning af bebyggelse, frilægning af brandgavle og udhuse samt opførelse af transformerstation, beskyttelsesrum m.m.

Et afgørende led i de umiddelbare omgivelser udgøres af den nuværende tilkørselsgade Markdanersgade. Selv om denne gade vel på længere sigt opgives som tilkørsel til slottet, vil den bestandigt være en af de vigtigste fodgængeradgange og forbindelser mellem by og slot. Udvalget finder at Markdanersgade bør afsluttes med en bebyggelse, ved hvis udformning der er taget specielle hensyn til, at den afsluttes op mod Slotsbanken. Problemet omkring Markdanersgadeområdet er i øvrigt så væsentligt, at det formentlig bør løses ved tilvejebringelse af en speciel byplanvedtægt.

På længere sigt vil en tilfredsstillende og for slottet værdig løsning kun kunne opnås ved en byfornyelse på dette sted. Som en midlertidig forbedring af forholdene foreslås følgende ændringer:

Den lille parkeringsplads nord for Markdanersgade nedlægges og tilsås med græs. Bunken og transformerstationen i bakkensiden mellem Markdanersgade og Slotsgade nedlægges og bakkensiden retableres i sin oprindelige form. Den tilsås med græs og træer, og der udføres nyt trappeanlæg. Man har herved opnået, at Slotsbanken i sin græsklædte og træbevoksede udformning er ført helt ned til Slotsgade.

Transformer og beskyttelsesrum vil kunne genetableres i den foreslåede nye bygning, som afslutter bebyggelsen på nordsiden af Markdanersgade. Denne bygning vil tillige kunne indeholde kiosk o.l.

Af væsentlig betydning for slottets visuelle fremtræden er naturligvis:

C. Slotsbanken.

Som grundlag for udvalgets arbejde har bl.a. foreligget en af haveinspektoratet foretaget opmåling af niveauforhold, eksisterende større træer samt vej- og gangføringer.

Med hensyn til vedligeholdelsen af arealerne gælder, at denne er delt mellem Museet på Kol-

dinghus og forsvarets bygningstjeneste, sydjysk-fynsk bygningsdistrikt, henholdsvis som lejer af slottet og af Staldgården. Museet modtager årligt 7.500 kr. af boligministeriet som tilskud til vedligeholdelsen. Forsvarets bygningstjeneste modtager intet tilskud fra boligministeriet. Haveinspektoratet fører tilsyn med ændringer og vedligeholdelse gennem et årligt havesyn. Den midlertidige parkeringsplads etableret af Kolding kommune i 1959 vedligeholdes af Kolding kommune.

Træbevoksningen på Slotsbanken består fortrinsvis af elme foruden af enkelte bøge, birke, ær og aske. Disse træer er spredt tilfældigt ud over bankens skråninger og danner, når man betragter slottet fra den modsatte søbred, et slør af grenvæv omkring slotsruinen. Foruden denne træbestand, som overvejende må være fremkommet ved selvsåning, findes der på den sydlige voldkrone dele af et system af plantede linde, Dronning Dorotheas linde, der imidlertid alle er udlevede og i stærkt forfald.

Træbevoksningen omkring Staldgården herunder i tjenestehaverne øst for Staldgården består af en alsidig bevoksning, som er under tilsyn af inspektoratet for de kongelige haver.

Med hensyn til banken må det meget anbefales, at dens terrænform bevares i sin nuværende form. En evt. retablering af den delvis bevarede grav øst for slottet vil næppe være lønnende og vil i sig selv frembyde en række problemer, f. eks. med hensyn til gravens profil. Som den fremtræder nu, skæmmes den resterende del af voldgraven imidlertid af de plørede skråninger, der er en følge af den varierende vandstand. Dette forhold kan afhjælpes ved en udvidelse af den eksisterende plantning af hestehovskræpper (petasites) el. lign. på den nederste del af skråningen.

Den landskabelige karakter af Slotsbanken og samspillet med bygningerne vil kunne fremhæves ved fældning af en del af træerne og især ved rydning af en væsentlig del af de eksisterende buskbeplantninger samt hækplantninger, som omgiver de private haver ved Staldgården. Også den gennemgående hæk langs søstien anbefales fjernet tillige med det pigtrådshegn, som beskytter hækken. Såfremt der opstår behov for en erstatning, der kan beskytte den stejle skråning, foreslår man opsat et ensidigt kampestensgærde løbende fra Hyrdestræde til Fredericiagade.

Buskbeplantningen imod baggårdene ved Adelgade og Markdanersgade bør bevares og

yderligere sikres evt. gennem etableringen af et busket hegn af egepur langs hele arealets sydside ind mod bebyggelsen fra Hyrdestræde til Fredericiagade. Bunkeranlægget på Slotsbanken må søges fjernet.

Dronning Dorotheas linde bør bevares så længe, som det nu lader sig gøre. En styning kan foretages for at forlænge deres levetid. Når de skal udskiftes, bør der plantes et lignende system af unge linde, idet den knækkede række på en smuk måde sammen med slottet indrammer det flade areal på bakkens top.

Af træbevoksningen omkring Staldgården bør der bevares en del, idet de uønskede træer udhugges i årene fremover, således at billedet langs Staldgårdens nord- og østside falder sammen med Slotsbankens græsklædte skråninger med spredte træer eller trægrupper. I denne forbindelse foreslår man også, at man i de kommende år successivt nedlægger tjenestehaverne øst for Staldgården.

Med hensyn til vej- og stisystemet over Slotsbanken foreslås det, at man fjerner den midterste af de 3 parallelle stier på sydsiden ned mod Markdanersgade samt gange øst og syd for slottet, hvilket i forbindelse med fjernelsen af de resterende hække vil give mulighed for at få et stort samlet grønt plan, hvorfra man ser slottet rejse sig.

De mindstene, som findes på Slotsbanken, passer, uanset, at de er rejst for mennesker, der har haft en stor betydning på stedet, ikke til miljøet. Man foreslår dem derfor flyttet til mere beskedne placeringer ved foden af banken langs hegnen til Adelgadebebyggelsen.

Indretningen af en parkeringsplads på Staldgårdens gårdsplads må ske med den størst mulige hensyntagen til stedets specielle atmosfære. Brolægning vil både teknisk og æstetisk være en rimelig løsning af befæstelsen.

Den eksisterende vej fra Staldgården til slotets indgang bør ligeledes brolægges.

Den endelige udformning af Slotsbanken vil - allerede fordi en del af den må tjene som byggeplads under en genopførelse - først kunne ske i forbindelse med genopførelsen og for midler tilvejebragt i tilslutning til byggebevillingen. Men en lang række af de foran omtalte arbejder vil kunne udføres tidligere, og efterhånden som de løbende bevillinger under boligministeriet muliggør det.

Med hensyn til

D. Selve Slotsgården gælder, at denne som omtalt side 19 i dag fremtræder med en uregelmæssig mønstret brolægning, der delvis er gammel. Stedet for det tidligere springvand er erkendeligt i brolægningen. Langs gårdens nord- og vestside er der placeret forskellige museums-genstande i form af bl. a. helleristningssten, kværnsten og kanoner fra forskellige perioder. Disse svækker det arkitektoniske indtryk. Langs gårdens sydside er brolægningen delvis græsdækket og miljøet præget af tilfældig småbevoksning, der dog i sommertiden giver stedet en tiltalende karakter og fremhæver ruinfor-nemmelsen.

Beslutningen om at genopføre slottet uden at foretage nogen egentlig rekonstruktion, gør det vanskeligt at finde frem til den rigtige løsning af, hvorledes selve gårdspladsen skal udformes, idet det næppe heller kan være rimeligt at foretage en egentlig rekonstruktion af gårdspladsen og dens fontæne. Selve byggearbejderne vil efter al sandsynlighed slide hårdt på den eksisterende befæstelse i gården, og den intensiverede brug i fremtiden samt lukningen af de åbne ruinfløje, der har givet lys til gården, vil ikke gøre det rimeligt at regne med at bevare græs-

set og det grønne præg. En vis omlægning må overvejes.

En opstilling af de bevarede rester af vandkummen som led i et lille springvand vil kunne tilføre gårdspladsen et opmærksomhedssamlende element. Af hensyn til de arkitektoniske indtryk må det endvidere anbefales, at de tilfældige museums-genstande fjernes fra gårdspladsen.

De ovennævnte foranstaltninger (bilag 3) er af arkitekt Ole Nørgård anslået at koste ca. 800.000 kr., idet der dog i dette overslag ikke er medtaget udgifterne til fontænen i Slotsgården, den ny bygning ved Markdannersgade, udførelsen af en ny sti hele vejen omkring søen og andre arbejder uden for selve slotsbanken.

Beløbet fordeler sig således:

Slotsgården	ca. kr. 150.000
Staldgården	- - 350.000
Rampen mellem Fredericiagade og Staldgården	- - 100.000
Ændringer ved Markdannersga- de og Slotsgade	- - 130.000
Øvrige arbejder på Slotsbanken - -	70.000
	ca. kr. 800.000

Kolding i april 1969

Vilhelm Behrens	Aksel Buhl	Gunhild Due
E. M. Edelberg	Simon From	P. V. Glob
Karl Gustav Hansen	Poul Johansen	C. F. Møller
Jens Bilgrav Nielsen	Viggo Nielsen	Jørgen Paulsen
	Formand	
K. Preisler	Niels Ravn	Peter Ravn
Edv. Schmidt	Olaf Sigurdsson	Sigvard Skov
Poul Sørensen	Bernhardt Tastesen	A. M. Wamberg

finger Glente, Per Hansen

SLOTSKIRKEN PÅ KOLDINGHUS.

FORSLAG TIL ISTANDSÆTTELSE

Efter foreløbig undersøgelse og skitseret opmåling i 1966 er der i 1968 udført en mere omfattende opmåling og delvis fjernelse af det nyere asfaltgulv, så at rummets fremtidige anvendelse bedre kan bestemmes.

Det kan nu ses, at det oprindelige udseende med rimelig sikkerhed kan rekonstrueres og en skønmæssig pris derfor angives.

Udseendet har været et rum, der i sin arkitektoniske udformning i hovedsagen svarer til Frederiksborg slotskirke, som kun er ca. 4 år yngre. Men rummet på Koldinghus har nok en fordel i, at det har været mere behersket i enkelthederne.

Om rekonstruktionen bør udføres må afhænge af, hvor stor sikkerhed der kan nås ved gennemførelse af den endnu uafsluttede undersøgelse. Jo større sikkerhed der kan nås, des mere rimeligt er det at udføre rekonstruktionen.

Undersøgelsen er så vidt, at et skøn om bekostningen kan udføres, da priser i det væsentlige er uafhængige af de enkeltheder som den videre undersøgelse kan oplyse om.

Rekonstruktionens udførelse kan gøres »fuldstændigt« i natursten og murværk, så vidt muligt som oprindelig, således at de løse dele anvendes, og resten erstattes af natursten og murværk. Naturstenene bør klart kunne adskille sig fra det gamle. Men dette vil næppe være tilfredsstillende og meget dyrt.

Derimod vil det være mere overkommeligt at udførelsen bliver:

- A. Udført i murværk og stuk i stedet for natursten i omtrent samme farve som stenene, så helhedsvirkningen bliver den samme, men i enklere form uden imitation.
- B. Træskelet og puds i stedet for murværk, ellers som A.

I begge tilfælde kan løse dele anbringes, hvor de kunne have været.

Hvis en rekonstruktion ikke ønskes foreløbig forslås:

C. Midlertidig ordning. Rummet gøres straks anvendeligt uden at foregribe en senere rekonstruktion for en beskeden bekostning ved at opstille et stolpeskelet i ringe afstand fra væggene, eventuelt med en omløbende træbalkon, og i stolpeskelettets felter have stof eller plader, hvorpå kan udstilles tekstiler eller lignende, måske gobeliner, så at salen kan blive gobelinsal. Feltinddelingen kan svare til kirkens fagrytme, det gamle murværk bliver urørt og dog tilgængeligt. Rummet kan på denne måde få et værdigt udseende og opvarmning kan ordnes således, at den kan benyttes, hvis salen rekonstrueres.

Hvis udførelse af kirkesalens rekonstruktion ikke viser sig ønskelig, kan foreslås udførelse, der ligesom forslag C gentager rummets oprindelige delingsrytme, men med stolper, der bærer den omløbende balkon ude på gulvet på den gamle pilleplads. Herved vil rummet blive mindre anvendeligt end C, fordi stolperne hindrer udsyn. Men på forslag fra professor Norn vil, udført i jern, kunne opstilles et netværk som i nogen grad kan følge buer og hvælvingsribber og også tillade de løse stykkers opsætning på steder, der svarer til oprindelig plads. Dette er forslag:

D. Endelig ordning uden rekonstruktion, rummets oprindelige form antydnet ved jernskelet og stenstykker anbragt på omtrent oprindelig plads. Jernet males i livlig farve mod mørk baggrund.

Der er i alle forslag regnet med genåbning af gavlvinduet, som formentlig var der oprindelig, men blev lukket af hensyn til en senere indbygning af en kongestol af træ over alteret på gavlvæggen. Dette store vindue vil være smukt at have af hensyn til udsigten og rummets belysning.

Et egentlig overslag kan vanskeligt udføres, før tegninger er udarbejdede til det, der ønskes,

men jeg har dog ved A og B søgt bl. a. ved at indhente priser fra murer, tømrer og stukkatør at få et skøn over bekostningen.

Der er ikke medregnet udgift til varmeanlæg, som vel må udføres i forbindelse med slottets iøvrigt. Det bedste må være luftopvarmning gennem rør i gulv eller loft, hvortil der begge steder er god plads.

Belysning er ikke medregnet. I kirken var der måske kandelabre, som også ville være smukkest i dag.

De skønnede priser kan angives således:

A. Rekonstruktion i mur og stuk:

Mur og stuk, flisegulv	620.000 kr.
Gavlvindue, maling	30.000 -
Uforudset, opmåling, omkostninger	150.000 -
	800.000 kr.

B. Rekonstruktion i forskalling og stuk:

Mur, tømmer, stuk, fliser i midtrum	470.000 kr.
Gavlvindue, maling	30.000 -
Uforudset, opmåling, omkostninger	150.000 -
	650.000 kr.

C. Midlertidig (gobelinsal):

Stolper og balkon	30.000 kr.
Gulv i sal af træ	30.000 -
Stof langs vægge	20.000 -
Vindue og maler	20.000 -
Uforudset, omkostninger	20.000 -
	120.000 kr.

D. Rekonstruktion opgivet, men antydnet af jernskelet.

Pris ikke nærmere overvejet men skønnet til	500.000 kr.
---	-------------

Det videre arbejde må formentlig være:

1. Afgørelse af, at en rekonstruktion bør tilstræbes. Om det skal være i mur eller træ og stuk må afhænge af videre forarbejder.

2. Hvis rekonstruktion tilstræbes, søges eventuelt bevilling til midlertidig ordning efter forslag C, «gobelinsal», så at salen straks kan benyttes uden at foregribe udførelse af forslag A eller B, der så kan forberedes med fornøden tid dertil.

3. Hvis rekonstruktion ikke ønskes, kan søges bevilling efter forslag D, som straks kan udarbejdes til udførelse.

4. Afslutning af arbejdet på at få klarhed over salens oprindelige udseende. I hovedsagen drejer det sig om:

- Fjernelse af resten af asfaltgulvet.
- Samling og bearbejdelse af eksisterende arkivundersøgelser og yderligere undersøgelser eventuelt også forbilleder i udlandet.
- Bearbejdelse af fund fra alter og prædikestol.
- Bygningsrester søges fundne i Kolding og omegn.

Når alt er indsamlet, udføres endeligt rekonstruktionsforslag. Hvis så godt som alt kan anses for sikkert, vil måske forslag A være at foretrække - er der stadig uklarhed af betydning, eller skal der spares, kan forslag B foretrækkes, men salen kan straks sættes i stand til midlertidig eller permanent anvendelse efter forslag C eller D.

Da der på Koldinghus er museum og da anvendelse dertil vel også vil fortsætte som en af opgaverne, vil det være meget ønskeligt at undgå kirkerummets anvendelse som museumsrum. Det vil være uforeneligt med rummets oprindelige udseende bortset fra, hvad der kan passe på væggene i rummet. Rummets arkitektoniske form er klar og enkel, og opstilling på gulvene, der afleder opmærksomheden og svækker helhedsvirkningen af dette rent formede rum vil være galt.

Da rummet ligger let tilgængeligt udefra, vil det være velanvendeligt til møder o.l., men det vil museumsopstillingen hindre.

Efter forslag C er der ved stor gulyplads navnlig lagt vægt på, at rummet egner sig til møder.

Efter forslag D vil kunne opnås en livlig rumudformning, som vil være uegnet til andet end det, der hører rummet selv til.

OPMÅLING OG FORSLAG TIL REKONSTRUKTION

Opmålingen

Det kan ses, at kirken er indbygget i eksisterende mure bl. a. af, at hvælvingerne har indhugne vederlag og, at det hvælvede rum under kirken har piller tilføjet under hvælvingen for at bære kirkens piller.

I begge langsider ses åbne eller tilmurede bjælkehuller i 2 rækker, en nedre lige under gallerigulvhøjde og en øvre lidt over gallerihvælvingerne. Det kunne tyde på tidligere etager før kirken, men da bjælkeafstanden er stor, ca. 1,5 m, svarende til kirkerummets fagdeling på ca. 3 og 6 m, er det også muligt, at det nedre lag er bjælker for galleriets gulv, så der ikke kommer tryk på hvælvingerne, og at de øvre bjælker har været til et kravlegulv over øvre hvælvinger. I de øvre bjælkehuller sidder endnu to jern, formodentlig rester af gamle murankre, som vel har været overalt, for at hindre sidehvælvingerne i at trykke sidegalleriernes mure ind.

Hvor der nu er det nye betonbjælkeloft, ses spor af det bjælkelag, der var oven over kirkerummet, her er bjælkeafstanden mindre, og bjælkerne har kunnet hvile på mure over kirkens sidegallerier, så gulvet kan godt have været et tungt flisegulv.

Ved gavlvæggen er til højre og venstre bevaret kirkegalleriernes 2 hjørnesøjlepartier forbundet med murrebber og med begyndelsen til hvælvingssribberne. Forneden kan det her ses, at sidegallerierne har været hævet 1 trin over midtgulvet. På væggene ses rester af sidegalleriernes hvælvinger så meget, at deres form, facetinddeling og gjordbuer kan skønnes. Ved trappen, der har været bag prædikestolen, til galleriet, er der i muren runding for den og indhugning til trinene.

Ved nordre, øvre vindue i vestre sidegalleri, er der en stor fals ved venstre vindueslysning, og over øvre hvælving en runding i muren. På et fotografi, før tårnet blev genskabt, ses en tilmuring, som tyder på, at denne murrunding har fortsat op i etagen over kirken og senere tilmuret. Her kan altså have været den trætrappe, som det er oplyst, er bestilt til kirken 1614. Den har forbundet etagen over kirken

med øvre galleri, som havde en kongelig »stol« som afskildret plads modsat altergavlen.

Da tårnet faldt, tog det rummets hvælvinger med, og yderligere er et stort parti af hvælvingen over rummet under kirken gået med, og størrelsen heraf kan skønnes af hvælvingens nye murværk.

Løse stykker fra kirken

Der findes i kirkerummet en mængde løse stykker, de fleste fra kirken og resten vel fra etagerne over kirken. Andre stykker fra kirken fandtes i slotskælderrum, formentlig fundne i rummet under kirken. I mange år, da bygningen stod som ruin, måske uden tilsyn, kan der være fjernet stenstykker egnet til brug andet sted, så det kan tænkes, at de kan ses anvendt i byens og omegnens huse.

Løse stykker som med sikkerhed er fra kirken
Stykkerne ligger i kirkerummet, nummereret, opmålt hvor det er af betydning for rekonstruktion og angivet på en liste, hvoraf fremgår, at de er i mer eller mindre hele stykker.

- 2 stk. trin til sideskib
- 2 - nedre søjle, sokkelparti
- 6 - - søjle, skaft
- 0 - - søjle, kapitæl
- 0 - - bue, vederlag
- 15 - - bue, stykker
- 0 - - bue, slutsten
- 5 - - arkitrav
- 2 - - frise
- 7 - - gesims
- 5 - øvre brystning
- 2 - - søjle og pilasterbaser
- 5 - - søjle, skaft
- 3 - - søjle, kapitælparti
- 6 - - buer
- 1 - bagside af pille
- 1 - vindetrappetrin
- 6 - hvælvingssribber, halve, ved mur
- 9 - hvælvingssribber, frie
- 1 — ribbebundt-parti
- 1 - rosetparti med 6 konsoller formentlig fra prædikestol som overgang mel-

lem den bærende løvefigur og stolens bundplade.

Et antal store og små stykker mest af mørk kalksten (marmor?), som kan antages at være fra alterpartiet.

Et antal små stykker mest af lys sandsten fundne, da asfaltgulvet blev optaget, ved prædikestolens plads, antagelig fra prædikestolen, enkelte spor af forgyldning.

Løse stykker, næppe fra kirken

Nogle af stykkerne kan ses at være fra tårnets top, andre synes at tilhøre kaminer, nogle har en grovere karakter og kan være fra det ydre. Men der er næppe mulighed for, at noget deraf kan have været i kirkerummet.

Som helhed har kirkerummet været som i Frederiksborg slotskirke, sandsten til de arkitektoniske former med meget varieret ornamentik og iøvrigt mure med puds eller stuk, formodentlig også med ornamentik, hvoraf intet spor er fundet. Gulvet har efter de gamle beskrivelser i alt fald i midtrummet været 1'×2' hvide og sorte (blå?) marmorfliser, hvoraf endnu intet er fundet. I sidegallerier har der måske været en anden stenflise, og på det øvre galleri, hvor der synes at have været aflastningsbjælker, kan der have været enten træ eller fliser, som dengang ofte lagdes på træ.

Rekonstruktion

På grundlag af tidligere forsøg, opmålingen af rummet og de løse stykker, er forslaget udført således, at alle hidtil fundne stykker kan indføjes i et udseende, som det må have været før branden 1808. Dog er alt træværk, som branden næppe kan have levnet noget af, udeladt.

Alter og prædikestol er kun antydnet, da de endnu ikke er søgt rekonstrueret. Stentrappen mellem gulv og galleri er også kun antydnet, den kan genopføres, men har næppe værdi og rummet er pænere uden.

Gavl væggenes vinduesblænding er vist fjernet. Blændingen ser tilføjet ud og måske muret 1647, da kongestolen over alteret blev bygget. Men når denne kongestol i hvert fald ikke kan rekonstrueres og alteret vel heller ikke, vil det store vindue, som formodentlig er oprindeligt, være en fordel for rumbelysning og udsigt.

Det væsentligste i rummets arkitektoniske form er givet af resterne, der endnu er på plads, og de løse stykker, og det fører til et

rum, der svarer til Frederiksborg slotskirke og er i slægt med den noget ældre Sønderborg slotskirke. På gavlvæggen sidder en hvælvingsmurrække, hjørnerne her og et løst stykke viser begyndelsen til et ribbenet og i gavlribbens top-sider udgangssten for 3 ribber. Det kan tænkes, at hvælvingsfagene har samme bredde som de nedre pillefag, så at der kommer et ribbebunt over hver pillesøjle. Og det har tidligere rekonstruktionsforsøg uvilkårligt regnet med. Men det medfører, at der må komme en temmelig krum murrække som overgang mellem mur og hvælving. Dette kan meget vel tænkes, men der er kun få murrækkestykker med bue, der passer hertil. Derimod er der mange med en meget flad bue, så flad, at de meget vanskeligt kan indpasses i en bue over et enkelt pillefag. Men der er så mange flade buestykker, at de næsten danner en enkelt flad bue, og den måtte da være den eneste og være for enden af rummet modsat gavlvæggen. Det er nok muligt, men det er usandsynligt, at næsten alle sten fra denne bue skulle være bevarede. Derfor er det mere sandsynligt, at ribbebunderne på sidevæggene kun udgår fra hverandet pillesøjleparti. Så vil sammenskæringen mellem hvælving og sidevægge få samme bredde som ved gavlvæggene, de flade ribber kan naturligt passe der og antallet af bevarede være forståeligt. Herved fås, at midtrumets overhvælving er 3 kvadratiske hovedfag, hver over 2 pillefag, og det er netop således, det også er på Frederiksborg. Yderligere støttes det af, at J. J. Fyhn i »Efterretninger om Købstaden Kolding« 1848 anfører, at kirken skal have haft »7 fag i 2 etager« svarende til 3 hovedfag på hver side og 1 modsat altervæggen.

Hvælvingerne vil give et stærkt sidetryk, som over galleriet kan overføres til murene, men dels er disse så tykke, at det næppe er noget problem, dels giver tårnet fornøden modvægt, og yderligere er der stræbepiller udvendig ved eller næved de 2 hovedpunkter.

Men selv om denne hovedfaginddeling er rigtig, er ribbeindelingen på loftet ikke givet. Ved opmålingen er der lagt stor vægt på at undersøge retningen af ribberne, men den er meget lille, og udførelsen er af en vis unøjagtighed, så et sikkert resultat giver det hidtil fundne ikke. Rekonstruktionen viser en af flere muligheder, og nye fund kan få betydning.

Spor af rosetter eller lignende ved ribbekryds er ikke fundet. Det eksisterende kryds i toppen

af murribben i gavlen viser, at der ikke har været noget på det sted, skønt der er plads til det halve af en roset. Men det viser også, at sammenhængen mellem ribberne har været en selvstændig blok ved gavlen og derfor sandsynligvis ligeså de andre steder, og det er en form, som kan være fristende at give en selvstændig udformning. Det velbevarede stykke med 6 konsoller er vanskeligt at få til at passe som hvælvingstroset, selv om det godt nok kunne passe i formatet, det må have båret prædikestolen.

I den nedre buerække er formen sikker, kun mangler vederlagsstenenes form, deres tykkelse ses ved gavlen, formen må være omtrent som ved de øvre buer. Slutstenen er ikke fundet, men at den har været der fremgår af, at alle fundne buestykker, bevaret i længde, har næsten ens længde og så lange, at det netop giver en halvcirkel, hvor der mangler ca. 20 cm, som meget vel kan passe til slutstenen.

Det øvre galleri viser ved gavlen en rund midtsøjle under ribbebundtet, flankeret af pilastre og murpiller, med vederlag for de øvre små buer, og det må være det samme på langsiderne, hvor de 4 hovedpiller modtager ribbebundterne. Men herudover findes et større og mindre stykke, der viser den øvre søjle uden pilastre, kun med murpille og vederlag. Det må være midtpillen mellem buefagene uden hvælvingsribber over, ganske som i Frederiksborg, hvor denne midtpille øverst mod sidemuren bærer en lille tynd søjle, der går op mod en hvælvings-gjordsøjle, men en sådan gjordbueflade er der ikke plads til i Koldinghuskirken, her viser stenstykker, at overgangen mellem mur og hvælvning er ens på lang- og gavlvæg. Kapitælet på midtpillens øvre søjle synes ikke at have båret noget, der er dårlig plads, fordi galleribuerne næsten mødes der, men over søjlen er der et ret stort felt, som nok har haft en udfyldning. Og da der i alt er 7 felter, vil det passe godt til de 7 figurer, som er aftegnet og beskrevet på blade, som stammer fra Ledreborgs arkiv. De forestiller Kristus, 4 evangelister og 4 apostle, størrelsen er ikke angivet, men de synes efter beskrivelsen at måtte have været meget synlige. De er vist stående på en vægkonsol, som vil være særlig naturlig på dette sted. Beskrivelsen angiver ikke, om de er malede eller i stuk, men maling synes mest sandsynlig.

Prædikestolen har efter plantegninger af rummet før ødelæggelsen været 6-kantet og stået ved første højre pille fra gavlvæggen. Den var

efter de gamle oplysninger af sandsten, med marmor og alabast til relieffer. Rester derfra er så få, at det næppe kan give en sikker rekonstruktion. Men det er også angivet, at prædikestolen blev båret af en løve, der holdt det danske våbenskjold, og det kan da passe, at det velbevarede stykke af sandsten med 6 konsoller med en pudekrans under er overgangen mellem løven og prædikestolens bund, som må have været en stenplade, hullerne i konsolstykkets over- og underside passer til en sådan anvendelse. Det kunne også tænkes, at konsolstykket kunne være en hvælvingsroset i et ribbekryds, men dels er det vanskeligt at finde en ribbefordeling, der giver et nøjagtigt 6-delt kryds, og dels er der intet i konsolstykkets form, som tyder på forbindelse med ribber.

Alter og altertavle angives at have været af alabast og anden sten og en del stykker, som nu findes af mørk sten, kan være derfra, der er næppe nok til at give nogen sikker form og mulighed for, at de stammer fra de øvre **tårn**-etager er der. Oprindeligt har alteret vel været på højde med den nedre etage og stået foran det høje vindue. I C. 4's kirke i Kristiansstad i Sverige, hvor alteret er formodet at være af Lorenz van Steenwinkel, står det foran et lige så højt vindue, men der er alteret selv næsten lige så højt, i 2 »etager«, så vinduet ikke blænder. I Kolding har alteret vel været langt lavere, måske som i Frederiksborg, så det har fristet kongen til i 1647 at anbringe sin »stol«, som det er angivet, over alteret, vel helt af træ og lukket, men med oplukkelige vinduer.

På galleriet til venstre på gavlvæggen ses, at brystningens sandsten er tilhugget for en gennembrydning og uden for ved gesimsen ses i gavlvæggen hul for en bærebjælke.

Ved denne lejlighed er det så naturligt, at vinduet, som sikkert kan have generet synet af en mindre altertavle, er tilmuret. Og da kongestolen må have dækket meget af gavlvæggen, forklarer det, at den nu er helt glat.

Da vestgavlens udseende før 1808 ikke kan rekonstrueres, foreslås vinduet åbnet for at opnå en smuk udsigt og rumbelysning.

Til gulvet blev 1603 bestilt sorte (eller blå) og hvide sten, formodentlig marmor, de har vel også været der 1808, men intet er fundet, de har været for lette at genanvende. Et stengulv foreslås igen f. eks. med Frederiksborg-gulvet som forbillede, da det oprindelige mønster næppe kan findes.

SUPPLEMENT AF 23. JANUAR 1969 TIL FORANSTÅENDE REDEGØRELSE
AF 16. JANUAR

Såfremt de eksisterende løse sandstensstykker opstilles i partier for at give indtryk af, hvordan de kan have siddet i rummet, foreslås det gjort nærmest nordgavlen, hvor stykkerne kommer i kontakt med de eksisterende søjlepartier i 2 etager med forbindende vægribbe på gavlmuren. Desuden må en blok, som er særlig vigtig til forståelse af ribbeloftet, have siddet over et af de 4 pillepartier mellem rummets 3 hovedfag. Og hovedfaget nærmest nordgavlen afgrænses af 2 af disse piller.

Endvidere må den blok, som muligvis har været med til at bære prædikestolens bund og alle de endnu ikke undersøgte stykker fra alteret, høre til i denne del af salen. At vælge de 2 fag ved sydgavlen kan være fristende, men ved nærmere overvejelse mindre rimelig dels fordi der så mangler kontakt med det vigtigste, det bevarede på nordgavlen, og dels fordi stykket over en af de 4 mellempiller ikke har hørt til og ikke kan anbringes ved sydgavlen. Og der findes 6 stykker af nedre og 5 af øvre søjleskafter, så de må fordeles på flere fag.

Endelig er der 15 ribbestykker, som bedst kan få plads, ophængt i et af rummets hovedhvælvingsfag. Det foreslås at føre galleriet rundt, det er uundværligt i hjørnet ved trapetårnet, men også nødvendigt hen til døren mellem nordfløj og galleri, hvis den genåbnes. Og bliver det en stolpekonstruktion, hvor stolperne kan anbringes på de gamle pillers plads, vil det bidrage til, at rummet kan få lidt af rytmen i den oprindelige hovedinddeling. Alle fundne sandstensstykker kan da ophænges i det nordlige hovedfag på steder, hvor de kunne have været, på sider og i ribbeloft.

Gulvet

Det nuværende asfaltgulv fjernes, så yderligere oplysninger måske fremkommer. Et nyt gulv kan lægges af træ i det oprindelige gulvs højde, 1 trin hævet under galleriet. Der er også mulighed for at lægge et flisegulv på sand, som kan fylde ud, hvor der graves op for at finde flere

rester, og hvis der findes noget af det oprindelige gulv, ville et stykke kunne lægges i et hjørne. I gulvet kan markeres, hvor alter, prædikestol og pillebaser har været.

Galleriet

Udførelsen foreslås i en let trækonstruktion af ru eller høvlet træ, bestående af stolper, dragere og bjælker, bærende gallerigulvet. Drager, bjælker og brystning følger så vidt muligt de oprindelige delinger, så at det ikke imiterer, men i nogen grad giver hovedtrækkene.

De bærende bjælker hviler langs murene på remme, der uden indgreb i murværket er fastholdt med bolte eller lignende.

Ophængning af løse dele

Stenstykkerne anbringes og fastholdes ved særligt bærende træ eller jern, der så vidt muligt undgår at skjule noget af stenstykkernes oprindeligt synlige flader og fastholder dem uden huller eller anden ændring.

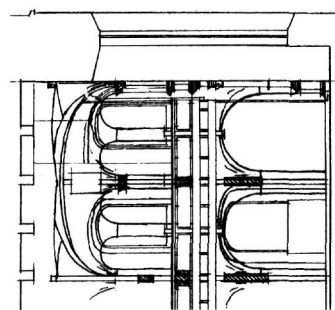
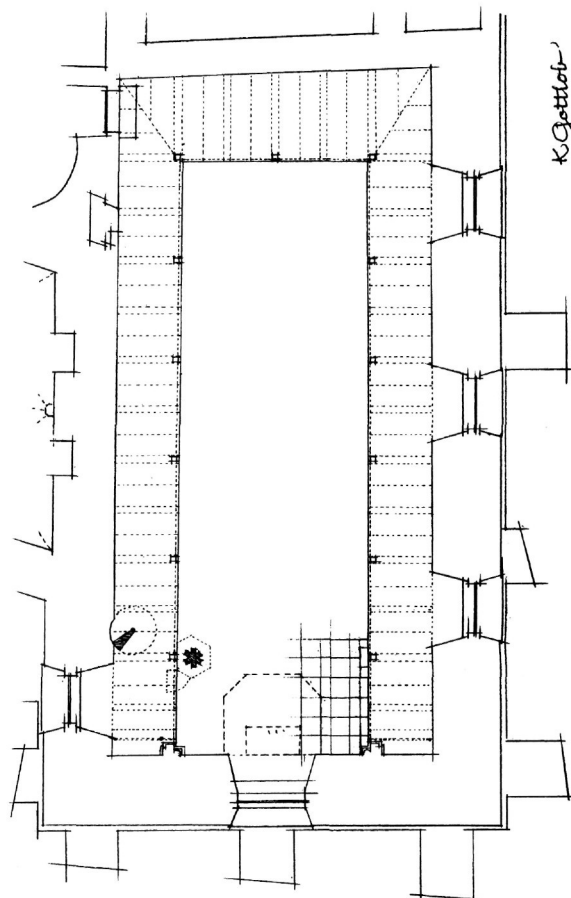
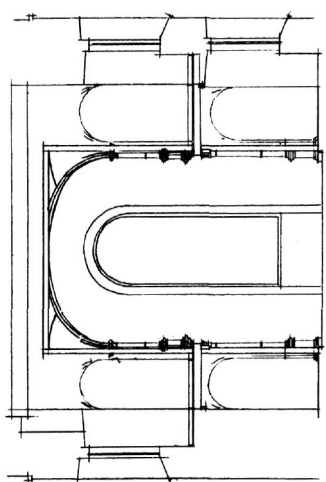
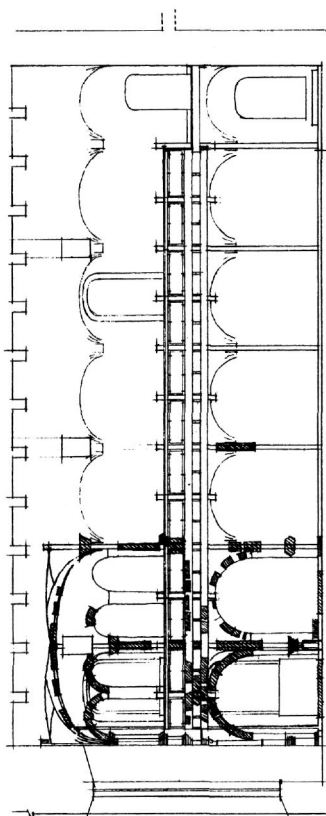
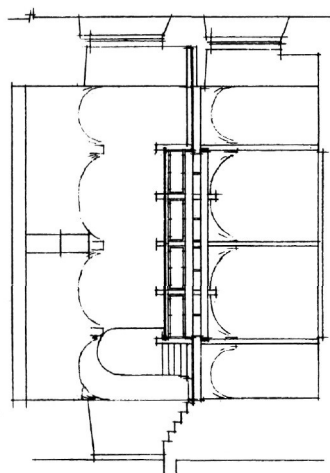
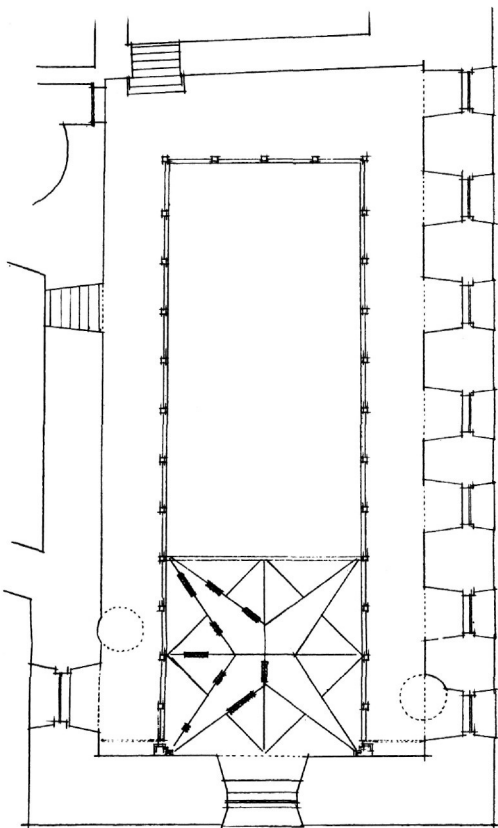
I hovedhvælvingsfaget udføres en let jernkonstruktion, som markerer ribbeinddelingen, og de mange løse ribbestykker ophænges fastspændt på jernkonstruktion eller nedhængt fra betonloftet.

Væggene

Alle vægge støvsuges og affejes meget let. De mange endnu eksisterende, oprindelige partier overtrukket med kalk vil fremhæve rummets hvælvingsinddeling ved modsætningen til det øvrige mørke murværk og vil sammen med stolpestillingen bidrage væsentligt til at give fornemmelsen af den oprindelige rumform. Hvor der er nyt murværk, kan dette kalkes, så hoveddelingen fremhæves.

Billedfelter

Den gamle gengivelse af de 7 billedfelter, som har været i rummet, foreslås fotografisk forstørret og ophængt i snore ned fra loftet på den antagelig oprindelige plads.

Kirken på Koldinghus
Forslag til opsætning af løse
stenstykker i hovedfag

K. G. Ottob.
20.3.69

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 m

Alter og prædikestol

De større stykker fra alteret og ganske små fra prædikestolen kan anbringes i rummets nordlige del, enten genopstillet eller i montre. Stykket, der antagelig har båret prædikestolens gulv, kan anbringes, så at det markerer prædikestolens plads.

Gavlvinduet

Det må nærmere undersøges, om det historisk kan forsvares at genåbne vinduet, hvilket vil være af stor værdi for rummet.

Tegning og model

Til forståelse af rummets oprindelige form kan udføres rekonstruktionstegninger, der ophænges i rummet, og en model udført i gips eller lignende.

Varme og belysning

En varmluftsopvarmning må være det rette og kan let anbringes i rør ved loft eller i gulv og det og belysningen kan slutes til husets eksisterende.

Maling

Træværket males ikke, men stryges blot med pinotex eller lignende, da det vil passe bedst til rummets fremtidige grove karakter. Dog bør trægulve behandles af hensyn til rengøring. Loftet gøres mørkt, så at det fornemmes mindst muligt.

Derimod må jernet, der holder stenen, males for at undgå rust og i farve, der afpasses efter anvendelsen, noget så det ses f. eks. loftribberne, andet så det ses mindst muligt.

Væggenes lette rensning suppleres, hvor det er forsvarligt, med kalkning.

Bekostning

Endnu er der mange uklare punkter, f. eks. må

ophængningen af stenstykkerne næsten for hver sten kræve en individuel behandling og konstruktion. Et egentligt overslag kan derfor først udarbejdes efter nærmere udførte tegninger. Men rent skønsmæssigt kan bekostningen anslås omtrent således:

Trækonstruktion, jern til stenanbringelse, gulv.	300.000 kr.
Maling, gavlvindue.	50.000 -
Fjernelse af asfaltgulv og Nationalmuseets udgravning.	10.000 -
Omkostninger, uforudset, opmåling m.v.	80.000 -
	440.000 kr.

Det bør overvejes, om det ville være en fordel at opbygge de fag, hvori de løse stykker anbringes, således at de bliver indmuret i stedet for båret af træ- og jernskelet. Formodentlig vil dette skelet blive så indviklet og vanskeligt at konstruere, at bekostningen snarere er større. Da stykkerne må anbringes spredt og de fleste steder med lang afstand imellem, vil det være svært at forstå, medmindre der foretages en opbygning under en eller anden form til at angive sammenhængen.

Den videre fremgangsmåde

1. Asfaltgulvet må fjernes og fylden nedenunder det undersøges for at finde yderligere rester. Herved kan antagelig også findes fundering for flere af hovedpillerne, så opmålingen kan færdiggøres.
2. Arkivundersøgelser m.v.
3. Bearbejdelse af fund fra alter og prædikestol.
4. Bygningsrester søges fundne i Kolding og omegn.
5. Opmåling af alle løse stykker i den udstrækning, deres opsætning kræver.

DISPOSITIONSPLAN FOR »MUSEET PÅ KOLDINGHUS«

I henhold til Museumsstyrelsens brev af 10.11. 68 har jeg påbegyndt arbejdet med projektering af en ordning af museet i et genopført Koldinghus. Jeg har, sammen med museets leder, påny gennemgået de eksisterende samlinger og drøftet forskellige ideer angående deres fremtidige placering. Jeg har foretaget visse opmålinger på stedet. Fra tidligere råder jeg over de gamle opmålinger af ruinen (1895), og fra museet og arkitekt C. F. Møller har jeg modtaget tegninger i mål 1:100 (de såkaldt norske planer. 1934). Ligeledes er jeg i besiddelse af de små planer i 1:400 fra udvalgsarbejdet (1968), samt mine egne opmålinger af den hvide sal (1932). Totalt er dette tegningsmateriale lidet tilfredsstillende, men giver naturligvis grundlag for foreløbige skitser angående museets ordning.

Museet på Koldinghus er opstået under yderst vanskelige økonomiske og pladmæssige forhold. Lidt efter lidt har samlingerne fundet lokaler (utilfredsstillende restaurerede), og lidt efter lidt er de blevet forøgede ved bl. a. gaver, undertiden af en art, der kun mangelfuldt lod sig indpasse i eksisterende forhold. Totalt har museet nu nået et omfang og en kvalitet, som gør det uforsvarligt ikke at søge en nyordning, der ikke alene giver bedre opstillingsforhold, men også placerer dele af samlingerne i klart forhold til andre dele - eller helt udskiller visse områder. Ligeledes at man foretager en »sikring« af samlingerne, indretter passende kontor- og studieforhold, folkelokaler, møde- og festmuligheder, praktiske magasiner, værksteder m.m. Også, at dette, ikke mindst af skoler meget besøgte museum, får anlagt restaurant og cafeteria.

Alle sådanne ønsker vil næppe kunne opfyldes, selv i et genopbygget slot, og man har da også i de tidligere udvalgsforslag, regnet med en henflytning af f. eks. bymuseum, skolestudiesamlinger, værksteder, evt. boliger, m.m. til »Staldgården«.

Ved en nyordning af museet bør der da tages hensyn til bl. a. følgende forhold:

1. Indretning af praktisk ordnede adgangsforhold med kontrol af ind- og udgang. Garderobe. Salg af bøger, kort etc. Adgang til toiletter m.m.
Sikringsanlæg af samlingerne.
2. Anlæg af et udstillingsrum (montage) angående »Slottets historie«.
3. Kronologisk bedst mulige ordning af de kulturhistoriske samlinger, suppleret med specialsamlinger af glas, lertøj, porcelæn, metal, tekstil etc.
4. Nyordning af Krigsmindesamlingerne, incl. faner og våben.
5. Plads til »Skiftende udstillinger«.
6. Kontorer, bibliotek, arkiver, magasiner, studierum etc.
7. Café og cafeteria.
8. Udstyr til restaurerede rum af repræsentativ karakter: Riddersalen, Rigsrådssalen (Fr. III inventar), evt. Kirkerummet. Den hvide sal.

Oldtidssamling, bymuseum, transport- og redskabssamlinger, værksteder, pædagogiske samlinger med undervisningsrum, evt. boliger m.m. udskilles efterhånden fra slottet og anbringes i staldgården. (Enkelte områder indtil videre i tårnrum og tagrum på slottet).

For restaureringen af Koldinghus har udvalget fastlagt, at denne først og fremmest bør bestå i en »konservering« af det, der findes, suppleret med en hensynsfuld genopførelse. Jeg er ligeledes af den anskuelse, at man vel skal bevare, men også vogte sig for, ved »tilbageføring« i nyere materialer, at skabe en attrap i stedet for et levende bygværk. - I alle fald vil museets opbygning og indretning komme til at koste ret store summer, og sådanne beløb bør, efter mit skøn først og fremmest anvendes til følgende formål i den nævnte rækkefølge:

- a) Konservering og opbygning af slottet.
- b) Placering og indretning af museets forskellige dele (incl. Staldgården).
- c) Montering af festlokalerne (Riddersal, Rigsrådssal, Hvide sal).

Derimod mener jeg ikke, man skal søge at genskabe Chr. IV's kirkerum. Dels er der næppe brug for en kirke på dette vanskeligt tilgængelige sted, dels vil forsøg på en genskabelse koste overordentlig mange penge. Rummet bør »afrenses«, med bevarelse af alle »spor«, og derpå anvendes til udstillingsrum for nyere kirkelig kunst, som nu på en uheldig måde skyder sig ind i nordfløjens samlinger på 1. sal (2. etage). Indretningen af museet bør naturligvis omfatte alle moderne anlæg: el-installationer, sikringsanlæg, varme, isoleringer, brandsikring af trapper, evt. indbygning af elevator, osv.

Ved udarbejdelse af en dispositionsplan for museet er man stærkt bunden af hensynet til rum, som bør bevares. Det gælder Ridder salen i hele vestfløjens øverste etage, Rigsråds salen i østfløjens 2 øverste etager, Chr. IV kirkerum, hvad enten dette restaureres eller blot afrenses, og endelig Den hvide sal, som man gerne vil bevare inden for slottets mure. Man ville gerne bevare denne sidstnævnte på sin nuværende plads i vestfløjen på 1. sal (2. etage), men Riddersalens gulv skal på dette sted sænkes ca. 67 cm (opgivet af mag. Sigvard Skov), for at komme i plan med den allerede eksisterende del af Riddersalen. Derved bliver etagehøjden for lav til Den hvide sal. Man kunne overveje at sænke gulvet - ned i stueetagen - men da salen i hvert fald skal tages ned, og da den ved genopbygningen lader sig anbringe med visse fordele i sydfløjen på 1. sal (2. etage), anbefales dette.

Der foreslåes da følgende disposition (se vedlagte 3 tegninger).

- A. Det egentlige, kulturhistoriske museum, placeres i nordfløj, kirkerum, tårn og 2. etage (1. sal) i vestfløjen.
- B. Krigsmindesamlingerne placeres i vestfløjens 1. etage (stue).
- C. Hvide sal, folkelokaler, café, kontorer, visse studierum, skiftende udstillinger, m.m. i sydfløjen.
(Hvide sal kan her bruges til fester i forbindelse med Rigsrådssalen).

Om de enkelte etager bemærkes:

Kælder:

Toiletrum ved Dronningetrappen (adgang fra forhallen) bevares. Brevkammer og Fangekælder bevares. I sydfløjen indrettes restaur

rant og cafeteria med fornødne oplagsrum og køkken. Oplagsrum og magasiner indrettes.

1. etage (stue):

Adgang til museet sker gennem porten i østfløjen. Det gamle »vagrums« til højre tjener som museets forhal, dens nuværende gulvhøjde bevares, men i en vis bredde foran kaminen ordnes en forhøjning, som markerer den oprindelig gulvhøjde. Her bliver en kaminplads, og under denne indrettes skabsmagasin for materiale til udsalget. Rummet giver plads for billettering, garderobe, salg m.m. og prydes af faner. Fra forhallen fører trappe op til de 108 cm højere liggende museumsrum:

nr. 2. Her ordnes en oversigt over »Slottets historie«. Her kan modtages besøgende »grupper« og gives instruktion.

nr. 3 og 4 indeholder genstande fra Fr. II og Chr. IV tiden.

nr. 5 og 6 rummer den gotiske samling af kirkelig kunst.

nr. 7 - kirkerummet - afgiver i »afrenset« stand plads for nyere kirkelig kunst, som her vil få udmærkede forhold på høje vægge. Mellem 6 og 7 anbringes dør.

nr. 8 rummer krigsminderne i ny opstilling. (Dør fra 7).

nr. 9 - tre rum i sydfløjen - giver plads for »skiftende udstillinger«.

nr. 10-11 rummer folkelokaler etc.

Fra forhallen fører Dronningetrappen ned til toiletter, eller op til næste etages samlinger og Rigsrådssalen.

Al »udgang« sker også gennem forhallen, hvorfor porten spærres med et bevægeligt gitter.

2. etage (1. sal):

Her anbringes midt i sydfløjen »Den hvide sal«, som anlægges i kontakt med Rigsrådssalen. I øvrigt anvendes etagen som følger: nr. 13. Arenfeldt panelerne kan opstilles her. nr. 14, 15 og 16 indrettes med rum af forskellig størrelse til genstande fra barok og rokoko. (Gode belysningsforhold).

nr. 17, 18, 19, 20 og 21 indeholder de stilprægede, kulturhistoriske rum - et galleri langs salene giver plads til mindre arbejder, varianter, billeder etc.

nr. 22 er Rigsrådssalen, der nås enten fra samlingerne eller direkte fra forhallen ad Dronningetrappen.

3. etage (2. sal):

Nordfløjens samtlige rum (nr. 23-27) anvendes til specialsamlinger (lertøj, porcelæn, metal, tekstil etc.).

Vestfløjen rummer Riddersalen.

Sydfløjen kontorer og visse studierum (29-34).

Tårnrummene:

De øverste rum har kun mådelige redningsmuligheder (røg, panik) ad den meget smalle vindeltrappe. Jeg er derfor betænkelig ved - skønt foreslået tidligere - at anvende disse rum til museum, både af hensyn til publikum og samlingerne. Som magasiner lader de sig bruge. Adgang til store tårns platform burde formentlig ske ved hjælp af en elevator.

De to nederste tårnrum har rimelige redningsforhold og kan indgå i museumsplanerne, evt. forbundne ved en bred indre trappe. Kan nyere kirkekunst ikke finde plads, som jeg foreslår, kunne den evt. anbringes her. Ellers kunne de temmelig mørke rum egne sig til tekstiludstilling, evt. folkekunst.

Tagetagen:

kan, hvis den isoleres tilbørligt, indgå i plan-

nerne til magasiner, specialsamlinger, udvidelse af museet m.m.

Men rummene ligger jo ret højt - 4. etage.

Den her fremsatte dispositionsplan må følges op af detailplaner for hvert rum. Først må den dog naturligvis drøftes i museumsstyrelsen, og derpå, når en plan er fastlagt, kan man gå videre med detaljerne.

Kan noget sættes i gang, før bygningen er genopført?

Ja, man kunne f. eks. begynde med at »afrense« kirkerummet og henflytte nyere kirkekunst til dette rum. Man kunne få »Kunstforeningen« til at flytte (til Staldgården f. eks.) og så indrette krigsmindesamlingerne. En udrensning i samlingerne med forsøgsvis nyopstilling kunne sættes i gang. Forhallen kunne ordnes m.m.

Ved en nyopstilling af samlingerne foreslår jeg, at der anvendes en »kvalitetsvurdering«, således at kunstnerisk betydelige arbejder fremhæves, medens mindre værdifulde, men måske kulturhistorisk vigtige arbejder, anbringes i praktiske studiemagasiner. En ophobning af arbejder virker som regel reducerende i både æstetisk og populær oplysende forstand.

Inventar bør være moderne og neutralt.

Jeg indstiller denne disposition til museumsstyrelsens overvejelse.

KALKULATION AF JANUAR 1969 OVER UDGIFTER

Kælder:

Primitive hylder i lagerrum etc. ca. 5.000 kr.

Stole og borde til cafeteria og restauration (øvrige

caféudstyr forudsættes anskaffet af bestyrer) - 25.000 kr. ca. 30.000 kr.

1. etage (stue):

Forhallen

Lokale 1

3 stole til kaminplads ca. 1.500 kr.

Skranke med bordmontre og skuffer. - 5.000 kr.

Garderobeordning - 15.000 kr.

Opsætning af faner m.m. - 5.000 kr. ca. 26.500 kr.

Lokale 2

Montage vedrørende slottets historie ca. 10.000 kr.

2 modeller opstilles i montre - 6.000 kr. ca. 16.000 kr.

Lokalerne 3, 4, 5, 6

Forskellig ny montering, billedmontage etc. ca. 5.000 kr.
6 montrer. - 30.000 kr. ca. 35.000 kr.

Lokale 7. Kirkerummet

Flytning og opsætning påny af nyere kirkekunst og
inventar fra nordfløjens 1. sal ca. 15.000 kr.
3 større montrer. - 20.000 kr. ca. 35.000 kr.
(alt vedr. dette rum er endnu ubestemt)

Lokale 8. Krigsminderne

Flytning, nymontering, montrer, evt. særlig panoramaopstilling.
Montager og forklaringer i alt ca. 40.000 kr.

Lokalerne 9. Skiftende udstillinger

Forskellige flyttelige skærme, montrer, plinte etc., i alt ca. 20.000 kr.

Lokalerne 10 og 11

Folkelokaleskabe, borde og stole, forskellige værktøjer m.m., i alt . . ca. 10.000 kr.

2. etage (1. sal):

Lokale 12. Hvide sal

Salen nedtaget og atter opstillet med tilpasninger og
reparationer. ca. 30.000 kr.
Stole og borde til mødebrug - 10.000 kr.
Bogreoler og bordmontrer til vedliggende rum for
bøger og grafik - 8.000 kr. ca. 48.000 kr.

Lokale 13. Arenfeldt panelerne

Panelerne nedtages, tilpasses og genopstilles, i alt ca. 10.000 kr.

Lokalerne 14, 15, 16

Her må forudsættes visse panelopstillinger, gardinopsætninger, særlige monteringer af billeder og oplysninger, visse små bordmontrer i særlig udførelse, lysekrone m.m., i alt ca. 50.000 kr.

Lokalerne 17-21

Som under (14-16). ca. 50.000 kr.

Lokale 22. (Rigsrådssalen)

Istandsættelse, tilpasning og opstilling af det opbevarede Fr. III inventar.
Belysninger, visse borde og stole m.m., i alt ca. 118.000 kr.
Monteringer i vedliggende rum for køkken, garderobe, toiletter etc. ca. 20.000 kr.

3. etage (2. sal):

Lokalerne 23-25

Indrettes med særlige montrer til eksempelsamlinger.
Lys, oplysninger, skilte m.m., i alt ca. 75.000 kr.

Lokale 28. Riddersalen

Anskaffelse af stole, borde m.m. efter behov. ca. 50.000 kr.

Lokalerne 29—34. Kontorer og studierum etc.

Anskaffelse af kontorborde, reoler, arkivskab, lamper, stole m.m. ca. 40.000 kr.

Tårnrømmene

Forskellige inventarier etc., i alt	ca. 30.000 kr.
	ca. 703.500 kr.
Diverse skilte, fotografier, montager, gulve, loftlister og gesimser, lamper etc., i alt	ca. 55.500 kr.
Elektrisk sikringsanlæg til samlingerne	ca. 25.000 kr.
	ca. 784.000 kr.
Uforudsete udgifter, trykning af tegninger, honorarer, oms. m.m., ca. 33%.....	ca. 266.000 kr.
	i alt ca. 1.050.000 kr.

Staldgården:

Til anskaffelser af inventarier, montrere, stole, borde, bænke, skabe, værktøjer etc., samt flytning af samlinger, husfacader m.m. fra slottet etc. afsættes i alt	ca. 115.000 kr.
(En del ældre inventar fra slottet vil formentlig kunne finde anvendelse her).	
Uforudsete udgifter, trykning af tegninger, honorarer, oms m.m., ca. 33%.....	ca. 35.000 kr.
	i alt ca. 150.000 kr.

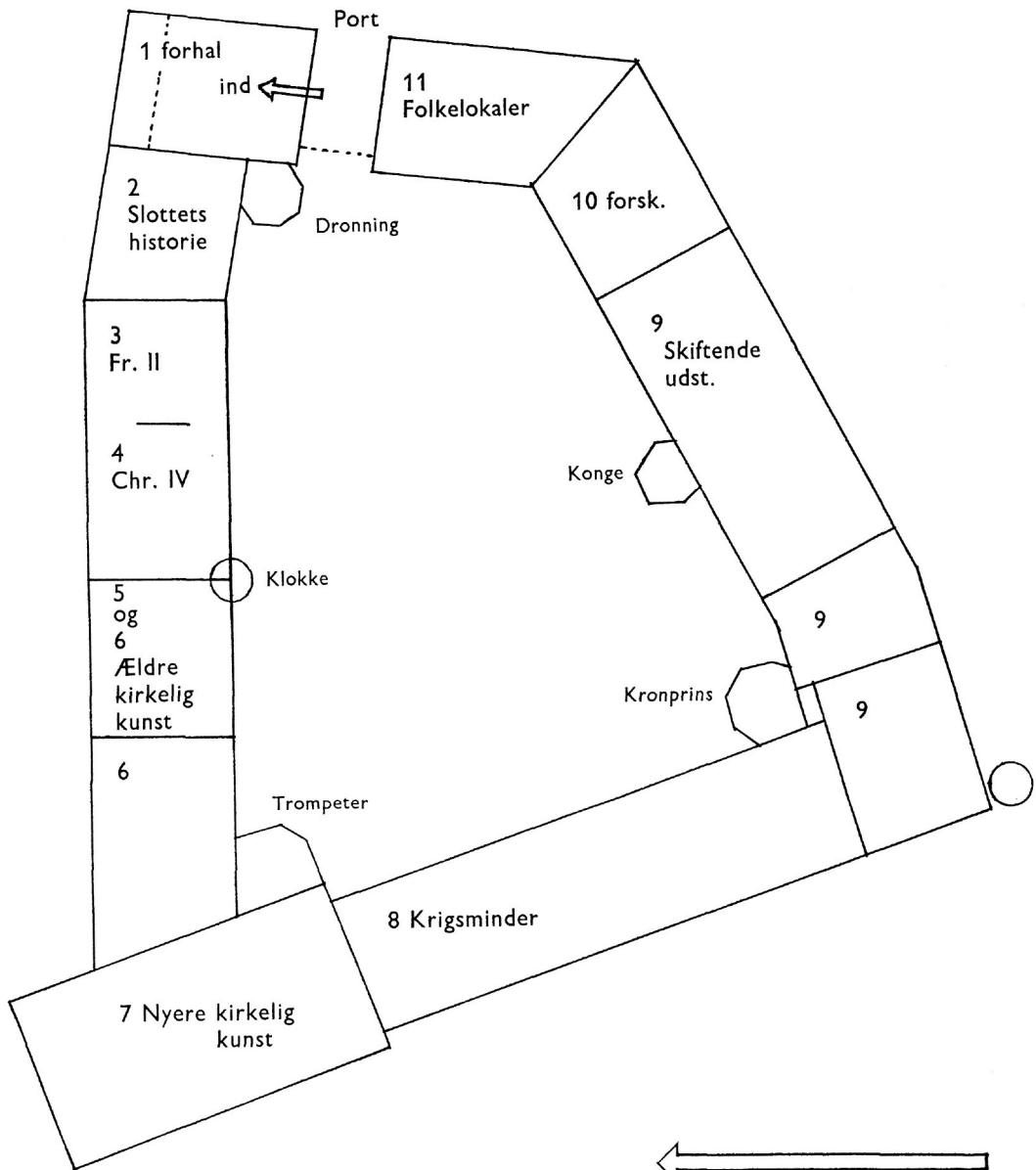
Slottet, i alt	ca. 1.050.000 kr.
Staldgården, i alt	ca. 150.000 kr.
Samlet sum	ca. 1.200.000 kr.

Januar

1969.

VSM.

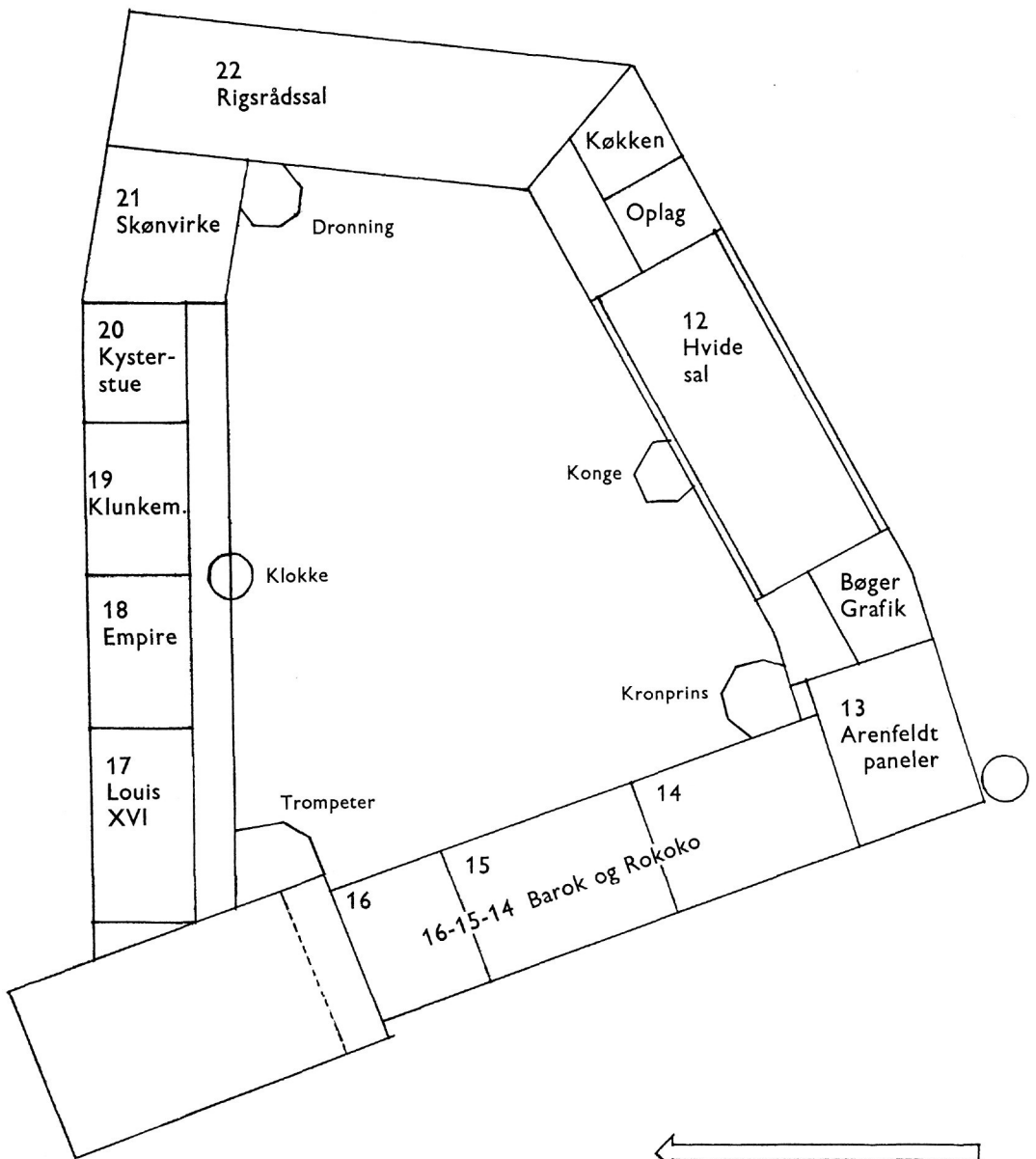
1. etage (stue)

I kælder: Magasiner
restaurant, cafeteria,
m. m. Toiletter

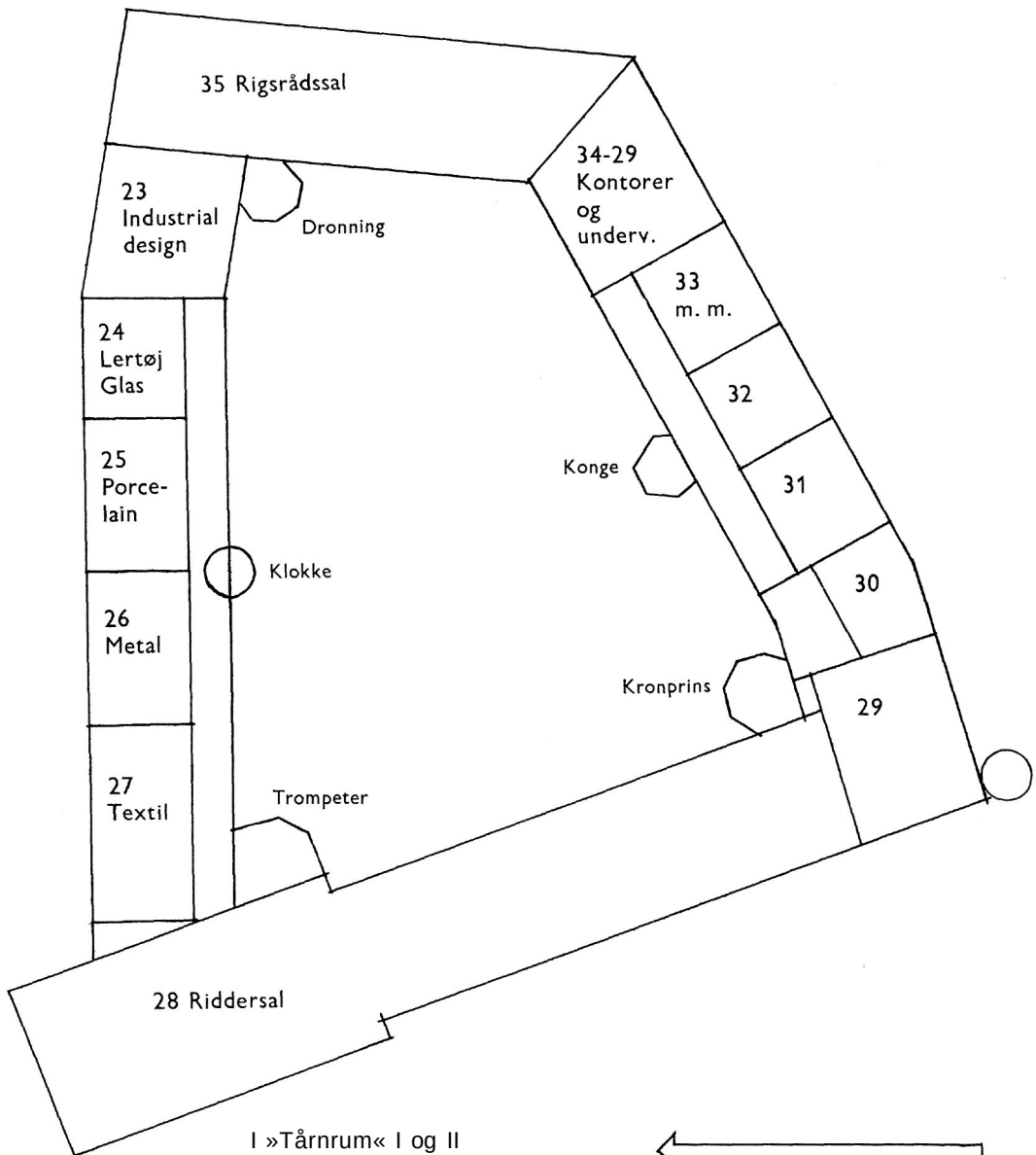
KOLDINGHUS. Disposition
Mål 1:500
Viggo Steen Møller
Solsortvej 14, Kbhvn. F
December 1968

2. etage (1. sal)

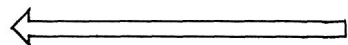

KOLDINGHUS. Disposition
Mål 1:500
Viggo Steen Møller
Solsortvej 14, Kbhvn. F
December 1968

3. etage (2. sal)

I »Tårnrum« I og II
nyere kirkelig kunst,
hvis denne ikke anbrin-
ges i kirken eller folke-
kunst m. m. (evt. indv.
trappe anlagt)

KOLDINGHUS. Disposition
Mål 1:500
Viggo Steen Møller
Solsortvej 14, Kbhvn. F
December 1968

Formanden for Koldinghusudvalget

hr. kontorchef Viggo Nielsen,
Ministeriet for kulturelle arbejder,
Holmens Kanal, 1060 København K.

Vedr.: Koldinghus. Det ydre rum

Vedlagt fremsendes skitse af de arbejder, som vi har foreslået udført i tilknytning til Slotsbanken og selve bygningerne.

Slotsgården foreslås belagt med stenpikning af de eksisterende sten og med et system af stier, som forbinder indgangene. Stierne foreslås udført med 2 rækker granitbordursten, der kommer til at danne et stjerneformet ornament, hvor en eventuel fontæne kan placeres i stjernens centrum.

Staldgården foreslås indrettet til parkering. Den belægges med chaussesten og tilplanter med træer og hække som vist.

Rampen fra Fredericiagade til Staldgården udvides til 6 m bredde og reguleres, så den får jævn stigning med fald indefter i svinget. Den eksisterende parkeringsplads syd for Staldgården bevares men får nu tilkørsel gennem porten i Staldgården. Da den således er noget gemt, vil den især være velegnet for personalet.

Arealet omkring Markdannersgade—Slotsgade ændres således, at Slotsbankens græsklædte jordformer når helt ned til Slotsgade. Den lille parkeringsplads ved Markdannersgade nedlægges og tilsås med græs. Der opføres en ny bygning, som skjuler eksisterende baggårde og brandgavl, og som afrunder bebyggelsen langs Markdanersgade imod Slotsbanken. Bygning

gen kunne bl. a. rumme en transformerstation til erstatning for den eksisterende, der nedlægges. Endvidere kunne bygningen rumme kiosk og sikringsrum til erstatning for eksisterende bunkers. I den således retablerede Slotsbanke indlægges en ny trappe fra Slotsgade.

På Slotsbanken er der i øvrigt regnet med en vis udtynding af beplantningen, især omkring Staldgården, samt med flytning af mindestenene og nedlægning af visse stier som tidligere beskrevet.

Udgifterne til ovennævnte foranstaltninger kan overslagsmæssigt ansættes til ca. 800.000 kr., idet der dog i dette overslag ikke er medtaget udgifterne til fontænen i Slotsgården, den ny bygning ved Markdanersgade, udførelsen af en ny sti hele vejen omkring søen og andre arbejder uden for selve slotsbanken.

Beløbet fordeler sig således:

Slotsgården	ca. 150.000 kr.
Staldgården	- 350.000 -
Rampen mellem Fredericiagade og Staldgården	- 100.000 -
Ændringer ved Markdannersgade og Slotsgade	- 130.000 -
Øvrige arbejder på Slotsbanken	- 70.000 -
	ca. 800.000 kr.

Med venlig hilsen
OLE NØRGÅRD